

monografieën volkstelling 1971

10

de positie van jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin

een analyse op basis van de volkstelling 1971

I. h. boerma

m. j. j. m. malmberg

m.m.v.:

a. m. van der heiden

c. de hoog

I. th. van leeuwen

sociologisch instituut – rijksuniversiteit utrecht
vakgroep sociologie westers – landbouwhogeschool wageningen

centraal bureau
voor de
statistiek

stichting interuniversitair
instituut voor sociaal-
wetenschappelijk
onderzoek

monografieën volkstelling 1971

centraal bureau voor de statistiek

voorborg:
prinses beatrixlaan 428
2270 AZ voorburg
telefoon: 070-694341

heerlen:
kloosterweg 1
6401 CZ heerlen
telefoon: 045-736666

stichting interuniversitair instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek

amsterdam:
o.z. achterburgwal 128
1012 DT amsterdam
telefoon: 020-240075

Kengetal: VTM/1971-10

Key figure: VTM/1971-10

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

COPYRIGHT RESERVED

Het herdrukken van de inhoud van deze publikatie is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging van de Directeur-Generaal van de Statistiek. Het gebruiken van de inhoud van deze publikatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage en de boekhandel.

Obtainable from the Staatsuitgeverij, the Hague and from booksellers.

Prijs: f 18,65 (incl. B.T.W.)

Price: f 18,65 (Tax on value added incl.)

Bestelnummer: 840-071-10

Quote nr.: 840-071-10

Ten geleide

De opkomst ná de Tweede Wereldoorlog van nationale en regionale planingsinstituten in ons land heeft ertoe geleid, dat de uitkomsten van periodieke Volkstellingen in toenemende mate van betekenis zijn geworden voor het toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Te denken valt hierbij met name aan het beleidsvoorbereidend onderzoek op de terreinen van ruimtelijke ordening, sociaal-economische en sociaal-culturele planning.

Daarentegen heeft tot voor een tiental jaren het gebruik van Volkstellingsuitkomsten voor meer algemene sociaal-wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden een overwegend incidenteel karakter gedragen. Dit is wellicht mede het gevolg geweest van het ontbreken van een direct samenwerkingsverband tussen de universitaire onderzoekcentra en het CBS. Weliswaar zijn reeds ter gelegenheid van de Volkstelling 1960 plannen beraamd om te komen tot een meer intensief gebruik van Volkstellingsuitkomsten door de beoefenaren van de sociale wetenschappen, doch door gebrek aan mankracht en middelen konden deze niet worden verwezenlijkt.

Teneinde in deze situatie verandering te brengen heeft in het kader van de voorbereidingsfase van de Volkstelling annex woningtelling 1971 hierover beraad plaats gehad tussen het CBS en vertegenwoordigers van de sociale wetenschappen. Dit heeft ertoe geleid, dat vanaf het begin de sociaal-wetenschappelijke onderzoeksinstituten zijn betrokken bij de opzet van het op basis van de uitkomsten van deze telling samen te stellen tabellenprogramma. Als resultaat van dit overleg is in 1968 door het SISWO een publikatie uitgegeven, waarin de adviezen van de bij het overleg betrokkenen zijn gebundeld. Deze publikatie is verschenen onder de titel: «De Volkstelling 1970. Aanpassingsdesiderata in het perspectief van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek».

Nadat door bijzondere omstandigheden de tellingsdatum was verschoven naar het jaar 1971 hebben vervolgens het CBS en SISWO gezamenlijk het initiatief genomen om met inschakeling van daarin geïnteresseerde universitaire onderzoeksinstituten een reeks Volkstellingsmonografieën te bewerkstelligen. Deze monografieën zijn bedoeld om in aanvulling op de gebruikelijke presentatie door het CBS dieper in te gaan op Volkstellingsuitkomsten, daarbij eventueel complementair gebruik makend van andere informatiebronnen.

Bij de opzet van deze reeks kon worden aangesloten op een al eerder voorgenomen samenhangende serie publikaties over gezinssociologische onderwerpen. De voor sociaal onderzoek in Nederland ongebruikelijk grote schaal van het nagestreefde geheel vergde een goede organisatorische voorbereiding, nadrukkelijke en continue aandacht voor de coördinatie en omvangrijke financiële steun.

Voor de organisatie, coördinatie en administratie kon een centraal punt worden gevonden bij SISWO, waar drs. C. J. M. Corver met de projectleiding werd belast. Nadat reeds in een vroeger stadium subsidiëring van de gezinssociologische monografieën werd verkregen van de Ministeries van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, van Sociale Zaken en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, werd in 1971 financiering van de gehele reeks verkregen uit de zo geheten «beleidsruimte», een overheidsfonds voor onderzoek onder verantwoordelijkheid van het Interdepartementaal Overleg Wetenschapsbeleid (IOW). Naast de aldus genoten steun van regeringszijde (ruim vier miljoen gulden) was ook de bijdrage van de participerende onder-

zoekinstellingen aanzienlijk in de vorm van de beschikbaarstelling van onderzoekerstijd en faciliteiten. Van de zijde van het CBS is een team van medewerkers van de Hoofdafdeling Algemene Tellingen betrokken geweest bij het verstrekken van statistisch-inhoudelijke adviezen aan de auteurs, terwijl de Hoofdafdeling Centrale Bewerking technische ondersteuning heeft verleend bij het ontwikkelen van een standaard tabelleerprogramma. Daarnaast is door het CBS een belangrijke bijdrage verleend in de kosten van de publicatie van de monografieën.

De voorliggende publicatie is er een uit een reeks van achttien. De reeks is niet zonder aanzienlijke vertraging voltooid. De oorzaken liggen in belangrijke mate bij moeilijkheden ondervonden bij de verzameling van de gegevens van de Volkstelling 1971 en de bewerking daarvan. De resultaten van het geheel blijven desondanks van belang voor wetenschap en beleid. Voor de grote energie en het doorzettingsvermogen waarmee in de loop der jaren aan het onderzoek is gewerkt, zijn het CBS en SISWO de diverse betrokkenen erkentelijk.

De auteur van het rapport draagt de verantwoordelijkheid voor de wetenschappelijke analyse en de op de basis daarvan getrokken conclusies. Voor de cijfers als zodanig is het CBS verantwoordelijk.

Een tweetal commissies hebben de voortgang en afronding van het hele project begeleid. Allereerst de door de Minister van Wetenschapsbeleid ingestelde Interdepartementale Begeleidingscommissie. Daarnaast opereerde voor de gezinssociologische monografieën (de nummers 1 t/m 11 en 18 uit deze reeks) de Begeleidingscommissie Gezinssociologische Censusedmonografieën onder voorzitterschap van prof. dr. G. A. Kooy. Deze commissie had in het bijzonder tot taak de onderlinge afstemming van deze monografieën tot een coherent geheel te bewerkstelligen. De concrete werkzaamheden in dit kader werden verricht door een coördinatie-team bestaande uit drs. C. J. M. Corver van SISWO, drs. A. M. van der Heiden van het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht en drs. C. de Hoog en dr. ir. L. Th. van Leeuwen, beiden medewerkers van de vakgroep westerse sociologie van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

Zijn de vele inspanningen van alle betrokkenen gerechtvaardigd door het eindresultaat? Deze vraag is thans niet te beantwoorden. In reacties die daarover een meer gefundeerd oordeel mogelijk maken, zijn ondergetekenden sterk geïnteresseerd. Intussen hopen wij op een veelvuldig en intensief gebruik van deze monografie.

Prof. dr. P. Thoenes,
Voorzitter Interdepartementale Begeleidingscommissie

Dr. J. G. M. Sterk,
Directeur-Secretaris SISWO

Prof. dr. W. Begeer,
Directeur-Generaal van de Statistiek

Monografieën Volkstelling 1971

1.	Huisvestingssituatie in Nederland	W. van der Windt	verschenen
2.	Geboorte-intervallen	B. W. Frijling R. Zandanel	verschenen
3.	Gescheidenen en verweduwd	A. Olde Daalhuis	verschenen
4.	Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners	C. de Hoog	verschenen
5.	Laagstgeklasseerden in Nederland	A. A. M. Fiselierv. H. L. P. R. Kraft	2de kwartaal 1979
6.	Een sociaal-demografische analyse van de huwelijkssluiting in Nederland	G. A. B. Frinking F. W. A. van Poppel	verschenen
7.	Beroepsarbeid door vrouwen in Nederland	A. B. Berends A. C. Boelmans-Kleinjan	verschenen
8.	Vergrijzing	Th. A. M. Vis	4de kwartaal 1979
9.	Ontwikkelingsfasen van het gezin	L. Th. van Leeuwen	3de kwartaal 1979
10.	Positie van jongeren t.o.v. het ouderlijk gezin	L. H. Boerma M. J. J. M. Malmberg	verschenen
11.	Huishoudenssamenstelling en samenlevingsvormen	C. M. van 't Klooster-van Wingerden	3de kwartaal 1979
12.	Onderwijs in Nederland	J. M. Vliegen	4de kwartaal 1979
13.	Kerkelijke gezindten	M. M. J. van Hemert	3de kwartaal 1979
14.	Groeiende en kwijnende plattelandskernen	J. P. Groot H. Schotanus	4de kwartaal 1979
15.	Typologieën van Nederlandse gemeenten naar stedelijkheidsgraad en bevolkingsgroei	R. E. van Engelsdorp Gastelaars W. J. M. Ostendorf Th. M. Guffens J. J. Latten	3de kwartaal 1979
16.	Regionale arbeidsmarkten	F. Schuurmans	4de kwartaal 1979
17.	Opleiding, beroepen- en werkgelegenheidsstructuur	G. J. M. Conen	4de kwartaal 1979
18.	Huishouden, huwelijk en gezin	C. J. M. Corver A. M. van der Heiden C. de Hoog L. Th. van Leeuwen	4de kwartaal 1979

Voorwoord

Het rapport «De positie van jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin» maakt deel uit van het gezinssociologische censusmonografieënproject. In dit verslag staat het uit huis gaan van jongeren en hiermee de posities die daarna worden ingenomen centraal. Het cijfermateriaal is ontleend aan de Volkstelling 1971. De beide auteurs hebben echter gemeend in een van de slothoofdstukken ook gegevens op basis van de bevolkingsboekhouding te moeten verwerken. Mede hierdoor heeft deze analyse haar actualiteitswaarde kunnen behouden. Posities die in 1971 in kwantitatief opzicht nog van weinig betekenis waren, bijvoorbeeld het samenwonen, blijken heden van steeds meer belang te worden.

Bij de totstandkoming van dit rapport is een aantal personen nauw betrokken geweest. Van de beide auteurs (mevr. ir. L. H. Boerma en ir. M. J. J. M. Malmberg) heeft mevr. ir. L. H. Boerma de eindredactie verzorgd. Drs. A. M. van der Helden, medewerker van het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht, drs. C. de Hoog en dr. ir. L. Th. van Leeuwen, medewerkers van de Vakgroep Sociologie van de Landbouwhogeschool Wageningen hebben de vaak intensieve begeleiding op zich genomen, zo zelfs dat zij gemeend hebben medeverantwoordelijkheid voor de inhoud te moeten dragen.

Corry Rothuizen heeft het manuscript met vaardige hand voor publikatie geschikt gemaakt. De heer P. Holleman heeft de grafieken verzorgd en het redactieteam van SISWO (mevr. drs. A. B. Berends en drs. C. J. M. Corver) heeft de auteurs met raad en daad terzijde gestaan.

C. de Hoog

Inhoud

Summary	XIX
1. Inleiding en probleemstelling	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Probleemstelling	1
1.3. Opzet van het rapport	1
2. Nadere bepaling van de probleemstelling	3
2.1. Volwassenheid	3
2.2. Socialisatieproces	3
2.3. Nadere bepaling van de probleemstelling	6
3. Aard van het materiaal	7
3.1. Inleiding	7
3.2. Volkstellingsgegevens in het algemeen	7
3.3. De positie-classificatie als indicator voor volwassenheid	7
3.4. De positie-classificatie als indicator voor volwassenheid	8
3.5. Mogelijkheden van het materiaal	9
4. Beschrijving van de gegevens	11
4.1. Inleiding	11
4.2. De 0- tot en met 29-jarigen	11
4.3. De jongeren van 14 tot en met 29 jaar	13
4.4. Differentiërende invloeden van een aantal variabelen	24
4.5. Samenvatting en conclusies	51
5. Ontwikkelingen na 1971	55
5.1. Inleiding	55
5.2. Veranderingen in de burgerlijke staat	55
5.3. Veranderingen in de staat van werkzaamheid	56
5.4. Veranderingen in de woonsituatie	57
5.5. Samenvatting en conclusies	58
5.6. Slotbeschouwing	58
6. Samenvatting	61
7. Beleidsaanbevelingen	65
Geraadpleegde literatuur	67

Tabellen

1.	De 0- tot en met 29-jarigen	12	28.	Percentage buitenkerkelijken volgens achtereenvolgende tellingen sinds 1900 en enige uitkomsten van enquêtes	39
2.	Gezinssituatie en gezinsvervangende situatie van de bevolking naar leeftijdscategorie, per 1000 inwoners van de betreffende leeftijdscategorie	12	29.	Jongeren naar kerkelijke gezindte volgens 'God in Nederland' (1967) en de Volkstelling 1971, naar sexe	39
3.	Kinderen naar positie in het huishouden en naar aard van inrichting of tehuis	12	30.	Buitenkerkelijke jongeren naar leeftijdscategorie en naar sexe	40
4.	Jongeren naar tien posities en naar sexe	13	31.	De Nederlandse bevolking van 17 jaar en ouder naar kerkelijke gezindte en welstandsniveau	40
5.	Jongeren naar drie posities, leeftijd en sexe	14	32.	Jongeren naar positie ten opzichte van het ouderlijk gezin, naar kerkelijke gezindte en naar sexe	41
6.	Ongehuwde jongeren naar woonsituatie, leeftijd en sexe	18	33.	Jongeren naar urbanisatiegraad van de woonplaats en naar sexe	42
7.	Personeelsleden in inrichtingen en tehuizen, naar leeftijd en sexe	18	34.	Jongeren naar positie ten opzichte van het ouderlijk gezin, naar urbanisatiegraad van de woonplaats en naar sexe	42
8.	Jongeren die niet bij hun ouders wonen naar staat van werkzaamheid, leeftijd en sexe	19	35.	Jongeren uit verstedelijkte plattelandsgemeenten en uit grote steden, naar zes leeftijdscategorieën, naar woonsituatie en naar sexe	43
9.	Jongeren naar burgerlijke staat, in 1960 en 1971	19	36.	Bij ouders wonende jongeren naar gezinstype, staat van werkzaamheid en leeftijd	45
10.	Ongehuwde jongeren zonder volledig dagonderwijs of beroep naar woonsituatie, leeftijd en sexe	20	37.	Bij ouders wonende jongeren naar sexe, staat van werkzaamheid, gezinstype en sexe gezinshoofd	45
11.	Gehuwde vrouwen naar staat van werkzaamheid en leeftijd	21	38.	Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en voltooid onderwijsniveau van respectievelijk mannelijk hoofd en vrouwelijk hoofd	46
12.	De gehuwd geweest zijnde en gehuwd maar niet samenwonende jongeren, naar leeftijd en sexe	22	39.	Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en sociale groep van het mannelijk hoofd	47
13.	Jongeren in inrichtingen en tehuizen naar plaats en sexe	23	40.	Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en sociale groep van het vrouwelijk hoofd	47
14.	Jongeren voor wie de inrichting bestemd is, naar staat van werkzaamheid en sexe	23	41.	Ouders van thuiswonende jongeren naar gezinstype en naar kerkelijke gezindte	48
15.	Dagonderwijsvolgende jongeren, naar leeftijd en sexe	25	42.	Bij ouders wonende jongeren die volledig dagonderwijs volgen naar gezinstype en naar kerkelijke gezindte van de ouders	48
16.	Dagonderwijsvolgende jongeren naar onderwijsniveau, leeftijd en sexe	25	43.	Ouders van thuiswonende jongeren naar gezinstype en naar urbanisatiegraad van de woonplaats	49
17.	Dagonderwijsvolgende jongeren naar woonsituatie, onderwijsniveau en sexe	28	44.	Bij ouders wonende jongeren die volledig dagonderwijs volgen naar gezinstype en urbanisatiegraad van de woonplaats	49
18.	Jongeren die geen volledig dagonderwijs volgen, naar voltooid onderwijsniveau en sexe	29	45.	Bij ouders wonende meisjes die geen volledig dagonderwijs volgen of een beroep uitoefenen, naar gezinstype en naar urbanisatiegraad	49
19.	Jongeren die geen volledig dagonderwijs volgen, naar woonsituatie en vier onderwijsniveaus; in vier leeftijdscategorieën, naar sexe, 28 februari 1971	31	46.	Uitstroom uit het volledig dagonderwijs	57
20.	Ongehuwde, bij ouders wonende meisjes zonder volledig dagonderwijs of beroep naar voltooid onderwijsniveau	31	47.	Geregistreerde werklozen naar leeftijd en sexe	57
21.	Jongeren die geen volledig dagonderwijs meer volgen en beroepsmatig werkzaam zijn, naar leeftijd en sexe	32	48.	Headshiprates in 1960, 1971 en 1975 van de ongehuwden	58
22.	Gehuwde vrouwen naar staat van werkzaamheid en voltooid onderwijsniveau	32			
23.	Jongeren met beroep naar leeftijd en sexe	34			
24.	Jongeren met beroep naar eigen sociale groep en sexe	35			
25.	Gemiddelde leeftijd van jongeren per sociale groep	35			
26.	Vrouwen met beroep naar eigen sociale groep	37			
27.	Jongeren naar eigen sociale groep, woonsituatie en sexe	38			

Grafieken

1.	De 14 t/m 29-jarigen naar drie posities t.o.v. het ouderlijk gezin, Nederland, 1971	14
2A.	De 14 t/m 29-jarige mannen naar tien posities t.o.v. het ouderlijk gezin, Nederland, 1971	16
2B.	De 14 t/m 29-jarige vrouwen naar tien posities t.o.v. het ouderlijk gezin, Nederland, 1971	17
3A.	De 14 t/m 29-jarige mannen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar het voltooid opleidingsniveau, Nederland, 1971	29
3B.	De 14 t/m 29-jarige vrouwen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar het voltooid opleidingsniveau, Nederland, 1971	30
4A.	De 14 t/m 29-jarige mannen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar sociale groep, Nederland, 1971	36
4B.	De 14 t/m 29-jarige vrouwen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar sociale groep, Nederland, 1971	37

Schema's

1A.	De totstandkoming van het arbeidsaanbod bij mannen, 1970	26
1B.	De totstandkoming van het arbeidsaanbod bij vrouwen, 1970	27

Monographs Census 1971

1.	Housing situation in the Netherlands	W. van der Windt	appeared
2.	Rate of fertility	B. W. Frijling R. Zandanel	appeared
3.	Divorced and widowed persons	A. Olde Daalhuis	appeared
4.	Mutual characteristics of married persons	C. de Hoog	appeared
5.	Households with low incomes	A. A. M. Fiselier H. L. P. R. Kraft	2nd quarter 1979
6.	Nuptiality in the Netherlands	G. A. B. Frinking	appeared
7.	Economic activity of women in the Netherlands	F. W. A. van Poppel A. B. Berends	appeared
8.	Aging in the Netherlands	A. C. Boelmans-Kleinjan	4th quarter 1979
9.	Family life-cycle	Th. A. M. Vis	3rd quarter 1979
10.	Preadults in relation to their families	L. Th. van Leeuwen L. H. Boerma	appeared
11.	Various compositions of households	M. J. J. M. Malmberg C. M. van 't Klooster- van Wingerden	3rd quarter 1979
12.	Education in the Netherlands	J. M. Vliegen	4th quarter 1979
13.	Religious denomination	M. M. J. van Hemert	3rd quarter 1979
14.	Growing and declining villages in the Netherlands	J. P. Groot H. Schotanus	4th quarter 1979
15.	Typologies of municipalities based on degree of urbanization and growth of population	R. E. van Engelsdorp Gastelaars W. J. M. Ostendorf Th. M. Guffens J. J. Latten	3rd quarter 1979
16.	Regional labour markets	F. Schuurmans	4th quarter 1979
17.	Education, occupation and employment	G. J. M. Conen	4th quarter 1979
18.	Households, marriages and families	C. J. M. Corver A. M. van der Heiden C. de Hoog L. Th. van Leeuwen	4th quarter 1979

Contents

Summary	XIX
1. Introduction and problem	1
1.1. Introduction	1
1.2. Problem	1
1.3. Plan of the report	1
2. Further definition of the problem	3
2.1. Adulthood	3
2.2. Socialization process	3
2.3. Further definition of the problem statement	6
3. Kind of the data	7
3.1. Introduction	7
3.2. Census data in general	7
3.3. Positions of youngsters	7
3.4. The position-classification as an indicator of adulthood	8
3.5. Possibilities of the data	9
4. Description of the data	11
4.1. Introduction	11
4.2. Persons aged 0-29	11
4.3. The youths aged 14-29	13
4.4. Differentiating influences of a number of variables	24
4.5. Summary and conclusions	51
5. Developments after 1971	55
5.1. Introduction	55
5.2. Changes in marital status	55
5.3. Changes in occupational status	56
5.4. Changes in housing	57
5.5. Summary and conclusions	58
5.6. Final consideration	58
6. Summary	61
7. Recommendations for future policy	65
Bibliography	67

Tables

1.	Persons aged 0-29	12	31.	The population of the Netherlands aged 17 and older by religious denomination and level of prosperity	40
2.	Family-circumstances by age group per 1000 women and men	12	32.	Youngsters by position with respect to the parental family, religious denomination and sex	41
3.	Children by position in the household and by kind of institution	12	33.	Youngsters by degree of urbanization of the residence, age and sex	42
4.	Youngsters by ten positions and by sex	13	34.	Youngsters by position with respect to the parental family, degree of urbanization and sex	42
5.	Youngsters by three positions, age and sex	14	35.	Youngsters living on urbanized countryside and in cities by kind of housing and sex, in six age groups	43
6.	Youngsters by type of housing, age and sex	18	36.	Youngsters living in the parental family by type of family, occupational status and age	45
7.	Staff living in institutions, by age and sex	18	37.	Youngsters living in the parental family by sex, occupational status, type of family and sex of the head of the family	45
8.	Youngsters not with their parents by occupational status, age and sex	19	38.	Youngsters living in the parental family by occupational status, type of family and educational level of the male respectively female head of the family	46
9.	Youngsters by marital status	19	39.	Youngsters living in the parental family by occupational status, type of family and socio-economic group of the male head of the family	47
10.	Unmarried youngsters neither receiving full time education nor having an occupation	20	40.	Youngsters living in the parental family by occupational status, type of family and socio-economic group of the female head of the family	47
11.	Married women by occupational status and sex	21	41.	Parents of youngsters living in the parental family by type of family and kind of religious denomination	48
12.	Youngsters who have been married or who are married but don't live together	22	42.	Youngsters living in the parental family who receive full time education by type of family and by religious denomination of the parents	48
13.	Patients and staff in institutions by sex	23	43.	Parents of youngsters living in the parental family by type of family and by degree of urbanization of the place of residence	49
14.	Patients in institutions by occupational status and sex	23	44.	Youngsters living in the parental family who receive full time education by type of family and by degree of urbanization of the place of residence	49
15.	Youngsters receiving education by age and sex	25	45.	Girls living in the parental family who neither receive full time education nor have an occupation by type of family and by degree of urbanization of the place of residence	49
16.	Youngsters receiving education by kind of educational level, age and sex	25	46.	Schoolleavers with full-time education	57
17.	Youngsters receiving education by kind of housing and sex	28	47.	Registered unemployed persons by age and sex	57
18.	Youngsters not receiving full time education by kind of completed educational level and sex	29	48.	Headspirates in 1960, 1971 and 1975 of unmarried persons	58
19.	Youngsters not receiving full time education by four kinds of educational level and kind of housing, by four age groups	31	Graphs		
20.	Unmarried girls living with their parents neither receiving full time education nor having an occupation, by completed educational level	31	1.	Persons aged 14-29 by three positions with respect to the parental family, the Netherlands, 1971	14
21.	Youngsters not receiving full time education but having an occupation by age and sex	32	2A.	Men aged 14-29 by ten positions with respect to the parental family, the Netherlands, 1971	16
22.	Married women by occupation and kind of completed educational level	32			
23.	Youngsters having an occupation by age and sex	34			
24.	Youngsters having an occupation by their own socio-economic group and sex	35			
25.	The average age of youngsters by their own socio-economic group	35			
26.	Women having an occupation by their own socio-economic group	37			
27.	Youngsters by their own socio-economic group, kind of housing and sex	38			
28.	Percentages of persons without a religious denomination from 1900 and some results of surveys	39			
29.	Youngsters without a religious denomination according to 'God in Nederland' (1967) and the Census 1971	39			
30.	Youngsters without religious denomination, by age and sex	40			

2B.	Women aged 14-29 by ten positions with respect to the parental family, the Netherlands, 1971	17
3A.	Men aged 14-29 by two positions with respect to the parental family and by kind of finished educational level, the Netherlands, 1971	29
3B.	Women aged 14-29 by two positions with respect to the parental family and by kind of finished educational level, the Netherlands, 1971	30
4A.	Men aged 14-29 by two positions with respect to the parental family and by kind of socio-economic group, the Netherlands, 1971	36
4B.	Women aged 14-29 by two positions with respect to the parental family and by kind of socio-economic group, the Netherlands, 1971	37

Schemes

1A.	The formation of the male labour supply, 1970	26
1B.	The formation of the female labour supply, 1970	27

Summary

Based on the results of the «1971 Population and housing census» a number of monographs have been compiled in co-operation between the Netherlands Central Bureau of Statistics and socio-scientific staff members of a number of Dutch universities. The project was coordinated by the Netherlands Universities Joint Social Research Centre (SISWO) and financed by the Government from an interdepartmental fund for scientific research.

The present publication is one out of a series of 18 monographs. This monograph concerns some aspects of the position of youngsters aged 14 until 29.

The aim of this report is first to provide a description of the positions of the youngsters, and second, to draw conclusions with respect to the process of their becoming independent in relation to their parents.

After a theoretical orientation, the problem is stated as: «Which description can be given of the process of youngsters becoming independent of their parents in various fields by 1971 Census data? Which differences can be observed when the influences of age, sex and socio-economic background are taken into account?» The Census contains data about education, occupation, housing type and marital status. Besides this, information can be obtained regarding age, sex, educational level, socio-economic group, religious denomination, degree of urbanization and type of family. Finally, the data of the 1971 Census can be compared with the data of the 1960 Census. From the analysis of the data it was concluded that youngsters usually live with their parents until they marry. Most youngsters live with their parents while they receive education and do not have an occupation. In 1971, youngsters received more education than in 1960. Girls received less education than boys. The number of unmarried women who do not receive an education and have no occupation fell off in the period 1960-1971. Youngsters married at a younger age in 1971 than was the case in 1960. Women married earlier than men. In 1971, more married women had an occupation than in 1960.

To the extent youngsters have a higher educational level, they marry later. Unmarried independent living occurs more when youngsters have a higher educational level. Relatively, highly educated women were more frequently professionally active than less educated women. The differences between socio-economic groups appear to be more important with regard to men than women. The lower-paid labourers marry earlier than other socio-economic groups. Unmarried independent living occurs most frequently among the higher socio-economic groups. Relatively more married women who have an occupation belong to the higher socio-economic groups, but in the absolute sense most women with an occupation are employed at low occupational level or do labouring work. Among the main categories of religious preference (Roman Catholics, Dutch Reformed and Calvinists) there exists little difference with respect to the process of becoming independent. Unmarried independent living and entering the work force by married women occurs most frequently among youngsters not affiliated with a church.

With regard to urbanization, one must conclude that this is merely a descriptive variable: far more youngsters live in cities. In cities, youngsters more often lead unmarried and independent lives. In small towns and in dormitory areas most youngsters are married. The percentage of married

women who are employed is high in cities. Unmarried youngsters who live in one-parent families receive less education than youngsters who live in two-parent families. In one-parent families with a male head, youngsters receive less education than youngsters living in one-parent families with a female head. In motherless families the percentage of unmarried women who neither receive education nor follow an occupation, is very high. To get an insight into the positions of the youngsters in 1971, some demographical and sociological trends are being examined. Attention is drawn to the trends with respect to age of marriage, frequency of marriage, level of divorce, re-marriage, rising educational level, and the housing type in which youngsters live. Finally it has to be observed that with regard to the census data, only a part of the changes in marriage and family can be examined.

1. Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Dit rapport is gebaseerd op gegevens van de Volkstelling 1971 en wel die over de Nederlandse jongeren van 0 tot en met 29 jaar. Het doel van dit rapport is ten eerste inzicht te verkrijgen in de positie van jongeren in de samenleving, zoals af te leiden valt uit gegevens die bij de Volkstelling verzameld zijn. Ten tweede worden in dit rapport op basis van deze gegevens conclusies getrokken met betrekking tot het proces van het zelfstandig worden van de jongeren op een aantal gebieden. Daartoe worden er ook andere gegevens bij de analyse betrokken. Het project «De positie van jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin» is voortgekomen uit één van de andere gezins-sociologische monografieën, namelijk uit het project «Gezinsfasen»¹. Eenheid van analyse is in dat project het gezin. Inzicht in de verschillende fasen waarin gezinnen kunnen verkeren kan echter ook worden verkregen als de jongeren eenheid van analyse zijn. De wijze waarop de jongeren zelfstandig worden heeft immers gevolgen voor de duur en de inhoud van de verschillende fasen.

1.2 Probleemstelling

Het uit huis gaan van de kinderen is een duidelijk zichtbare overgang in het proces van het zich losmaken door de jongere van het ouderlijk gezin. Dit moment wordt dan ook vaak als criterium gebruikt om de onafhankelijkheid van de jongere aan te geven. Niphuis-Nell² stelt ons inziens echter terecht dat het «in feite een onderdeel is van het proces van onafhankelijk worden van het kind, een proces dat al jaren voor het verlaten van het ouderlijk huis gaande is en dat ook daarna nog kan voortduren». In feite wordt onafhankelijkheid ten opzichte van de ouders stapsgewijs en achtereenvolgens op verschillende gebieden verworven. Voorbeelden hiervan zijn: het feit dat de leerplicht in 1971 eindigde in het veertiende levensjaar, dat de 18-jarige stemrecht heeft en mag autorijden en dat de 21-jarige zonder instemming van de ouders mag trouwen. Naast deze formele leeftijdsgrenzen is er ook een groot aantal informele grenzen. De normen omtrent de leeftijd waarop men zelfstandig van de ouders mag gaan wonen, waarop men volledige seksuele relaties aan mag gaan, waarop men de vader mag opvolgen in zijn bedrijf en dergelijke, geven leeftijdsgrenzen aan die door de samenleving als geheel of door bepaalde categorieën daarin (bijvoorbeeld in sommige sociaal-culturele milieus) worden gehanteerd. De probleemstelling kan voorlopig dan als volgt geformuleerd worden: «Hoe kan met behulp van gegevens van de Volkstelling 1971 het onafhankelijk worden van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin op een aantal gebieden beschreven worden?»

1.3 Opzet van het rapport

De verdere opzet van dit rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een min of meer theoretische beschrijving gegeven van een aantal processen dat plaatsvindt in het leven van de jongeren. Doel van dit hoofdstuk is een zodanige probleemstelling te formuleren, dat deze beantwoord kan worden met behulp van de beschikbare Volkstellingsgegevens. In het derde hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre de Volkstellingsgegevens geschikt zijn om de genoemde processen te belichten. In hoofdstuk 4 worden de beschikbare Volkstellingsgegevens geanalyseerd. In het vijfde hoofdstuk worden de resultaten van deze analyse in verband gebracht met een aantal ontwikkelingen dat na 1971 heeft plaatsgevonden en dat gevolgen heeft voor het proces van het onafhankelijk worden van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin.

Noten

¹ Niphuis-Nell, M., De gezinsfasen. Interimrapport gezins-sociologische censusmonografieën, SISWO, Amsterdam, 1974.

² Op. cit. Concept eindrapport, p. 54.

2. Nadere bepaling van de probleemstelling

2.1 Volwassenheid

In het voorgaande werd gesproken over «het onafhankelijk worden van jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin». In het dagelijks leven wordt niet gesproken over het onafhankelijk worden van de ouders, maar beschrijft men deze toenemende onafhankelijkheid met behulp van het begrip «volwassenheid». Volwassenheid is echter een begrip dat zeer moeilijk te definiëren is en waaraan door velen een zeer uiteenlopende inhoud wordt gegeven. Neidhardt¹ heeft zich het volgende beeld van een volwassene gevormd: «Als Erwachsener soll im soziologischen Sprachsinne derjenige gelten, der innerhalb relativ stabiler sozialer Positionen die allgemeine Rechte und Pflichten zur verantwortlichen Teilnahme an den wesentlichen Grundprozessen der Gesellschaft besitzt». En dat komt neer op «..... dann heisst er wachsen derjenige der ein festes Beruf und eine eigene «Zugungsfamilie» besitzt». Deze visie van Neidhardt op volwassenheid is ons inziens te beperkt: categorieën als werklozen, huisvrouwen, alleenstaanden vallen niet onder deze definitie en worden kennelijk niet als «volwassen» beschouwd. Volgens ons kan het begrip «volwassenheid» beter beschreven worden in termen van «de vaardigheid om zelfstandig beslissingen te kunnen nemen en het daar ook verantwoordelijk voor kunnen zijn». Deze vaardigheid kan tot uiting komen op verschillende gebieden, zoals het in eigen onderhoud kunnen voorzien, het in staat zijn de huishoudelijke verzorging te doen, het emotioneel bevredigend kunnen participeren in intermenselijke relaties, het in staat zijn tot betrokkenheid bij algemene maatschappelijke vraagstukken. Deze opsomming is zeker niet volledig en het is ook niet zo dat al deze elementen voor iedereen aspecten van «volwassenheid» zijn. De criteria voor «volwassenheid» worden niet door iedereen op dezelfde wijze gehanteerd en misschien is het zelfs niet mogelijk dat per individu «een volwassenheid» vastgesteld kan worden. Ondanks het feit dat volwassenheid een zeer complex begrip is en door velen verschillend wordt gedefinieerd, blijft toch de vraag bestaan hoe enig houvast gevonden kan worden ten aanzien van het proces van opgroeien waarin steeds meer zelfstandigheid en verantwoordelijkheid verworven wordt. In de volgende paragraaf zal geprobeerd worden om met behulp van begrippen uit socialisatietheorieën een aantal voorlopige eindfasen van het opgroeien nader aan te duiden.

2.2 Socialisatieproces

Het begrip socialisatieproces wordt in het kader van deze studie zeer algemeen gedefinieerd als: «het proces waarin het individu de kennis, houding en vaardigheden verwerft die hem in staat stellen om als min of meer effectief lid van groepen en van de maatschappij als geheel te functioneren»². In deze definitie wordt geen uitspraak gedaan welke kennis, houding en vaardigheden men moet verwerven, wat «effectief lid zijn» is, of van welke groepen men lid dient te zijn. De algemeenheid van deze definitie geeft de mogelijkheid om het begrip volwassenheid niet bij voorbaat inhoudelijk te beperken en ruimte te laten voor differentiatie in culturele en ook individuele definities van «volwassenheid». In bepaalde opzichten kan men stellen dat tijdens het socialisatieproces een voorbereiding plaatsvindt op volwassen zijn. Toch kan men daaruit niet zonder meer afleiden dat «volwassenheid» «het» socialisatie-doel is. Beter lijkt het om ervan uit te gaan dat er gedurende het gehele socialisatieproces vele doeleinden bereikt worden, dat deze doeleinden soms enige onderlinge verbondenheid hebben, maar dat ze ook afzonderlijk geldigheid en betekenis hebben. Er is geen perspectivisch eind-

punt, maar er is sprake van differentiatie van doelen. In het onderstaande gaan we dieper in op dit procesmatig karakter van het verloop van socialisatie. Een tweede gegevenheid bij socialisatieprocessen, waarin op het onderstaande wordt ingegaan, is de sterke sexedifferentiatie. En in de derde plaats wordt ingegaan op het gedifferentieerde verloop van het socialisatieproces naar sociaal milieu.

Procesmatig

Van een tiener wordt ander gedrag verwacht dan van een kleuter; toch kan zowel het gedrag van de tiener als van de kleuter op een zeker moment «zelfstandig» genoemd worden. De eisen die men stelt variëren met de leeftijd: van een kleuter wordt bijvoorbeeld verwacht dat hij/zij zindelijk is, van een tiener dat hij/zij zich in het verkeer verantwoordelijk gedraagt. De verwachtingen die in een bepaalde leeftijdsfase gesteld worden kunnen sterk variëren tussen de verschillende sociale milieus en naar sexe. Wel kan men in het algemeen stellen dat er een duidelijke volgorde zit in het aanleren van bepaalde rollen: een rol kan veelal pas goed vervuld worden als aan de verwachtingen in een voorgaande fase wordt voldaan. Nieuwe vaardigheden kunnen pas verworven worden als de voorgaande goed «ingeoefend» zijn.

Het socialisatieproces is dan ook in zekere mate cumulatief van karakter³. Niet alleen worden op verschillende leeftijden verschillende gedragingen van de jongeren verwacht, maar er treden ook veranderingen op in de referentiekaders die invloed uitoefenen ten aanzien van het gedrag. De eerste socialiserende instantie die eisen stelt aan het kind is het ouderlijk gezin. In het gezin leert het kind het eerste rolgedrag, verkrijgt het de eerste indrukken van de verhouding tussen de sexen, ontwikkelt het een patroon van sociale relaties en een geheel van waarden en normen. Met het stijgen van de leeftijd neemt het aantal interactievelden waarin het kind verkeert toe en ondergaat het verschillende invloeden, waarbij het niet zelden voorkomt dat er tegenstrijdige verwachtingen gekoesterd worden ten aanzien van het gedrag van het kind. Voorbeelden zijn de invloeden van de peergroup, de school, de club, en op latere leeftijd de arbeidssituatie⁴.

Een bepaalde rol kan bij het ouder worden van inhoud veranderen dan wel van meer of minder betekenis worden. Sommige rollen zijn belangrijker dan andere: de rol op basis van de eigen sexe heeft invloed op vrijwel alle handlingsgebieden, terwijl de rol op basis van de positie in de sportclub gevolgen heeft met een veel minder grote reikwijdte.

Het onderkennen van het procesmatige van de socialisatie is van betekenis voor het onderkennen van allerlei differentiaties en voor het zien van verbanden tussen het ene doel en het andere.

Sexegebonden

Reeds vanaf de vroegste jeugd worden er aan het gedrag van meisjes andere eisen gesteld dan aan het gedrag van jongens: in het min of meer traditionele voorstellingspatroon is een «echte jongen» een jongen die katekwaad uithaalt, avontuurlijk is en veel buitenspeelt; een «echt meisje» is het liefst bij moeder binnen, is rustig, gehoorzaam en speelt met poppen. Ook als de sexe-verschillen minder traditioneel worden ingevuld, blijven rolverschillen waarneembaar. In de stereotype voorstelling nemen de verschillen met het stijgen van de leeftijd eerder toe dan af: meisjes zijn minder goed in wiskunde en beter in «sociale vakken», jongens zijn meer technisch en zakelijk, meisjes zijn emotioneel en verzorgend, jongens zijn verstandig en prestatiegericht. In hoeverre deze oordelen op «feiten» gebaseerd zijn doet hier niet ter zake; feit is dat ten aanzien van het gedrag van meisjes en jongens zeer verschillende verwachtingen worden gesteld. Uiteindelijk culminerend al deze verschillen in een maatschappelijke rolverdeling, waarin vrouwen vooral binnen huwelijk en gezin functioneren, terwijl voor mannen de beroepsrol op de eerste plaats komt. Deze rolverdeling heeft ook consequenties voor de eisen die door de ouders aan het onderwijsniveau van de jongeren gesteld worden: bij schaarste van middelen zal een goede opleiding voor een jongen belangrijker gevonden worden dan voor een meisje, want «een meisje trouwt immers toch». Ook de beroepskeuze blijkt gedifferen-

tieerd te zijn naar sexe: vrouwen zijn vooral te vinden in die beroepen waar het verzorgende, het sociale een belangrijke rol speelt⁵. Veel vrouwen stoppen bij haar huwelijk met de uitoefening van haar beroep⁶. De meeste vrouwen stoppen hiermee rond de geboorte van het eerste kind.

Deze vorm van sexedifferentiatie staat wel ter discussie. Onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen zoals de stijging van het onderwijsniveau, de groei van het gebruik van techniek, de toename van vrije tijd, de verbetering van anti-conceptionele technieken en het centraler worden van de vrouwen-emancipatie, vinden er veranderingen plaats in het denken over de verhouding tussen de sexen. De indruk bestaat dat deze veranderingen vooral plaatsvinden in de zogenaamde intellectuele milieus c.q. in de milieus waarin de vrouw een hoger onderwijsniveau heeft gevolgd. Dit betekent dat de mogelijkheid bestaat dat wat betreft de verhouding van de gerichtheid op enerzijds de beroepsrol en anderzijds de maritale rol⁷ het verschil tussen de sociale milieus zal toenemen. Mede met het oog hierop, maar ook gelet op andere aspecten van het socialisatieproces, is het nuttig om enkele verschillen tussen sociale milieus na te gaan.

Gedifferentieerd naar sociaal milieu

Het socialisatieproces verloopt niet in alle sociale milieus op dezelfde manier. Er bestaan verschillen wat betreft het contact van het individu met socialiserende instanties, in de doeleinden die gesteld worden en in het tijdstip waarop deze doeleinden bereikt worden. Zo is bekend dat in de lagere sociale milieus het gezin minder gesloten is dan in de hogere milieus en daardoor de rol van de buurt en de familie als socialiserende instantie vermoedelijk groter is dan in de hogere milieus. In de hogere milieus wordt de betekenis van het gezin als exclusieve socialisatie-instantie veel meer benadrukt.

Ook is bekend dat in de lagere sociale milieus over het algemeen gedurende minder lange tijd onderwijs wordt gevolgd dan in de hogere sociale milieus. De school fungeert in de lagere sociale milieus dus gedurende kortere tijd als socialiserende instantie. Daar staat tegenover dat de socialisering door de arbeidssituatie op jongere leeftijd gaat plaatsvinden dan in de hogere sociale milieus.

Het feit dat jongeren uit lagere sociale milieus op jongere leeftijd de school verlaten en op jongere leeftijd beginnen te werken is misschien te beschouwen als het bereiken van het socialisatie-doel om snel enige economische zelfstandigheid te bereiken (al weten we niet precies, hoe lang en in welke omvang de verdiensten van de jongeren deel uitmaken van het gezinsinkomen van het ouderlijk gezin). Het beroepsperspectief van de jongeren uit hogere sociale milieus biedt waarschijnlijk meer mogelijkheden om ook andere eisen te stellen dan alleen de onmiddellijke bevrediging van materiële behoeften.

Zowel in de hogere als in de lagere sociale milieus is voor het meisje het belangrijkste element van haar toekomstperspectief haar maritale rol. Niettemin is wel duidelijk dat een meisje met een hogere opleiding of met bevredigend werk het zich kan permitteren om de betekenis van haar maritale rol af te wegen tegen de betekenis van haar beroepsrol en daaraan consequenties te verbinden, zoals het uitstellen of zelfs afzien van een huwelijk. Dit verschil tussen meisjes uit hogere en lagere milieus kan ook invloed hebben op het besluit om het tijdstip van de geboorte van het eerste kind uit te stellen of af te zien van het hebben van kinderen. Ook het omgekeerde doet zich voor: het is juist onder de meisjes uit de lagere sociale milieus dat het verschijnsel «gedwongen huwelijk» zich het meest voordoet. Welke socialisatie-doelen men zich stelt en hoe men deze tracht te bereiken hangt volgens ons nauw samen met de mogelijkheden die men heeft om deze doeleinden te realiseren. In de lagere sociale milieus stelt men zich ten doel om snel economische zelfstandigheid ten opzichte van de ouders te bereiken. In de hogere sociale milieus staat niet het snel bereiken van economische zelfstandigheid voorop, maar het voltooien van een opleiding die betere kansen biedt voor wat betreft de beroepsuitoefening in de toekomst. De verlengde economische onzelfstandigheid wordt dan gecompenseerd, doordat de ou-

ders aan de jongeren de middelen verstrekken om de dingen te doen of te kopen die hij/zij wil.

De betekenis van het socialisatie-doel «trouwen» zal voor de één heel anders zijn dan voor de ander. Voor de jongere die zelfstandig van de ouders woont, een inkomen heeft waar hij of zij behoorlijk van rond kan komen, een relatie heeft waarin de emotioneel-affectieve en seksuele behoeften bevredigd worden, en een dagtaak heeft die voldoende energie overlaat om een eigen huishouden te voeren, zal het gehuwd zijn minder het karakter van een eindfase hebben dan voor de jongere voor wie het huwelijk een middel is om zelfstandigheid ten opzichte van de ouders te bereiken.

2.3 Nadere bepaling van de probleemstelling

Voor de duidelijkheid herhalen wij hier nog eens de probleemstelling zoals deze in paragraaf 1.3 geformuleerd werd: «Hoe kan met behulp van gegevens van de Volkstelling 1971 het onafhankelijk worden van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin op een aantal gebieden beschreven worden?»

Op basis van het voorgaande kan deze probleemstelling nu uitgebreid worden met de vraag: «Welke verschillen zijn er te onderkennen in onafhankelijk worden van jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin, als rekening gehouden wordt met de invloed van respectievelijk leeftijd, sexe en sociaal milieu?»

3. Aard van het materiaal

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag in hoeverre het mogelijk is om met behulp van Volkstellingsgegevens de probleemstelling te beantwoorden. Daarbij zal eerst aandacht besteed worden aan het karakter van Volkstellingsgegevens in het algemeen. Daarna wordt beschreven welke posities de jongeren in kunnen nemen. In de volgende paragraaf gaan we na in hoeverre de criteria die gebruikt worden om de positie van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin aan te geven, een indicator vormen voor de volwassenheid van de jongere. Tenslotte zal aangegeven worden welke conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot de beantwoording van de probleemstelling.

3.2 Volkstellingsgegevens in het algemeen

De gegevens die bij een Volkstelling verzameld kunnen worden zijn naar hun aard beperkt: juist omdat Volkstellingen gehouden worden om kwantitatieve gegevens over de totale populatie te verzamelen, kunnen er geen vragen gesteld worden over micro-sociologische en psychologische variabelen. De Hoog¹ gaat in «De Volkstelling bezien» in op een aantal beperkingen van de wijze waarop informatie verzameld wordt en wij willen voor een uitgebreide bespreking dan ook naar dit interimrapport verwijzen. De Hoog² gaat ook in op de vraag hoe veranderingen in de tijd te bestuderen zijn. Dit is van betekenis voor de probleemstelling van dit rapport omdat het doel immers is om met de beschikbare gegevens, die uit de aard der zaak transversaal van karakter zijn, een longitudinaal proces te bestuderen. De Hoog noemt twee manieren om de veranderingen in de tijd te bestuderen, namelijk de cohort-methode en de vergelijking met andere tellingen. De eerste methode kunnen we toepassen op de leeftijdscohorten. Bij een dergelijke analyse op dit materiaal gaan we ervan uit dat de posities die jongeren van respectievelijk 14, 15 29 jaar innemen ongeveer overeenkomen als we een cohort 14-jarigen van 1971 ook gedurende hun 15de 29ste jaar – dus in 1972 – 1986 zouden hebben onderzocht. De tweede mogelijkheid ligt in een vergelijking met andere tellingen.

Met betrekking tot de positie van de jongeren is de mogelijkheid tot vergelijking met andere tellingen door technische verschillen nogal gering.

3.3 Posities van jongeren

De positie die jongeren innemen wordt hier bepaald aan de hand van drie criteria, namelijk «werkzaamheid» (dagonderwijs, beroep of geen van beide), «woonsituatie» (bij ouders of niet bij ouders) en «burgerlijke staat» (ongehuwd, gehuwd, gehuwd geweest). De leeftijdsgrenzen van wat wij «jongeren» noemen zijn gesteld op 14 respectievelijk 29 jaar. De ondergrens is gekozen met het oog op het feit dat in 1971 de leerplicht eindigde in het veertiende levensjaar en men dus in zijn algemeenheid kan verwachten dat er pas vanaf die leeftijd belangrijke wijzigingen zullen optreden in de positie van de jongeren. De bovengrens is vrij willekeurig gekozen: de wetenschap die aan deze keuze ten grondslag ligt is, dat op 29-jarige leeftijd ongeveer 90% van de jongeren gehuwd is.

Op basis van de bovengenoemde criteria is een classificatie op te stellen van 18 posities. Uiteindelijk is echter een classificatie van 10 posities gebruikt. Van de gehuwden is namelijk niet nagegaan of ze al dan niet bij de ouders wonen. Dit betekent dat in feite in deze classificatie alléén rekening gehouden wordt met het moderne twee-generatiegezin en geen aandacht besteed wordt aan andere huishoudentypen en samenlevingsvormen³.

Noten

¹ Neidhardt, F., Schichtspezifische Elterninflüsse im Sozialisationsprozess, in: Die Familie als Sozialisationsfaktor, Stuttgart, 1968, pp. 179 e.v.

² Kerkckhof, A. C., Socialization and social class, Prentice Hall, 1972, pp. 11 e.v. Met deze definitie, die Kerckhof heeft ontleend aan Brim, kiezen wij voor slechts één interpretatie van het begrip socialisatie dat ook in vele andere betekenissen wordt gebruikt. Wil men zich nader verdiepen in de problematiek rond het begrip socialisatie, dan verwijzen wij graag naar

werken zoals: Clausen, J. A., O. G. Brim Jr., A. Inkeles e.a., Socialization and society, Boston, 1968; Parsons, T. en R. F. Bales, Family, socialization and interactionprocess, London, 1956; Shibutani, T., Society and personality, an interactionist approach, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1961; Gottschalch, W., M. Neumann-Schonwetter, Sozialisationsforschung, Fischer, 1975; Wurzbacher, G., (hrsg.) Der Mensch als soziales und personales Wesen, Stuttgart, 1968.

³ Erikson, E., The child and society, New York, 1966, pp. 219 e.v.

⁴ Rolff, H. G., Sozialisation und Auslese durch die Schule, Heidelberg, 1963.

⁵ In 't Veld-Langeveld, H. M., Vrouw-beroep-maatschappij, analyse van een vertraagde emancipatie, Utrecht, 1969, pp. 72 e.v.

⁶ Boelmans-Kleinjan, A. C. en M. Beuckens-Vries, Beroepsarbeid door Vrouwen, Interimrapport censusmonografie, Amsterdam, 1974, p. 41.

⁷ In 't Veld-Langeveld, op. cit. p. 72.

Van de categorie «gehuwd geweest/gehuwd, niet samenwonend» is evenmin nagegaan wat de woonsituatie is. Ook is niet nagegaan, gezien de te verwachten geringe aantallen, welke de werkzaamheid is van degenen die tot deze categorie behoren⁴. Door deze beperkingen ontstaat een classificatie van 10 posities, namelijk:

1. ongehuwd, dagonderwijs, bij ouders;
2. ongehuwd, dagonderwijs, niet bij ouders;
3. ongehuwd, beroep, bij ouders;
4. ongehuwd, beroep, niet bij ouders;
5. ongehuwd, geen dagonderwijs, geen beroep, bij ouders;
6. ongehuwd, geen dagonderwijs, geen beroep, niet bij ouders;
7. gehuwd, dagonderwijs volgend;
8. gehuwd, beroep;
9. gehuwd, geen dagonderwijs, geen beroep;
10. gehuwd geweest/gehuwd, niet samenwonend.

3.4 De positie-classificatie als indicator voor volwassenheid

In paragraaf 1.2 hebben wij ons beziggehouden met de vraag wat nu eigenlijk onder «volwassenheid» moet worden verstaan. Het begrip is in zijn algemeenheid omschreven als: het zelfstandig beslissingen kunnen nemen en daar ook de verantwoording voor kunnen dragen. Deze vaardigheid kan op verschillende terreinen waarop men zich volwassen zou kunnen gedragen betrekking hebben. Niet alle gebieden zijn voor iedereen even belangrijk en bovendien is de onderstaande opsomming niet uitputtend. Gebieden die met «volwassenheid» in verband gebracht kunnen worden, zijn: in het eigen levensonderhoud kunnen voorzien, in staat zijn de eigen huishouding te verzorgen, een volwaardig lid in primaire leefverbanden kunnen zijn, zich volledig kunnen ontplooiën in seksuele relaties, in staat zijn tot participatie aan algemeen maatschappelijke sectoren zoals politiek.

In hoeverre kan men in de Volkstellingsgegevens iets terugvinden van een dergelijk volwassenheidsbegrip?

Ten aanzien van het criterium «werkzaamheid» is het volgende op te merken. In het algemeen gaat de fase van «onderwijs volgen» vooraf aan het «uitoefenen van een beroep» en het onderwijs kan dan ook in zeker opzicht als voorbereiding op een beroep gezien worden. Als men onderwijs volgt is men over het algemeen nog financieel afhankelijk van ouders, terwijl men, als men een beroep heeft, financieel onafhankelijk van de ouders kan zijn. Toch kan men niet in zijn algemeenheid stellen dat onderwijs volgen, als indicator voor financiële afhankelijkheid van de ouders, een éénduidige maat is voor nog niet volwassen zijn. Er bestaan immers vele typen onderwijs, waarbij het ene type een veel «volwassener» houding zal vragen dan het andere type. Te denken valt bijvoorbeeld aan het verschil tussen de leerlingen van het lager beroepsonderwijs en degenen die de pedagogische academie bezoeken: alleen al door het feit dat de eerstgenoemden in het algemeen veel jonger zijn en doordat bij de tweede categorie «verantwoordelijkheid» zo'n belangrijk element van beroepsrol is, bestaat er een groot verschil tussen beide categorieën. Misschien kunnen we stellen dat het volgen van onderwijs alleen onder een bepaalde leeftijdsgrens een indicator is voor het nog niet maatschappelijk volwassen zijn. Boven die leeftijdsgrens neemt de betekenis van deze indicator af, omdat dan de andere gebieden een belangrijke rol gaan spelen in het beeld dat men heeft van volwassenheid. Het criterium «al dan niet bij de ouders wonen» is ook al niet eenvoudig interpreteerbaar. Het is mogelijk dat het «niet bij de ouders wonen» voor de jongeren een experimenteerfase is, waarbij vooral te denken is aan het opdoen van ervaringen op het terrein van intermenselijke relaties en seksualiteit. Aan de andere kant zijn er veel vrouwen die weliswaar niet bij de ouders thuis, maar wél intern in één of andere inrichting wonen en deze woonsituatie zal in het algemeen beperkingen met zich mee brengen ten aanzien van de gedragsvrijheid.

De burgerlijke staat spreekt in deze tijd ook niet meer voor zichzelf: men kan ook op andere wijze dan binnen het huwelijk als volwaardig lid participe-

ren in primaire groepsverbanden. We denken bijvoorbeeld aan mannen en vrouwen die niet gehuwd samenwonen, homofiele paren, communes. Alleenstaanden kunnen weliswaar wat betreft hun woonsituatie alleen staan, maar wat betreft hun sociale contacten wel degelijk bevredigend participeren in primaire groepsverbanden.

Samenvattend kunnen we dan stellen dat de criteria in elk geval niet op eenvoudig interpreteerbare wijze een indicatie geven voor volwassenheid. Toch kunnen wij natuurlijk niet heen om het feit dat er in het maatschappelijk leven wel degelijk normen gelden ten aanzien van volwassenheid. Huwelijk en beroep worden vaak gemakshalve als criteria gehanteerd. Te denken valt bijvoorbeeld aan het feit, dat men door het aangaan van een huwelijk wettelijk meerderjarig wordt, dat in het huisvestingsbeleid gehuwden vaak voorrang hebben boven ongehuwden en dat het hebben van een beroep, althans voor mannen, nog steeds door velen beschouwd wordt als een voorwaarde om «mee te tellen» in de maatschappij. Daarom vinden wij het op zichzelf heel nuttig om juist over deze criteria informatie te verzamelen. Ook het criterium van de woonsituatie is niet onbelangrijk. De voormalige staatssecretaris van Volkshuisvesting gaat er in zijn nota «Huisvesting alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens»⁵ van uit dat onder de jongeren een grote behoefte bestaat aan eigen huisvesting. Indirect komt deze problematiek ook in dit rapport aan de orde.

3.5 Mogelijkheden van het materiaal

Uit het bovenstaande is af te leiden dat de probleemstelling slechts in beperkte zin te beantwoorden is met behulp van Volkstellingsgegevens. Ten eerste is het aantal handelingsgebieden, waarover informatie verzameld wordt, beperkt tot de drie bovenbesproken criteria: staat van werkzaamheid, woonsituatie en burgerlijke staat. Ten tweede is de aard van de informatie die over deze variabelen verzameld wordt, beperkt: uit Volkstellingsgegevens is niet af te leiden in hoeverre het uitoefenen van een beroep ook daadwerkelijk economische onafhankelijkheid ten opzichte van de ouders betekent en evenmin in hoeverre de gehuwde staat een maatstaf is voor «een volwaardig lid in primaire leefverbanden kunnen zijn». In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de Volkstellingsgegevens niet direct geschikt zijn om de aard en de mate van de zelfstandigheid vast te stellen. De vragen die wel met behulp van het materiaal te beantwoorden zijn en waaruit conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot de zelfstandigheid zijn onder andere:

- Binnen welke leeftijdscategorieën verkeert het grootste gedeelte van de jongeren nog in de positie «ongehuwd, bij ouders, dagonderwijs»?
- Binnen welke leeftijdscategorieën is het aantal ongehuwde thuiswonende jongeren dat een beroep uitoefent groter dan het aantal dat dagonderwijs volgt?
- Binnen welke leeftijdscategorieën bereikt de categorie ongehuwde jongeren, die niet bij de ouders wonen maar ook niet getrouwd zijn, een aanzienlijke omvang? Wat is de «staat van werkzaamheid» van deze categorie?
- Binnen welke leeftijdscategorie is het aantal gehuwde jongeren groter dan het aantal ongehuwde jongeren?

Uit de antwoorden op deze vragen kunnen conclusies getrokken worden met betrekking tot vragen zoals op welke leeftijd jongeren het ouderlijk gezin verlaten, om welke reden (burgerlijke staat, werkzaamheid), op welke leeftijd ze gaan trouwen. Met behulp van de gegevens is ook na te gaan hoe groot de categorie is die niet bij de ouders thuiswoont en ook niet in een eigen gezin en tot welke leeftijdscategorieën deze behoren. De gegevens bieden tevens de mogelijkheid om na te gaan of er wellicht andere posities vaak voorkomen bij de jongeren, zoals bijvoorbeeld het geen dagonderwijs volgen en geen beroep uitoefenen.

Samenvattend kunnen we stellen dat het Volkstellingsmateriaal wel mogelijkheden biedt om enig licht te werpen op de probleemstelling. Over de aard en de mate van zelfstandigheid kan met behulp van deze gegevens geen uitspraak gedaan worden, maar wel kan inzicht verworven worden in de vraag in welke positie de jongeren verkeren. Op basis van deze gegevens kunnen dan wellicht enige conclusies getrokken worden met betrekking tot de aard van de posities die de meeste jongeren innemen.

Noten

¹ Hoog, C. de, De Volkstelling bezien. Interim-rapport Censusmonografie, Amsterdam, 1976.

² Op. cit., pp. 34 e.v.

³ Zie voor meer informatie: Beuckens-Vries, M., Verschijningsvormen van het gezin. Interimrapport Censusmonografie, Amsterdam, 1976. In dit rapport wordt uitgebreid aandacht

bested aan de verschillende huishoudenstypen en samenlevingsvormen.

⁴ In de Censusmonografie (deel 3 in de reeks Monografieën Volkstelling 1971) «Leefomstandigheden van verweduwd en geschelden» van A. Olde Daalhuis komen veel aspecten aan de orde die van betekenis zijn voor

de positie «gehuwd geweest/gehuwd, niet samenwonend».

⁵ «Huisvesting alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens». Nota Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 's-Gravenhage 1975.

4. Beschrijving van de gegevens

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het Volkstellingsmateriaal, dat betrekking heeft op de posities die de Nederlandse jongeren in 1971 innemen, geanalyseerd. Dit hoofdstuk valt uiteen in drie delen.

Begonnen wordt met een kort overzicht van de posities die de Nederlandse jongeren van 0 tot en met 29 jaar innemen. Hierbij wordt wat meer aandacht besteed aan de 0- tot en met 13-jarigen, omdat deze in de andere delen niet meer aan de orde komen.

In het tweede deel wordt beschreven welke posities de 14- tot en met 29-jarigen bekleeden. Daarbij wordt geprobeerd om op basis van deze transversale gegevens een beeld te ontwikkelen van de wijze waarop jongeren zelfstandig worden.

In het derde deel wordt nagegaan in hoeverre het algemene patroon gedifferentieerd wordt indien er enkele achtergrondvariabelen bij de analyse betrokken worden. In de eerste plaats komt dan de variabele onderwijsniveau aan de orde, gevolgd door de variabelen sociale groep, kerkelijke gezindte en urbanisatiegraad. Tenslotte biedt het materiaal de mogelijkheid om de positie van jongeren die in één-oudergezinnen wonen te vergelijken met de positie van jongeren uit volledige gezinnen.

In de beschrijving en in de tabellen wordt een aantal termen gehanteerd die wellicht vooraf enige toelichting vereisen. Ten eerste zijn dat de begrippen «positie», «woonsituatie» en «werkzaamheid». Het begrip «positie» wordt gehanteerd zoals in paragraaf 3.3 beschreven is. Het begrip «woonsituatie» heeft in dit rapport betrekking op drie mogelijke situaties waarin de jongere kan verkeren, namelijk de situatie van de jongere in het ouderlijk gezin, de situatie van de jongere die niet in het ouderlijk gezin woont maar ook niet in eigen gezin en de situatie van de jongere met een eigen gezin. Het begrip «werkzaamheid» wordt gebruikt om aan te geven of de jongere dagonderwijs volgt dan wel een beroep uitoefent of geen van beide doet. Ten tweede zal in het hierna volgende het begrip «jongere» gebruikt worden in plaats van het meer omslachtige «de 14- tot en met 29-jarigen», terwijl de categorie «0- tot en met 13-jarigen» aangeduid zal worden met het begrip «kinderen». Terwijl anders vermeld worden telkens alleen de jongeren in woningen en andere bewoonde ruimten bedoeld.

4.2. De 0- tot en met 29-jarigen

Niet over alle 0- tot en met 29-jarigen is bij de Volkstelling dezelfde informatie verkregen. In de eerste plaats zijn er een aantal verschillende massa's onderscheiden, namelijk: de 0- tot en met 13-jarigen in woningen en andere bewoonde ruimten, de 0- tot en met 13-jarigen in inrichtingen en tehuizen, de 14- tot en met 29-jarigen in woningen en andere bewoonde ruimten en de 14- tot en met 29-jarigen in inrichtingen en tehuizen. Dit betekent onder andere dat de categorie «varende en rijdende bevolking» in dit rapport niet aan de orde komt. Ook het type informatie dat over de onderscheiden massa's verzameld wordt, loopt uiteen. De meest uitvoerige gegevens zijn verzameld over de categorie 14- tot en met 29-jarigen in woningen en andere bewoonde ruimten. Het is immers ook in deze leeftijdscategorie dat de positie van jongeren de belangrijkste veranderingen ondergaat. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de omvang van de verschillende massa's.

Om nu een eerste beeld te verkrijgen van de posities waarin de jongeren verkeren, wordt tabel 2 opgenomen die informatie bevat over de gezinssitua-

Tabel 1. De 0- tot en met 29-jarigen

	Man	Vrouw	Totaal
0- t/m 13-jarigen in woning/bewoonde ruimte			3 302 143
0- t/m 13-jarigen in inrichting/tehuis			22 592
14- t/m 29-jarigen in woning/bewoonde ruimte	1 729 453	1 609 343	3 338 796
14- t/m 29-jarigen in inrichting/tehuis	37 023	49 207	86 230
Totaal			6 749 761

Bron: CBS Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

¹ De categorie van de 0- t/m 13-jarigen is in de Censomonografietabellen niet onderscheiden naar sexe.

tie en de gezinsvervangende situatie van de 0- tot en met 29-jarige jongeren. Deze tabel is ontleend aan het CBS-rapport «De Nederlandse Jeugd»¹.

Uit tabel 2 blijkt dat het overgrote deel van de 0- tot en met 13-jarigen behoort tot de categorie van de ongehuwde, bij ouders wonende jongeren. In tabel 3 wordt een uitvoeriger overzicht gegeven van de positie die de 0- tot en met 13-jarigen kunnen innemen.

Tabel 2. Gezinsituatie en gezinsvervangende situatie van de bevolking naar leeftijdscategorie, per 1000 inwoners van de betreffende leeftijdscategorie

	hoofd huish.		echtgenote		ongeh. bij ouders		andere positie in huish.		alleenstaanden		inricht. of tehuizen		totaal		absoluut	
	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v
0-14	0,0	0,0	0,0	971,5	974,2	19,4	19,7	0,0	0,0	9,1	6,1	1 821,180	1 734,710			
15-19	3,8	0,8	32,8	925,8	870,0	25,2	35,0	14,9	13,1	30,3	48,4	568,040	541,230			
20-24	235,2	8,5	473,8	592,8	343,0	72,9	79,0	77,1	65,3	22,1	30,3	605,630	573,670			
25-29	696,7	17,6	825,5	171,5	167,8	53,2	39,1	71,5	41,3	7,1	8,7	479,945	443,030			

Bron: CBS, Algemene Volkstelling 1971, in: De Nederlandse Jeugd. Deel I Demografie en gezondheid, CBS, 1977.

Tabel 3. Kinderen naar positie in het huishouden en naar aard van inrichting of tehuis

	Percentage	Absoluut
De 0- t/m 13-jarigen in woning/bewoonde ruimte		3 302 143
- ongehuwd kind	98,7	3 282 726
- broer, zwager, (schoon)zuster	0,0	333
- kleinkind	0,1	2 664
- andere verwant	0,0	1 208
- overig lid huishouden	0,5	15 212
De 0- t/m 13-jarigen in inrichting/tehuis		22 592
- zieken en herstellenden	0,0	597
- geestelijk gehandicapten	0,2	5 265
- andere gehandicapten	0,1	1 809
- opvoeding buitenshuis	0,3	8 374
- andere sociale zorg	0,0	597
- onderwijs	0,1	3 839
- overige verzorging	0,0	2 111
	100,0%	3 324 735

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

4.3. De jongeren van 14 tot en met 29 jaar

Algemeen patroon

Ongeveer 0,7% van de 0- tot en met 13-jarigen verblijft in een inrichting of tehuis. Over deze kinderen is op basis van de Volkstellingsgegevens weinig te zeggen, omdat het niet in alle gevallen duidelijk is welke activiteiten onder de rubricering vallen. Zo zal er binnen de categorie «andere gehandicapten» ongetwijfeld ook onderwijs gevolgd worden, maar «onderwijs» is tevens een aparte categorie. Over de 14- tot en met 29-jarigen is veel meer informatie verzameld, zoals uit het onderstaande zal blijken.

In paragraaf 3.3 hebben wij de tien posities, die jongeren in de gehanteerde classificatie kunnen innemen, opgesomd en toegelicht. Uit tabel 4 blijkt hoe de verdeling over de verschillende posities is.

Tabel 4. Jongeren naar tien posities en naar sexe

	man N abs.	man %	vrouw N abs.	vrouw %
1. ongehuwd, dagonderw., bij ouders	448 023	25,9	320 942	19,9
2. ongehuwd, dagonderw., niet bij ouders	44 117	2,6	20 792	1,3
3. ongehuwd, beroep, bij ouders	610 326	35,3	432 270	26,9
4. ongehuwd, beroep, niet bij ouders	64 440	3,7	66 063	4,1
5. ongehuwd, geen dagonderw., geen beroep, bij ouders	26 381	1,5	50 258	3,1
6. ongehuwd, geen dagonderw., geen beroep, niet bij ouders	8 207	0,5	7 945	0,5
7. gehuwd, dagonderwijs volgend	9 650	0,6	4 578	0,3
8. gehuwd, beroep	481 262	27,8	158 569	9,9
9. gehuwd, geen dagonderw., geen beroep	4 191	0,2	515 351	32,0
10. gehuwd geweest/gehuwd, niet samenwonend	32 856	1,9	32 638	2,0
Totaal	1 729 453	100%	1 609 343	100%

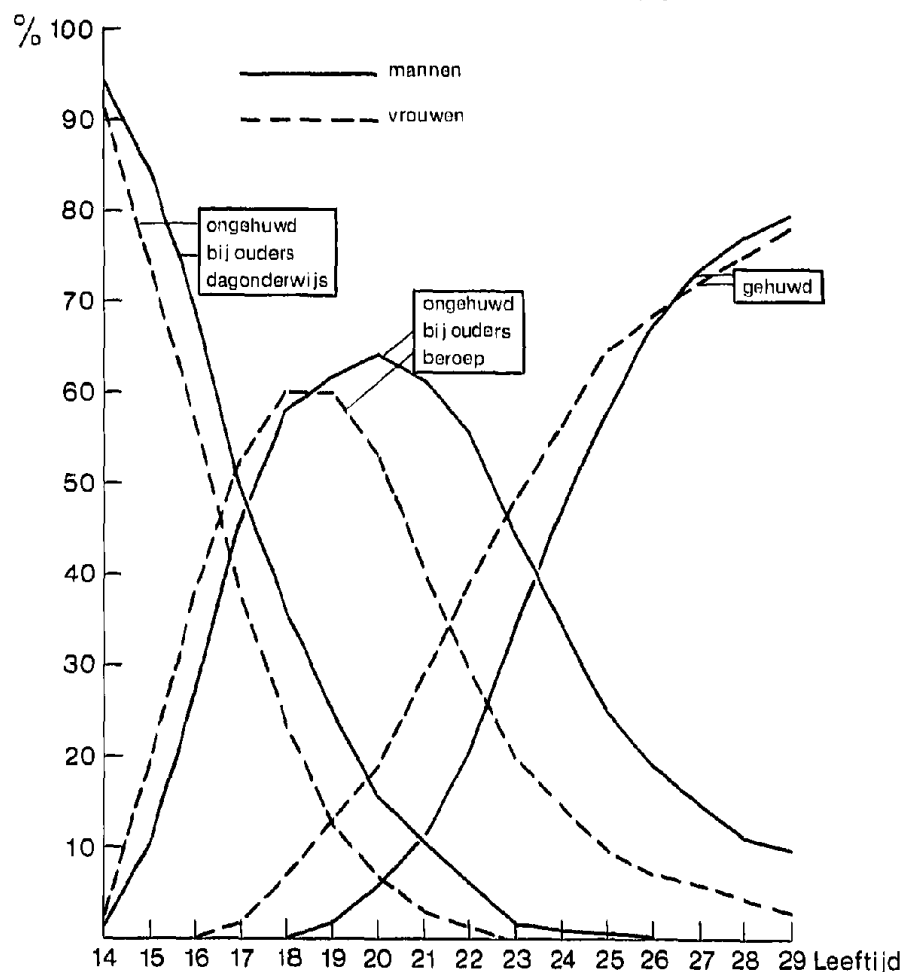
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Uit deze gegevens blijkt dat er vier posities zijn die beduidend vaker worden ingenomen dan andere, namelijk:

- de positie «dagonderwijs, bij ouders inwonend, ongehuwd»;
- de positie «beroep, bij ouders inwonend, ongehuwd»;
- de positie «met beroep, gehuwd»;
- de positie «geen dagonderwijs, geen beroep, gehuwd».

Uit tabel 4 blijkt ook dat er duidelijke verschillen tussen de sexen bestaan: ten eerste blijkt dat ook in deze leeftijdscategorie het grootste deel van de gehuwde vrouwen geen beroep buitenshuis heeft. Ten tweede blijkt dat er nogal wat ongehuwde vrouwen zijn die geen dagonderwijs volgen en een beroep uitoefenen. Ten derde zijn er in deze leeftijdscategorie meer gehuwde vrouwen dan mannen. Uit het verschil in de percentages gehuwde mannen en vrouwen kan afgeleid worden dat vrouwen op jongere leeftijd trouwen dan mannen. Deze conclusie roept de vraag op naar de invloed van de variabele «leeftijd» in het algemeen. In grafiek 1 is nagegaan welk verband er bestaat tussen de vier grootste posities en de variabele leeftijd. In de grafiek zijn de posities «gehuwd, met beroep» en «gehuwd, geen beroep, geen dagonderwijs» samengevoegd. Uit deze grafiek blijkt dat er met betrekking tot het bekleden van de verschillende posities een fase-verschil bestaat tussen mannen en vrouwen: vrouwen verlaten eerder het onderwijs, oefenen eerder een beroep uit en gaan eerder trouwen. In tabel 5 zijn de exacte percentages opgenomen.

Grafiek 1. De 14- t/m 29-jarigen naar drie posities t.o.v. het ouderlijk gezin. Nederland, 1971

Tabel 5. Jongeren naar drie posities, leeftijd en sexe

Leeftijd	Ongehuwd, dagonderwijs, bij ouders inwonend		Ongehuwd, beroep, bij ouders inwonend		Gehuwd, met of zonder beroep	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
14	94,9 ¹	91,8	2,8	2,6	—	—
15	85,4	73,6	11,7	19,5	—	0,1
16	70,1	54,8	27,3	37,9	—	0,7
17	50,2	36,8	46,1	52,5	0,2	2,7
18	36,4	21,8	56,8	60,4	0,8	7,3
19	25,0	12,6	62,3	60,4	2,5	15,1
20	15,6	6,5	64,0	53,5	6,8	26,3
21	10,6	3,2	62,7	41,7	13,1	40,0
22	6,3	1,4	56,2	29,9	23,9	55,8
23	3,6	0,8	45,5	20,4	37,8	67,5
24	2,1	0,3	35,1	14,2	51,5	76,2
25	1,4	0,2	25,5	9,3	63,0	83,3
26	0,8	0,2	19,1	6,9	71,9	85,5
27	0,5	0,1	14,8	5,5	77,6	88,1
28	0,3	0,1	11,2	4,3	81,8	90,2
29	0,1	0,1	9,6	3,6	84,3	91,4
Absoluut	448 023	320 942	610 326	432 270	486 453	674 920

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie. Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censumonografietabellen.

Ongehuwde, niet bij ouders wonende jongeren

Uit deze gegevens kan men afleiden dat het proces van het onafhankelijk worden van de jongeren als volgt verloopt: tot ongeveer hun zestiende jaar volgen de jongeren onderwijs en wonen bij de ouders thuis. Vanaf die leeftijd beginnen steeds meer jongeren een beroep uit te oefenen, terwijl zij wel nog bij de ouders wonen. Vrouwen verlaten het onderwijs over het algemeen wat eerder en beginnen ook eerder met het uitoefenen van een beroep. Dit faseverschil bedraagt ongeveer een jaar. Over het algemeen verlaat men het ouderlijk huis pas op het moment dat men gaat trouwen: vrouwen trouwen vanaf ± 21 jaar, mannen vanaf ± 23 jaar in wat grotere getalle. Gehuwde vrouwen houden na enige tijd op met de uitoefening van hun beroep.

Op het eerste gezicht zijn deze resultaten niet opzienbarend. Het is echter mogelijk dat dit patroon wel een verandering betekent ten opzichte van de situatie in 1960. Niphuis-Nell² schat het aantal ongehuwde, bij ouders wonende, dagonderwijs volgende mannen in de leeftijdscategorie van 15-19 jaar in 1960 op 30 à 32%. In 1971 bedraagt dit percentage 54%. Ook bij de vrouwen in deze leeftijdscategorie is sprake van een toename in deze positie, terwijl het percentage in 1971 40% bedraagt, schat Niphuis-Nell dit in 1960 op 18 à 25%. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat de toename van het percentage personen dat in deze positie verkeert toe te schrijven is aan de stijging van het onderwijsniveau, waardoor jongeren over het algemeen langer onderwijs blijven volgen. Deze conclusie vindt steun in de daling van het aantal ongehuwde jongeren dat bij de ouders inwoont en dat een beroep uitoefent. Bij de jongens van 15 tot 19 jaar vindt een daling plaats van 59% in 1960 naar 41% in 1971 en bij de meisjes in deze leeftijdscategorie bedraagt het percentage in 1960 53% en in 1971 46%. Ook in de burgerlijke staat zijn in de periode 1960-1971 veranderingen opgetreden. Deze verandering bestaat vooral uit het feit, dat het percentage gehuwden in de categorie van 20- tot 24-jarigen sterk is toegenomen: in 1960 bedroeg het percentage gehuwde vrouwen in deze leeftijdscategorie ongeveer 40%, terwijl dat in 1971 50% bedraagt. Het percentage gehuwde mannen in deze leeftijdscategorie is in 1960 16%, terwijl het in 1971 25% is.

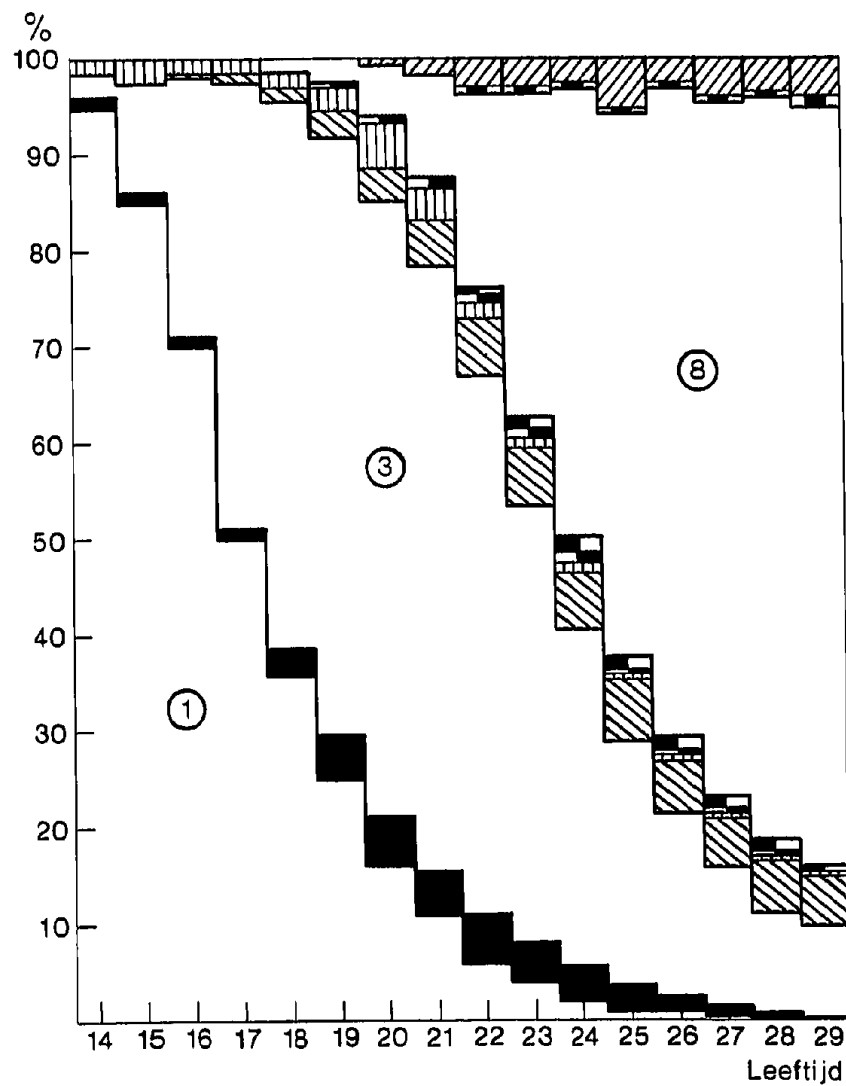
Uit de ontwikkelingen in de periode 1960-1971 met betrekking tot deze percentages kan afgeleid worden, dat de periode gedurende welke de jongere ongehuwd bij de ouders inwoont en een beroep uitoefent, aanzienlijk is verkort.

Tot nu toe hebben wij alleen aandacht besteed aan de vier getalsmatig meest bezette posities uit tabel 4. In de grafieken 2A en 2B is nagegaan in welke mate ook de andere onderscheiden posities voorkomen. Elke leeftijdscategorie is op 100 gesteld en voorgesteld als een staaf, waarin de percentages van de verschillende posities afgezet worden. Uit deze grafieken blijkt dat er ook wat betreft de andere posities verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen. De tweede algemene conclusie die uit deze grafieken getrokken kan worden is dat de betekenis om verschillende posities met de leeftijd verschuift. In het onderstaande gaan we dieper in op een aantal van deze posities.

Om inzicht te verkrijgen in welke mate en op welke leeftijd jongeren niet bij hun ouders maar - zoals dat in het vervolg ook wel genoemd zal worden - zelfstandig³ wonen, wordt tabel 6 gepresenteerd. Uit deze tabel blijkt dat er 211 411 ongehuwde jongeren zijn die zelfstandig ten opzichte van de ouders wonen. Uit de tabel blijkt ook dat het zelfstandig wonen het meeste voorkomt in de leeftijdscategorie van 20 tot 25 jaar. Het percentage mannen in deze positie is het grootst in de categorie van de 23-jarigen (14 686 mannen), terwijl het percentage vrouwen een maximum bereikt onder de 21-jarigen (11 105 vrouwen). Na deze top daalt het aantal jongeren in deze positie vrij snel; van de 29-jarigen verkeren nog 3 564 vrouwen en 4 780 mannen in deze positie.

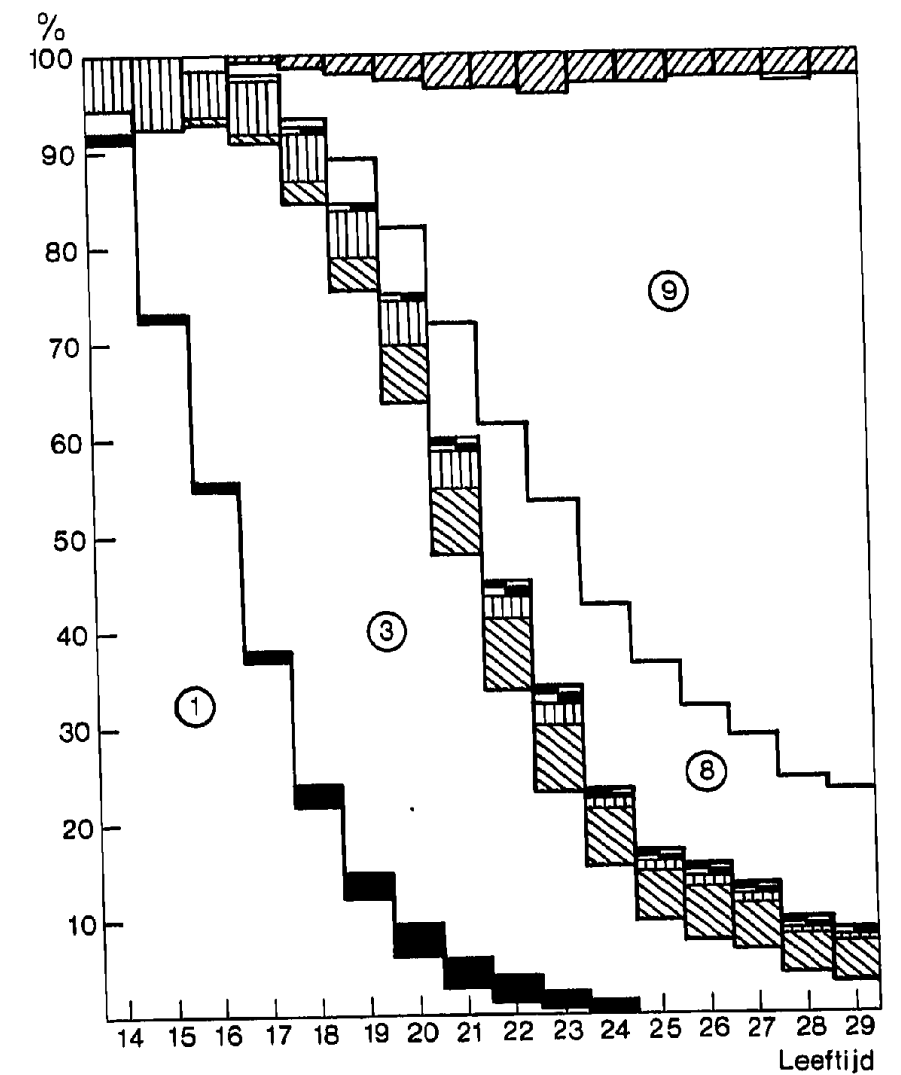
Grafiek 2A. 14- t/m 29-jarige mannen naar tien posities t.o.v. het ouderlijk gezin. Nederland, 1971

- ① = ongehuwd, dagonderwijs, bij ouders
- = ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ③ = ,, ,, beroep ,, bij ouders
- ▨ = ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ▧ = ,, ,, ,, ,, ,noch dagonderwijs, noch beroep, bij ouders
- ▩ = ,, ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ◻ = gehuwd ,, dagonderwijs
- ⑧ = ,, ,, ,, met beroep
- ◼ = ,, ,, ,, ,, ,noch dagonderwijs, noch beroep
- ▤ = gehuwd geweest, gehuwd niet samenwonend

Grafiek 2B. 14- t/m 29-jarige vrouwen naar tien posities t.o.v. het ouderlijk gezin. Nederland, 1971

- ① = ongehuwd, dagonderwijs, bij ouders
- = ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ③ = ,, ,, beroep ,, bij ouders
- ▨ = ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ▧ = ,, ,, ,, ,, ,noch dagonderwijs, noch beroep, bij ouders
- ▩ = ,, ,, ,, ,, ,, niet bij ouders
- ◻ = gehuwd ,, dagonderwijs
- ⑧ = ,, ,, ,, met beroep
- ⑨ = ,, ,, ,, ,noch dagonderwijs, noch beroep
- ▤ = gehuwd geweest, gehuwd niet samenwonend

Tabel 6. Ongehuwde jongeren naar woonsituatie, leeftijd en sexe

Leeftijd	Bij ouders		Niet bij ouders		Gehuwd/gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend met echtgenoot(e)	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
14	99,2 ¹	99,1	0,8	0,9	0,0	0,0
15	98,9	99,0	1,1	0,9	0,0	0,1
16	98,9	97,8	1,3	1,5	0,0	0,7
17	97,8	95,1	2,0	2,2	0,2	2,7
18	94,8	87,9	4,4	4,8	0,8	7,3
19	89,6	77,8	7,9	7,1	2,5	15,1
20	84,1	64,5	9,1	9,3	6,8	26,3
21	76,3	48,2	10,3	10,8	13,1	41,0
22	64,3	33,6	11,8	10,6	23,9	55,8
23	50,4	23,1	11,9	9,5	37,8	67,5
24	38,1	15,8	10,4	8,0	51,5	76,2
25	27,5	10,5	9,5	6,3	63,0	83,2
26	20,3	7,9	7,8	6,6	71,9	85,5
27	15,7	6,3	6,7	5,6	77,6	88,1
28	11,9	4,9	6,2	4,8	81,8	90,2
29	10,2	4,1	5,5	4,5	84,3	91,4
N abs.						
totaal	1 084 730	803 470	116 674	94 737		

¹ In percentages van het totaal aantal mannen en vrouwen per leeftijdscategorie.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

De absolute kolom-totalen in tabel 6 wekken de indruk dat het aantal vrouwen dat niet bij de ouders woont nogal wat lager is dan het aantal mannen in die positie. Deze indruk wordt onder andere gewekt door de massa van deze tabel, die immers bestaat uit alle 14- tot en met 29-jarigen die in woningen en andere bewoonde ruimten verkeren. En dat betekent dat de vrouwen die in inrichtingen en tehuizen werken en daar ook wonen, buiten de analyse vallen. Het aantal vrouwen dat in inrichtingen of tehuizen werkt bedraagt 34 507, terwijl het aantal mannen slechts 2 140 is. In tabel 7 wordt een overzicht gegeven van de personeelsleden in inrichtingen en tehuizen naar sexe en leeftijd.

Tabel 7. Personeelsleden in inrichtingen en tehuizen naar leeftijd en sexe

	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	absoluut
jongens	—	0,1	1,2	6,3	14,2	16,5	12,8	11,4	10,1	7,6	6,5	3,9	3,3	2,5	1,6	2,1	2 140
meisjes	—	0,2	2,2	9,7	20,8	20,1	15,2	10,4	6,8	4,6	3,4	1,8	1,4	1,3	1,0	0,9	34 507

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit tabel 7 blijkt dat het aantal vrouwelijke personeelsleden dat in inrichtingen en tehuizen woont, vooral hoog is in de leeftijdscategorie van 17 tot 21 jaar. Het percentage vrouwen dat in deze positie verkeert is het hoogst onder de 18-jarigen: het gaat dan om 7 147 vrouwen. Bij de mannen vinden we de grootste groep bij de 19-jarigen (352 mannen).

In tabel 8 wordt nagegaan wat de werkzaamheid is van de jongeren die niet bij de ouders thuis wonen en evenmin in een eigen gezin. Ook deze tabel houdt geen rekening met de personeelsleden die in inrichtingen en tehuizen werken.

Tabel 8. Jongeren die niet bij hun ouders wonen naar staat van werkzaamheid, leeftijd en sexe

Leeftijd	Dagonderwijs		Beroep		Noch dagonderwijs/noch beroep	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
14	0,7 ¹	0,8	—	0,1	—	—
15	0,8	0,7	0,2	0,2	0,1	0,1
16	0,8	0,6	0,4	0,7	0,1	0,2
17	1,1	0,8	0,8	1,3	0,1	0,2
18	2,6	1,9	1,6	2,5	0,2	0,4
19	4,6	2,7	2,8	3,7	0,5	0,8
20	5,1	2,8	3,3	5,8	0,7	0,8
21	4,8	3,0	4,7	7,1	0,8	0,7
22	5,1	2,3	5,8	7,5	0,9	0,9
23	4,2	1,5	6,6	7,1	1,0	0,8
24	3,3	1,2	6,3	6,3	0,8	0,6
25	2,3	0,7	6,5	5,1	0,7	0,5
26	1,6	0,5	5,6	5,5	0,6	0,5
27	1,2	0,3	5,2	4,7	0,4	0,7
28	0,9	0,3	5,0	4,1	0,4	0,4
29	0,5	0,2	4,8	3,9	0,2	0,4
gem. %	2,6	1,3	3,7	4,1	0,5	0,5
N. abs.						
totaal	44 117	20 729	64 440	66 063	8 207	7 945

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Zowel bij de mannen als bij de vrouwen bestaat het grootste gedeelte van deze categorie uit personen die een beroep uitoefenen. Gezien het feit dat de personeelsleden uit inrichtingen en tehuizen niet in deze aantallen zijn betrokken, is het aantal ongehuwde vrouwen met een beroep aanzienlijk hoger dan het aantal mannen. Anderzijds is het aantal mannen dat onderwijs volgt en zelfstandig woont ruim 2x zo groot als het vergelijkbaar aantal vrouwen! Op dit verschijnsel komen we nader terug in de pragraaf over onderwijsniveau.

Vergelijken we de gegevens van de Volkstelling van 1971 over de ongehuwde, zelfstandig wonende jongeren met de gegevens van de Volkstelling van 1960, dan blijkt dat het aantal jongeren in deze positie is gedaald: in 1960 waren er 236 252 jongeren (9,6%) die ongehuwd zelfstandig woonden, terwijl er in 1971 211 411 jongeren (6,3%) in deze positie verkeren. Vermoedelijk hangt deze daling samen met de daling van de huwelijksleeftijd en de stijging van de huwelijksfrequentie. Uit tabel 9 blijkt dat het percentage gehuwden inderdaad gestegen is, terwijl het percentage ongehuwden is gedaald.

Tabel 9. Jongeren naar burgerlijke staat, in 1960 en 1970

	1960		1971	
	absoluut	percentage	absoluut	percentage
ongehuwd	1 679 019	67,9	2 099 611	62,8
gehuwd	786 517	31,8	1 173 801	35,2
gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend met echtgenoot(e)	7 775	0,3	65 494	2,0

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografieën.
CBS, Volkstelling 1960; M. Niphuis-Neil, 1974.

Terwijl er in 1960 van de jongeren 58,3% in de positie «ongehuwd, bij ouders inwonend» verkeren, is dit percentage in 1971 gedaald tot 56,5%. Uit deze cijfers kan afgeleid worden dat de veranderingen met betrekking tot de huwelijksluiting relatief gezien vooral gevolgen hebben voor de positie «ongehuwd, niet bij ouders inwonend» en niet zo zeer voor de positie «ongehuwd, bij ouders inwonend». Uit tabel 9 blijkt ook dat de positie «gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend» relatief gezien zeer sterk gegroeid is in de periode 1960-1971. Op dit verschijnsel komen we in een volgende paragraaf nog nader terug.

De veranderingen, die zich in de periode 1960-1971 met betrekking tot de werkzaamheid van de ongehuwde, niet bij ouders wonende jongeren hebben voorgedaan zijn moeilijker te bepalen omdat in de Volkstelling van 1960 de categorie «zonder beroep» niet verder wordt gedifferentieerd in «dagonderwijs» en «noch dagonderwijs noch beroep».

In 1960 heeft 65,5% van de ongehuwde, zelfstandig wonende mannen een beroep, terwijl dit percentage in 1971 60,1% bedraagt. Ook bij de ongehuwde zelfstandig wonende vrouwen blijkt dit percentage te dalen: van 77,3% ongehuwde zelfstandig wonende vrouwen met beroep in 1960 naar 69,7% in 1971. Hoogstwaarschijnlijk wordt deze daling veroorzaakt door de toename van het aantal ongehuwde, zelfstandig wonende jongeren dat dagonderwijs volgt en dus geen beroep uitoefent. De veranderingen die zich in de periode 1960-1971 met betrekking tot het zelfstandig wonen van de jongeren hebben voorgedaan zijn dus een daling van het percentage jongeren dat zich in deze positie bevindt en een lichte verschuiving van werkzaamheid binnen deze positie, in die zin dat een groter deel van de ongehuwde zelfstandig wonende jongeren dagonderwijs volgt.

Uit het algemene overzicht (tabel 4) bleek dat er een positie bestaat die onder vrouwen in niet onaanzienlijke mate voorkomt, namelijk de positie van de ongehuwde jongere die noch dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent. In tabel 10 wordt een overzicht gegeven van deze jongeren naar woon-situatie. Het is vooral de categorie ongehuwde vrouwen die bij de ouders thuiswonen en die kennelijk geen beroep buitenshuis hebben, die een niet geringe omvang bereikt. Het grootste percentage nl. 5,8% wordt bereikt in de

Tabel 10. Ongehuwde jongeren zonder volledig dagonderwijs of beroep naar woonsituatie, leeftijd en sexe

Leeftijd	Bij ouders		Niet bij ouders	
	man	vrouw	man	vrouw
14	1,5% ¹	4,8%	—	—
15	1,8	5,9	0,1	0,1
16	1,3	5,1	0,1	0,2
17	1,5	5,8	0,1	0,2
18	1,6	5,6	0,2	0,4
19	2,3	4,8	0,5	0,8
20	4,4	4,4	0,7	0,8
21	3,2	3,3	0,8	0,7
22	1,8	2,2	0,9	0,9
23	1,3	1,9	1,0	0,8
24	0,9	1,2	0,8	0,6
25	0,6	1,0	0,7	0,5
26	0,4	0,8	0,6	0,5
27	0,4	0,8	0,4	0,7
28	0,4	0,6	0,4	0,4
29	0,5	0,5	0,2	0,4
Absoluut	26 381	50 258	8 207	7 945

Bron: CBS, Volkstelling 1971.

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.

categorie van de 17-jarige meisjes; dat zijn 6 020 meisjes. Vermoedelijk gaat het hier althans ten dele om een verschijnsel dat nauw samenhangt met de traditionele opvatting over de rol van de vrouw, waarin de vrouw uitsluitend als huisvrouw en moeder wordt gezien. Helpen in de huishouding is in deze opvatting een vorm van anticiperende socialisatie op deze rol. Het is echter ook mogelijk dat deze meisjes min of meer door de omstandigheden gedwongen zijn om thuis te blijven, doordat zij bijvoorbeeld de minimumleeftijd, die bij sommige opleidingen gesteld wordt nog niet bereikt hebben of doordat zij er eenvoudigweg nog niet in geslaagd zijn om een werkkring te vinden.

Een vergelijking van deze cijfers met die van de Volkstelling van 1960 wordt bemoeilijkt door de classificatie met betrekking tot de werkzaamheid die in 1960 gehanteerd werd. De categorie «zonder beroep» is niet verder gedifferentieerd in «dagonderwijs» en «geen dagonderwijs, geen beroep». Niphuis-Nell⁴ schat het percentage meisjes zonder dagonderwijs of beroep in de leeftijdscategorie van 15 tot 19 jaar op 9 à 16% en in de leeftijdscategorie van 20 tot 24 jaar op 7 à 10%. Dat betekent in ieder geval dat er in de periode 1960-1971 een behoorlijke daling heeft plaatsgevonden van het aantal ongehuwde meisjes zonder beroep of dagonderwijs. Bij de mannen is de categorie die zich in deze positie bevindt ongeveer gelijk gebleven. De hoogste percentages mannen zonder beroep of dagonderwijs worden aangetroffen bij de 19-, 20- en 21-jarigen. Tot deze categorie behoren enerzijds mannen die wachten tot het moment waarop ze de dienstplicht moeten gaan vervullen en anderzijds die dienstplichtigen die nog geen beroep in de maatschappij hebben uitgeoefend.

In paragraaf 4.3 bleek dat het proces van zelfstandig worden bij mannen op andere wijze verloopt dan bij vrouwen. Ten eerste verlaten vrouwen de posities wat eerder: ze houden eerder op met het volgen van dagonderwijs, beginnen eerder met de uitoefening van een beroep en trouwen ook eerder. Een tweede verschil tussen mannen en vrouwen is dat veel vrouwen tijdens hun huwelijk geen beroep uitoefenen. Uit tabel 11 blijkt dat van de 21-jarige vrouwen ruim een kwart gehuwd is, en geen dagonderwijs volgt of een beroep uitoefent. Van de 29-jarige vrouwen verkeert 74,0% in deze positie.

Tabel 11. Gehuwde vrouwen naar staat van werkzaamheid en naar leeftijd¹

Leeftijd	Dagonderwijs	Beroep	Geen dagonderwijs/ geen beroep
20	0,2	7,0	16,6
21	0,4	12,1	25,2
22	0,4	16,6	35,2
23	0,5	19,5	43,6
24	0,6	19,2	53,5
25	0,6	17,8	62,1
26	0,7	16,4	65,9
27	0,5	15,5	69,6
28	0,5	14,5	72,4
29	0,3	9,9	74,0
Totaal	4 578	158 569	515 351

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusedmonografietabellen.

¹ In percentages van het totaal aantal vrouwen per leeftijdscategorie.

Uit de cijfers van Niphuis-Nell⁵ over 1960 blijkt dat het percentage gehuwde vrouwen met beroep door de categorie van de 20- tot 24-jarigen 5% bedroeg en voor de 25- tot 29-jarigen 6%. Dit betekent dus dat er een aanzienlijke stijging heeft plaatsgevonden van het aantal gehuwde vrouwen met beroep.

Ongehuwde jongeren zonder dagonderwijs of beroep

Gehuwde vrouwen die beroepsarbeid uitoefenen

Gehuwd geweest of gehuwd niet samenwonend met echtgeno(o)t(e)

Wel wekt de daling van het percentage met het stijgen van de leeftijd de indruk, dat gehuwde vrouwen na verloop van tijd toch hun beroep opgeven. In het kader van dit rapport zullen wij niet dieper op dit onderwerp ingaan. In de censusmonografie «Beroepsarbeid door vrouwen»⁶ wordt dieper op deze problematiek ingegaan.

Van de tien posities die in de classificatie zijn opgenomen, is er één die nog niet besproken is, namelijk de positie van degenen die gehuwd geweest zijn of gehuwd zijn maar niet samenwonend met echtgeno(o)t(e). Deze positie is vanwege de toen te verwachten geringe aantallen in deze leeftijdscategorie niet gedifferentieerd naar woonsituatie en werkzaamheid. Degenen die in deze positie verkeren vormen een soort verzamelcategorie, die nauwelijks op één noemer is onder te brengen. Tot deze categorie behoren immers de gescheidenen en de verweduwd, maar ook degenen die verlaten zijn door hun partner en degenen die wel gehuwd zijn terwijl het huwelijk nog niet kerkelijk is voltrokken. Ook de buitenlandse arbeiders die gescheiden van hun gezin leven vallen er onder. Het spreekt vanzelf dat het zeer moeilijk is om uitspraken te doen over de categorie van personen die in deze positie verkeren. In tabel 12 geven wij een overzicht van de aantallen.

Tabel 12. De gehuwd geweest zijnde en gehuwd maar niet samenwonende jongeren naar leeftijd en sexe

Leeftijd	Man	Vrouw
14	—	—
15	—	0,1 ¹
16	—	0,1
17	0,1	0,3
18	0,2	0,7
19	0,3	1,8
20	0,8	2,5
21	1,3	3,4
22	2,4	3,6
23	3,1	3,9
24	3,3	3,0
25	4,1	2,9
26	3,6	2,3
27	3,5	2,5
28	4,4	2,9
29	4,4	2,6
Totaal	32 856	32 638

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Wanneer we deze cijfers vergelijken met die van de Volkstelling van 1960, dan moeten we constateren dat er in de leeftijdscategorie van 20 tot en met 29 jaar zowel bij de mannen als bij de vrouwen een stijging heeft plaatsgevonden van ongeveer 3%. Op basis van de tellingen 'serie S' over de Volkstelling⁸ hebben wij berekend, dat van de vrouwen ongeveer 37% behoort tot de categorie «gehuwd geweest» en dus ongeveer 63% tot de categorie «gehuwd, niet samenwonend», terwijl bij de mannen deze percentages respectievelijk 18 en 82% bedragen. Het feit, dat er in deze leeftijdscategorie meer vrouwen dan mannen zijn die gehuwd zijn geweest wordt vermoedelijk veroorzaakt door een leeftijdsverschil tussen de sexen: vrouwen trouwen eerder dan mannen, dus scheiden ze ook op jongere leeftijd of worden op jongere leeftijd weduwe. Het grote percentage mannen dat gehuwd is maar niet samenwoont kan ten dele verklaard worden door de aantallen buitenlandse werknemers die gescheiden van hun gezin wonen.

Jongeren in inrichtingen en tehuizen

De voorafgaande analyse over de positie van de jongeren had betrekking op de 14- tot en met 29-jarigen die in woningen en andere bewoonde ruimten verkeren. Dit betekent dat de jongeren die in inrichtingen en tehuizen waren buiten de analyse vallen. Om enig idee te krijgen van de aantallen waar het om gaat geven we het volgende overzicht.

Tabel 13. Jongeren in inrichtingen en tehuizen naar plaats en sexe

	Man	Vrouw	Totaal
Personeel	2 140	34 507	36 647
Jongeren voor wie de inrichting bestemd is	34 883	14 700	49 583

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit tabel 13 blijkt dat er twee posities zijn die aanzienlijk sterker vertegenwoordigd zijn dan de andere, namelijk de categorie mannen voor wie de inrichting bestemd is en de categorie vrouwen die als personeelsleden werkzaam zijn in de inrichting. Dit verschijnsel blijkt ook uit de Volkstelling van 1960. De gegevens met betrekking tot de personen voor wie de inrichting bestemd is zijn moeilijk te interpreteren omdat deze categorie zeer heterogeen van karakter is en onder andere zowel gehandicapten als leerlingen op kostscholen en militairen omvat. In 1971 heeft 46,9% van de mannen voor wie de inrichting is bestemd een beroep, terwijl dat percentage in 1960 40,1% was. In 1960 was het percentage vrouwen voor wie de inrichting bestemd is en die een beroep hebben 18,8%, terwijl dat in 1971 20,4% is. Het aantal jongeren voor wie de inrichting bestemd is, is ongeveer gelijk gebleven: in 1960 waren dat er 50 624, terwijl het er in 1971 49 583 zijn. Het aantal personeelsleden dat in de inrichting woont is toegenomen van 32 116 in 1960 naar 36 647 in 1971. Het aantal mannelijke personeelsleden dat in de inrichting woont is gedaald van 2 986 in 1960 naar 2 140 in 1971.

Tabel 14. Jongeren voor wie de inrichting bestemd is naar staat van werkzaamheid en sexe

	Absoluut	Dagonderwijs	Beroep	Geen dagonderwijs/ geen beroep
Man	34 883	35,6%	46,9%	17,5%
Vrouw	14 700	45,9%	20,4%	33,6%

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Conclusies

De 14- tot en met 29-jarigen zijn gerubriceerd naar 10 posities aan de hand van drie criteria, namelijk werkzaamheid, woonsituatie en burgerlijke staat. Uit deze gegevens blijkt dat er vier posities zijn die aanzienlijk vaker voorkomen en tevens blijkt dat deze posities in sterke mate leeftijdsgebonden zijn:

1. De ongehuwde, bij ouders wonende jongere die dagonderwijs volgt. Vooral bij vrouwen die jonger zijn dan 17 jaar en mannen die jonger zijn dan 18 jaar.
2. De ongehuwde, bij ouders wonende jongere die een beroep uitoefent. Bij vrouwen vooral in de leeftijdscategorie van 17 tot 22 jaar; bij mannen in de categorie 18 tot 24 jaar.
3. De gehuwde jongere met beroep. Bij mannen ouder dan 24 jaar en bij vrouwen in de categorie van 22 tot 25 jaar.
4. De gehuwde jongere zonder beroep. Bijna alleen bij vrouwen; vooral ouder dan 25 jaar.

Uit deze gegevens kunnen we afleiden dat er een duidelijke volgorde zit in het bekleden van de vier belangrijkste posities. Kennelijk verloopt het proces

van het zelfstandig worden voor het grootste gedeelte van de Nederlandse jongeren als volgt: eerst wordt door de vrouwen tot hun zestiende en door mannen tot hun zeventiende jaar dagonderwijs gevolgd. Daarna oefenen zowel de mannen als de vrouwen enige tijd een beroep uit, terwijl ze nog bij de ouders thuiswonen. De vrouwen verlaten het ouderlijk huis bij hun huwelijk, wat gemiddeld rond het 22ste jaar plaatsvindt. Zij houden rond het 24ste jaar op met het uitoefenen van een beroep. De mannen trouwen gemiddeld wat later dan de vrouwen, namelijk rond hun 24ste jaar, maar ook bij hen valt de verandering van woonsituatie (van ouderlijk gezin naar zelfstandig wonen) samen met de verandering van burgerlijke staat.

In grote lijnen wijkt het patroon van het zelfstandig worden van de jongeren in 1971 niet sterk af van dat in 1960. Toch hebben er wel een aantal veranderingen plaatsgevonden. Ten eerste wordt er langer onderwijs gevolgd en dit betekent dat het aantal ongehuwde, dagonderwijs volgende, bij ouders inwonende jongeren is toegenomen. Ook het aantal jongeren dat dagonderwijs volgt en niet bij de ouders woont is toegenomen, zij het dan dat de stijging onder jongens groter is dan onder meisjes. De periode dat men bij de ouders thuiswoont, terwijl men een beroep uitoefent is korter geworden: enerzijds door de stijging van het onderwijsniveau en anderzijds door de daling van de huwelijksleeftijd. Het zelfstandig wonen van de jongeren is – getalsmatig gezien – niet in betekenis toegenomen. Het aantal jongeren dat dagonderwijs volgt en zelfstandig woont is in 1971 weliswaar toegenomen ten opzichte van 1960, maar het aantal jongeren met een beroep dat zelfstandig woont is zowel bij jongens als bij meisjes afgenomen.

Veranderingen zijn er vooral opgetreden in de aard van de posities die vrouwen innemen. Ten eerste is het aantal meisjes dat bij de ouders woont en geen dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent sterk afgenomen. Ten tweede is het uitoefenen van een beroep door gehuwde vrouwen, waarschijnlijk vooral in de eerste fase van hun huwelijk, sterk gegroeid.

In de periode 1960–1971 heeft ook een behoorlijke groei plaatsgevonden van de categorie «gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend met echtgen(o)t(e)». In inrichtingen en tehuizen bestaat het grootste deel van de personeelsleden uit vrouwen, terwijl het grootste deel van degenen voor wie de inrichting bestemd is uit mannen bestaat. De situatie in 1971 wijkt niet sterk af van die in 1960.

In deze paragraaf zal nagegaan worden in hoeverre het in de vorige paragraaf beschreven patroon gedifferentieerd wordt indien rekening gehouden wordt met de variabelen onderwijsniveau, sociale groep, kerkelijke gezindte, urbanisatiegraad en gezinstype.

In de Volkstelling 1971 is de variabele onderwijsniveau op twee manieren aan de orde geweest, namelijk in de vorm van het onderwijs dat wordt gevolgd en in de vorm van het onderwijsniveau van de jongeren die geen dagonderwijs meer volgen. In tabel 15 wordt een overzicht gegeven van de jongeren die dagonderwijs volgen. Uit deze tabel blijkt bijvoorbeeld dat 52,6% van de 17-jarige mannen en 38,9% van de 17-jarige vrouwen dagonderwijs volgt. Vanaf 16 jaar bij de meisjes en vanaf 17 jaar bij de jongens gaan er kennelijk veranderingen optreden in de posities die zij innemen.

In tabel 15 is een onderscheid gemaakt tussen degenen die wel en degenen die niet een beroep uitoefenen naast het volgen van dagonderwijs. Het gaat hier ten dele om parttime-opleidingen die door het bedrijf of de instellingen georganiseerd worden. In totaal gaat het om 19.232 mannen en 15.742 vrouwen die naast het volgen van dagonderwijs een beroep uitoefenen. Uit de tabel blijkt dat deze positie bij de vrouwen vooral geconcentreerd is in de leeftijdscategorieën van 17 tot 21 jaar, bij de mannen is het meer gespreid. In tabel 16 is nagegaan in hoeverre de leeftijd waarop men geen dagonderwijs meer volgt samenhangt met het type van het genoten onderwijs.

4.4 Differentiërende invloeden van een aantal variabelen

Onderwijsniveau

Tabel 15. Dagonderwijsvolgende jongeren, naar leeftijd en sexe

	Mannen				Vrouwen			
	dagonderwijs zonder ber.	dagonderwijs met beroep	totaal dagondw. volgend	abs. aantal totaal	dagonderwijs zonder ber.	dagonderwijs met beroep	totaal dagondw. volgend	abs. aantal totaal
14	95,7 ¹	0,6	96,3	108 243	92,6	0,5	93,1	99 554
15	86,2	0,7	86,9	97 284	74,3	0,3	74,6	80 585
16	70,9	1,0	71,9	79 006	55,4	0,7	56,1	59 810
17	51,4	1,2	52,6	58 367	37,6	1,3	38,9	40 079
18	39,0	1,4	40,4	44 829	23,7	2,2	25,9	25 641
19	29,7	1,5	31,2	33 116	15,4	2,3	17,7	17 097
20	20,9	1,3	22,2	23 666	9,5	2,5	12,0	11 891
21	15,6	1,2	16,8	18 792	6,5	2,1	8,6	8 917
22	12,0	1,1	13,1	14 901	4,2	1,0	5,2	5 511
23	8,8	1,2	10,0	12 386	2,8	0,6	3,4	3 900
24	6,8	1,2	8,0	10 846	2,1	0,6	2,7	3 338
25	5,0	1,2	6,2	6 066	1,4	0,5	1,9	1 695
26	3,9	1,3	5,2	5 320	1,4	0,3	1,7	1 596
27	2,8	1,1	3,9	3 858	0,9	0,2	1,1	982
28	2,0	0,8	2,8	2 558	0,8	0,2	1,0	876
29	1,1	0,9	2,0	1 774	0,5	0,2	0,7	519
Absoluut	501 790	19 232		521 022	346 249	15 742		361 991

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Tabel 16. Dagonderwijsvolgende¹ jongeren naar onderwijsniveau, leeftijd en sexe

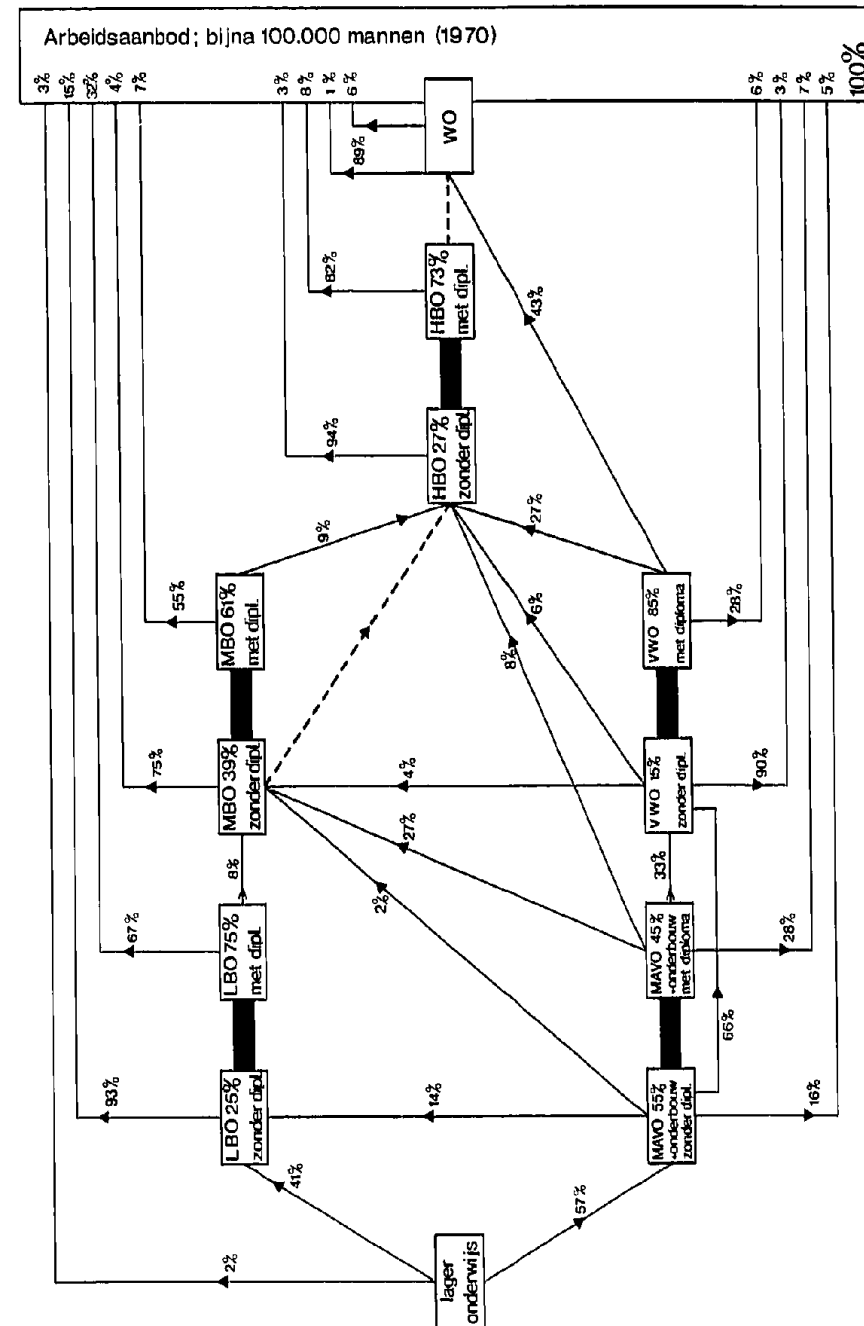
	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	Absoluut
onderbouw																	
HAVO																	
jongens	35,4	30,3	20,4	10,0	3,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	117 298
meisjes	38,9	33,6	19,4	6,4	1,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113 637
onderbouw																	
atheneum																	
jongens	53,0	34,5	9,9	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 370
meisjes	62,0	32,7	4,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 173
bovenbouw																	
HAVO																	
jongens	4,0	18,5	29,6	29,1	13,4	4,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 236
meisjes	10,9	32,5	34,8	16,9	4,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25 251
bovenbouw																	
atheneum																	
jongens	10,8	26,2	28,0	20,8	9,4	3,3	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46 460
meisjes	17,3	32,3	29,1	14,7	5,2	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 054
lager beroeps-																	
onderwijs																	
jongens	34,3	30,3	20,3	9,4	3,0	1,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	136 794
meisjes	53,5	28,9	10,2	3,5	1,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74 446
middelbaar																	
beroeps-																	
onderwijs																	
jongens	2,9	10,3	20,8	24,0	18,9	11,1	6,4	2,4	1,4	—	—	—	—	—	—	—	45 495
meisjes	9,8	23,3	23,0	16,6	10,2	7,0	4,0	2,1	1,1	—	—	—	—	—	—	—	44 475
semi-hoger																	
beroeps-																	
onderwijs																	
jongens	—	—	1,1	4,0	11,9	18,1	17,4	17,5	12,0	7,4	4,4	2,4	1,8	1,1	—	—	38 004
meisjes	—	—	1,6	8,0	19,3	22,1	19,3	14,0	6,7	3,8	2,1	—	—	—	—	—	23 757
universitair																	
onderwijs																	
jongens	—	—	—	1,3	6,3	9,9	11,3	10,8	12,2	12,3	12,0	7,3	6,4	4,6	3,3	2,2	56 643
meisjes	—	—	—	1,4	7,4	12,9	13,5	12,7	12,0	10,4	10,7	5,9	6,1	3,3	2,4	1,4	14 044

(— = minder dan 1%)

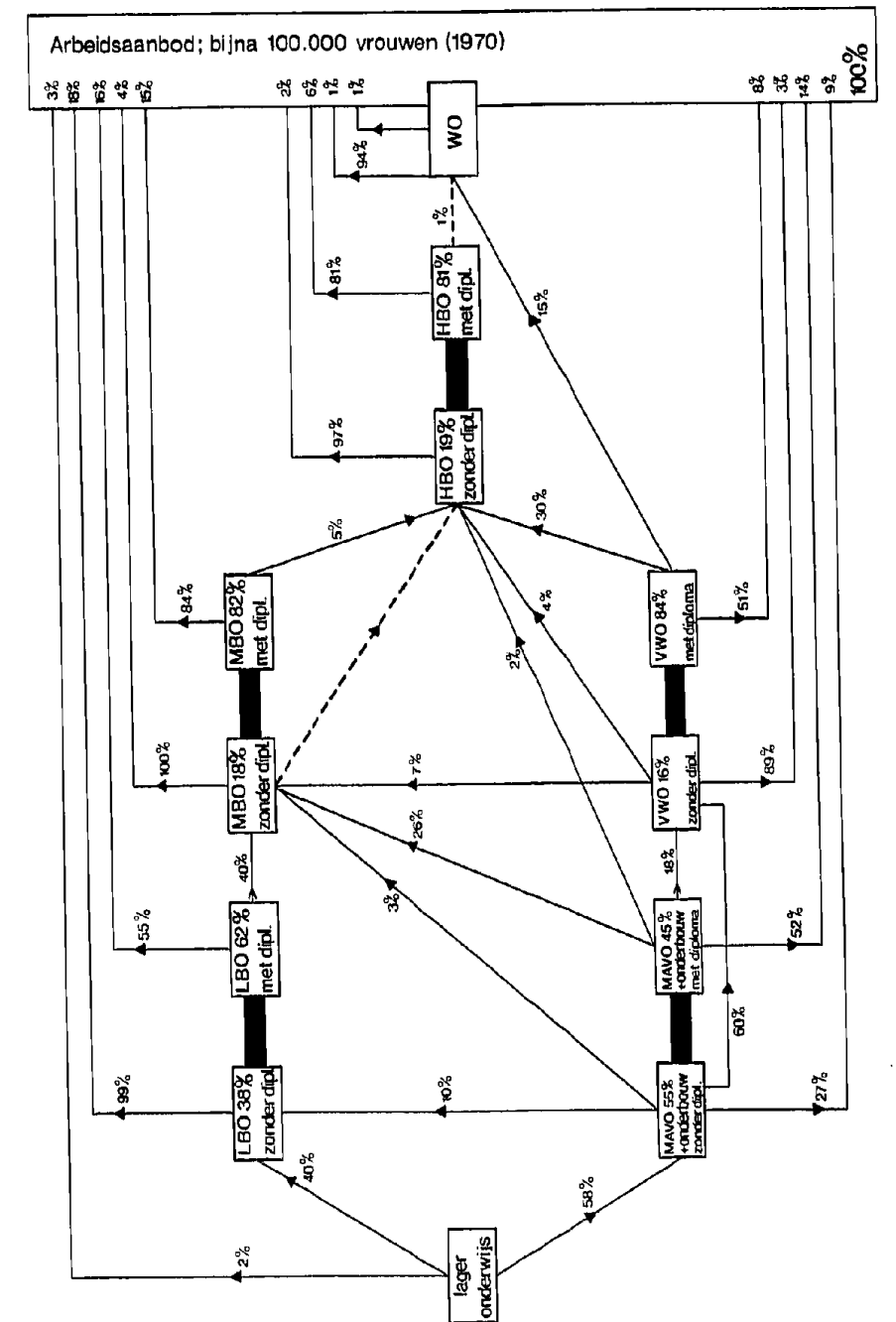
¹ Alleen degenen die volledig dagonderwijs volgen.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit tabel 16 blijkt duidelijk dat er leeftijdsverschillen bestaan tussen degenen die verschillende schooltypen bezoeken: degenen die lager beroeps- onderwijs volgen zijn bijvoorbeeld jonger dan degenen die in de boven- bouw van het V.W.O. zitten. Het is echter mogelijk, dat de jongeren die een lagere opleiding voltooid hebben, doorstromen naar een andere onderwijs- vorm en in dat geval zegt het schooltype nog weinig over de leeftijd waarop men geen dagonderwijs meer volgt. In de schema's 1A en 1B hebben wij ons onder andere beziggehouden met het vraagstuk van de doorstroming.

Schema 1A. De totstandkoming van het arbeidsaanbod bij mannen (1970)

Schema 1B. De totstandkoming van het arbeidsaanbod bij vrouwen (1970)

De schema's zijn samengesteld op basis van de matrices van het volledig dagonderwijs voor mannen en vrouwen in het Statistische Zakboek van 1972⁹. Uit deze schema's blijkt dat ongeveer twee derde van de jongeren, die in 1970 de school verlieten, maximaal een diploma MAVO had behaald. Dit betekent in de praktijk, dat men nog tamelijk jong is als men de school verlaat (16 à 17 jaar). De doorstroming van het lager beroepsonderwijs naar voortgezette vormen van onderwijs is vooral bij de mannen zeer gering (8%), bij de vrouwen redelijk (40%). Het verschil tussen jongens en meisjes

is vooral van technische aard: de opleidingen die jongens vaak volgen na het verlaten van het lager beroepsonderwijs vinden veelal plaats binnen het kader van het leerlingenstelsel en dergelijke opleidingen worden niet als «dagonderwijs» gerubriceerd, terwijl een groot deel van het parttime-vervolgonderwijs van meisjes (vooral sociaal-pedagogische richtingen) wel als «dagonderwijs» gerubriceerd wordt.

De doorstroming van de MAVO naar voortgezette vormen van onderwijs is bij de mannen iets hoger (nl. 33%) dan bij de vrouwen (18%). Uit tabel 16 blijken ook enkele verschillen in onderwijsniveau van jongens en meisjes. De grootste categorie van dagonderwijsvolgende jongeren wordt gevormd door degenen met MAVO en/of onderbouw HAVO. De aantallen jongens en meisjes zijn hier ongeveer gelijk. Bijna 2x zoveel jongens als meisjes volgen lager beroepsonderwijs. Alleen de bovenbouw van HAVO wordt door meer meisjes dan jongens gevolgd; aanzienlijk minder meisjes dan jongens volgen het atheneum-onderwijs. Ook bij de lagere en universitaire opleidingen is het aantal meisjes aanzienlijk minder groot dan het aantal jongens.

Meisjes volgen over het algemeen lagere vormen van onderwijs en zij verlaten het onderwijs gemiddeld wat eerder dan jongens. Het type onderwijs dat gevolgd wordt heeft waarschijnlijk niet alleen gevolgen voor de leeftijd waarop men de school verlaat, maar ook voor de woonsituatie. Scholen waar men hoger onderwijs kan volgen liggen immers geografisch meer verspreid, zodat het zogenaamde «op kamers wonen» vaak voor de hand ligt. In tabel 17 geven wij een overzicht van de woonsituatie van de jongeren die dagonderwijs volgen.

Tabel 17. Dagonderwijsvolgende¹ jongeren naar woonsituatie, onderwijsniveau en sexe

	Bij ouders		Niet bij ouders		Gehuwd/ gehuwd geweest	
	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes
1. basis	98,2 ²	97,5	1,8	2,6	—	—
2. lager	99,8	98,8	0,2	—	—	1,2
3. onderb. HAVO/ MAVO	99,1	99,2	0,9	0,8	—	—
4. onderb. atheneum	99,4	99,4	0,5	0,6	—	—
5. bovenb. HAVO	98,4	98,8	1,5	1,2	0,1	—
6. bovenb. atheneum	98,6	99,1	1,3	0,9	0,1	—
7. uitgebr. LBO	98,3	97,7	1,4	1,9	0,4	0,5
8. MBO	92,9	86,6	5,5	11,9	1,6	1,6
9. semi-h	82,3	74,6	11,5	22,2	6,2	3,3
10. niet-univ.	59,1	55,1	28,4	38,0	12,5	6,9
11. universitair	31,0	24,9	51,4	57,7	17,7	17,5
12. onbekend	31,3	74,3	23,8	7,4	5,0	8,3
absoluut	458 385	329 687	47 253	26 176	14 318	6 890

¹ Ook degenen die naast het volgen van dagonderwijs een beroep uitoefenen.

² In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per onderwijsniveau.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietafellen.

Uit tabel 17 blijkt dat het zelfstandig wonen vooral voorkomt bij de hogere opleidingen: 27 408 jongens en 7 551 meisjes met een universitaire opleiding wonen zelfstandig, bij de niet-universitaire hogere opleidingen bedragen deze aantallen respectievelijk 940 en 1 205 en bij de semi-hogere beroepsopleidingen is dat 4 111 respectievelijk 4 903.

Het bovenstaande heeft betrekking op de jongeren die nog dagonderwijs volgen. In tabel 18 wordt een overzicht gegeven van het onderwijsniveau van de jongeren die geen dagonderwijs meer volgen.

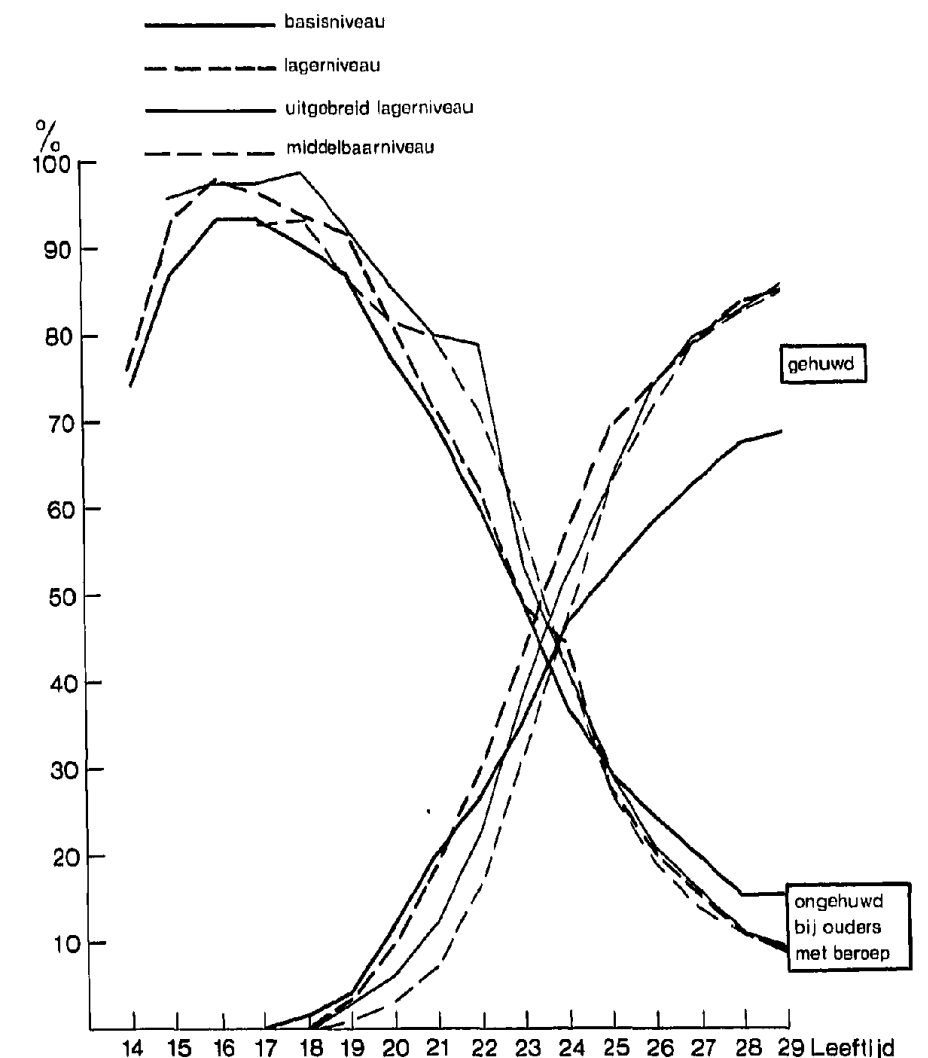
Tabel 18. Jongeren die geen volledig dagonderwijs volgen naar voltooid onderwijsniveau en sexe

	basis	lager	uitg. lager	middelb.	semi- hoger	niet univ. hoger	univ.	niveau onbekend	
mannen	14,8	13,7	45,8	10,0	4,0	0,2	0,9	10,6	N=1 208 431
vrouwen	13,5	19,3	41,1	11,4	3,4	0,1	0,2	11,0	N=1 247 352

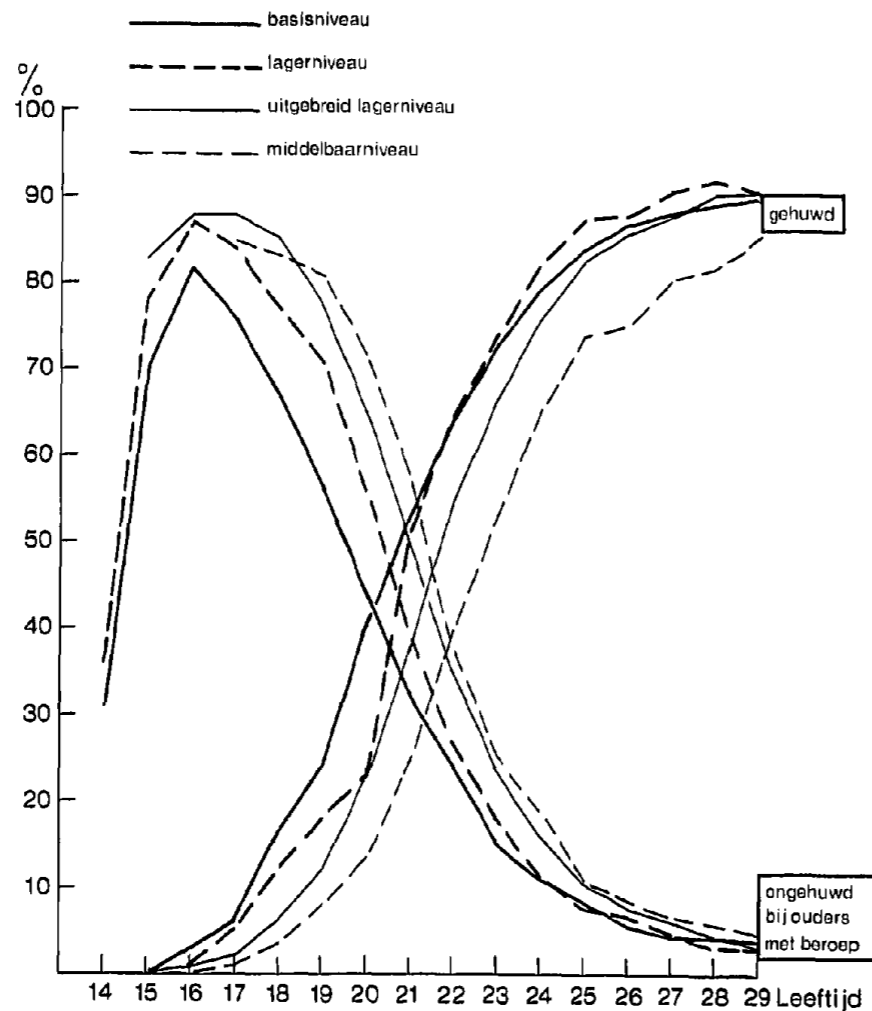
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietafellen.

De grootste categorie wordt gevormd door degenen met een opleiding op uitgebreid lager niveau (553 832 mannen en 512 016 vrouwen). Van de vier grootste categorieën van onderwijsniveau is nagegaan hoe snel de positie van «ongehuwde, bij ouders wonende jongere met beroep» verlaten wordt en hoe snel de positie «gehuwd, met of zonder beroep» bereikt wordt. Uit grafiek 3A blijkt dat het de mannen met een opleiding op basisniveau zijn, die het eerst de positie van ongehuwde, bij ouders wonende jongere verlaten en die het eerst gaan trouwen. Vanaf de categorie van de 24-jarigen stijgt het percentage gehuwden van de mannen met basisniveau echter aanzienlijk minder snel dan bij de andere onderwijsniveaus. Het percentage gehuwden onder de mannen met een opleiding op basisniveau is aanzienlijk min-

Grafiek 3A. De 14- t/m 29-jarige mannen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar het voltooid opleidingsniveau. Nederland, 1971

Grafiek 3B. De 14- t/m 29-jarige vrouwen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar het voltolde opleidingsniveau. Nederland, 1971

der dan bij de andere onderwijsniveaus. Het opmerkelijke verloop van de percentages van degenen met een opleiding op basisniveau wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door het zeer heterogene karakter van «basisniveau». Het grootste deel van deze categorie bestaat uit degenen die alleen de lagere school hebben gevolgd. Daarnaast behoren tot deze categorie bijvoorbeeld ook buitenlandse werknemers en zwakbegaafden. Het verschil tussen de andere onderwijsniveaus is betrekkelijk gering. Bij de vrouwen zijn het degenen met een opleiding op basis- en lager niveau die het snelst de positie «ongehuwd, thuiswonend, met beroep» verlaten. De vrouwen met een opleiding op middelbaar niveau verlaten deze positie wat later en trouwen ook wat later. De vrouwen met een opleiding op uitgebreid lager niveau nemen een soort middenpositie in. Deze bevindingen komen overeen met die van Assen¹⁰ die een U-vormig verband veronderstelt tussen onderwijsniveau en huwelijksleeftijd. Om ook een beeld te krijgen van de betekenis van de positie «zelfstandig wonen» geven we in tabel 19 een overzicht van de woonsituatie van de jongeren die geen dagonderwijs volgen voor de numeriek gezien belangrijkste onderwijsniveaus. In de tabel is ook een onderscheid gemaakt tussen vier leeftijdsgroepen. Uit de tabel blijkt dat zowel bij de jongens als bij de meisjes jonger dan 21 jaar geldt dat men meer bij de ouders woont naarmate het onderwijsniveau hoger is. In de categorieën vanaf 18 jaar is het percentage meisjes dat bij de ouders woont aanzienlijk geringer dan het percentage jongens. Het zelfstandig wonen van jongens en

meisjes is in de leeftijdscategorieën jonger dan 21 jaar ongeveer gelijk; in de leeftijdscategorie van 22 tot 25 jaar is het percentage meisjes met een opleiding op basisniveau aanzienlijk geringer dan het vergelijkbare percentage jongens. Opvallend is het grote percentage vrouwen dat zelfstandig woont in de leeftijdscategorie van 22 tot 29 jaar met een opleiding op middelbaar niveau (12 759 vrouwen).

Tabel 19. Jongeren die geen volledig dagonderwijs volgen naar woonsituatie en vier onderwijsniveaus¹; in vier leeftijdscategorieën, naar sexe, 28 februari 1971

niveau	bij ouders wonend				niet bij ouders				gehuwd (incl. gehuwd gew./gehuwd niet samenwonend)			
	14-17	18-21	22-25	26-29	14-17	18-21	22-25	26-29	14-17	18-21	22-25	26-29
<i>jongens</i>												
basis	97	85	45	19	3	5	9	6	—	10	46	75
lager	99	88	43	14	1	3	4	3	—	9	53	83
uitg. lager	99	91	49	15	1	3	4	3	—	6	47	82
middelbaar	—	92	66	14	—	5	7	5	—	3	27	81
<i>meisjes</i>												
basis	95	59	18	6	2	4	3	2	3	37	79	92
lager	97	65	17	5	1	3	2	2	2	32	81	93
uitg. lager	97	74	23	6	1	3	4	3	2	23	73	91
middelbaar	—	78	24	6	—	8	15	10	—	14	61	84

¹ Naar voltolde onderwijsniveaus.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Het is wellicht verhelderend om na te gaan in hoeverre de ongehuwde vrouwen zonder dagonderwijs of beroep bij bepaalde onderwijsniveaus geconcentreerd zijn. Uit tabel 20 blijkt dat het percentage vrouwen dat in deze positie verkeert, tamelijk hoog is bij de drie laagste onderwijsniveaus. Het hoge percentage vrouwen met een opleiding op basisniveau dat in deze positie verkeert, wordt onder andere veroorzaakt door het al eerder genoemde heterogene karakter van de categorie «basisniveau». Het tamelijk hoge percentage meisjes zonder dagonderwijs of beroep kan men enerzijds in verband brengen met traditionele opvattingen over de rol van de vrouw, maar anderzijds kan het verband houden met aansluitingsproblemen tussen verschillende onderwijsniveaus en tussen onderwijsniveau en arbeidsmarkt.

Tabel 20. Ongehuwde, bij ouders wonende meisjes zonder volledig dagonderwijs of beroep naar voltolde onderwijsniveau

	%	absoluut
basisniveau	5,9 ¹	10 035
lager niveau	4,7	11 180
uitgebreid lager niveau	3,2	16 432
middelbaar niveau	1,5	2 163

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

¹ In percentages van het totaal aantal vrouwen per voltolde onderwijsniveau.

Tenslotte gaan we na in hoeverre de uitoefening van een beroep door de vrouw samenhangt met haar onderwijsniveau. Daarvoor wordt eerst een overzicht gegeven van de percentages jongeren die beroepsmatig werkzaam zijn en geen dagonderwijs meer volgen.

Tabel 21. Jongeren die geen volledig dagonderwijs meer volgen en beroepsmatig werkzaam zijn, naar leeftijd en sexe

	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Beroepsm. werkzaam																
jongens	2,2 ¹	11,0	26,5	45,9	57,6	65,8	70,8	77,9	83,1	86,4	88,6	90,8	92,1	94,0	94,4	95,3
meisjes	2,1	18,8	37,5	53,0	63,1	67,3	66,5	61,5	54,9	48,2	40,0	32,6	27,9	25,5	23,2	22,3

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit deze tabel blijkt dat het aantal vrouwen dat een beroep uitoefent vanaf het 19de jaar snel afneemt. Van de 29-jarige vrouwen werkt nog steeds 22,3%. Het is een bekend feit¹¹ dat het opgeven van het beroep bij vrouwen samenhangt met het feit dat zij in het huwelijk treden. In tabel 22 wordt een overzicht gegeven van de werkzaamheid van gehuwde vrouwen.

Tabel 22. Gehuwde vrouwen naar staat van werkzaamheid en voltooid onderwijsniveau

Onderwijsniveau	Met beroep		Geen dagonderwijs/geen beroep	
	percentage ¹	absoluut	percentage	absoluut
basis	9,6	16 194	51,5	86 958
lager	11,1	26 540	45,1	108 332
uitgebreid lager	12,2	62 591	38,5	197 364
middelbaar	16,2	23 132	34,4	49 176
semi-hoger	26,2	11 243	28,2	12 085
niet-universitair hoger	33,1	412	18,5	230
universitair	47,5	890	26,9	505

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

¹ In percentages van het totaal aantal vrouwen per voltooid onderwijsniveau.

Opvallend is het hoge percentage gehuwde vrouwen met beroep dat een hogere opleiding heeft. Het aantal vrouwen met een niet-universitair hoger dan wel een universitair niveau is echter zo gering dat het volgens ons niet verantwoord is om verstrekkende conclusies te trekken. Wel geeft het percentage gehuwde vrouwen met beroep met een semi-hoger onderwijsniveau een verdergaande indicatie dat beroepsarbeid meer voorkomt onder vrouwen met een hogere opleiding. Om na te gaan wanneer gehuwde vrouwen stoppen met de uitoefening van hun beroep hebben wij nagegaan op welke leeftijd het aantal gehuwde vrouwen met beroep van elk onderwijsniveau het grootst is. Behalve bij het niet-universitair hogere en het universitaire onderwijsniveau, is het aantal vrouwen bij alle andere onderwijsniveaus in de leeftijdscategorie van de 24-jarigen het grootst. Daarna neemt het aantal gehuwde vrouwen met beroep weer af. Gaan we uit van de vier grootste onderwijsniveaus, dan zijn de percentages gehuwde vrouwen met beroep in de leeftijdscategorie van 24-jarigen respectievelijk: 1,1% (basisniveau), 1,7% (lager niveau), 1,9% (uitgebreid lager niveau) en 2,9% (middelbaar niveau). Ook uit deze percentages blijkt dus een lichte aanwijzing voor de tendens dat het werken door gehuwde vrouwen meer voorkomt onder de vrouwen met een hoger onderwijsniveau. De verschillen zijn echter gering.

Met betrekking tot de variabele onderwijsniveau is op twee manieren informatie verzameld, namelijk via het onderwijsniveau van degenen die nog dagonderwijs volgen en via het niveau van degenen die geen dagonderwijs meer volgen. Jongens die niet ouder zijn dan zeventien jaar en meisjes die niet ouder zijn dan zestien jaar volgen voor het grootste deel dagonderwijs. Boven de genoemde leeftijdsgrenzen zet een klein percentage van de jongeren het dagonderwijs voort naast het uitoefenen van een beroep; in totaal wordt dat door 19 232 mannen en 15 742 vrouwen gedaan. Het type onderwijs dat men geniet heeft consequenties voor de leeftijd waarop men geen

dagonderwijs meer volgt: een lager onderwijsniveau betekent over het algemeen dat men op jongere leeftijd geen dagonderwijs meer volgt. De doorstroming van het lager beroepsonderwijs naar voortgezette vormen van onderwijs is tamelijk gering. De doorstroming van het lager algemeen vormend onderwijs naar voortgezette vormen is zowel bij jongens als bij meisjes redelijk. De grootste categorie van degenen die dagonderwijs volgen wordt gevormd door de jongeren die lager beroepsonderwijs, MAVO of HAVO-onderbouw volgen.

Het overgrote deel van de jongeren die nog dagonderwijs volgen is ongehuwd en woont bij de ouders. Alleen onder de jongeren die een opleiding van middelbaar of hoger niveau volgen komt het vaak voor dat men zelfstandig van de ouders woont. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat de hogere opleidingsinstellingen geografisch wat meer verspreid liggen en met het feit dat jongeren die voortgezet onderwijs volgen gemiddeld wat ouder zijn. Van de categorie jongeren die nog dagonderwijs volgen, is een klein deel gehuwd; deze treffen we vooral aan bij de universitaire en hogere onderwijsniveaus.

De meeste gegevens zijn verzameld over een voltooid onderwijsniveau. Uit deze gegevens blijkt, dat de grootste categorie gevormd wordt door mannen en vrouwen met een uitgebreid lager onderwijsniveau. Voor de vier grootste categorieën van onderwijsniveaus is nagegaan wanneer men gemiddeld de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» verlaat en wanneer men de positie «gehuwd (met of zonder beroep)» bereikt. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen zijn het degenen met een opleiding op basisniveau die de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» het eerst verlaten. Aanvankelijk zijn het ook de mannen en vrouwen met basisniveau die het eerst getrouwd zijn, maar vanaf de categorie van de 24-jarige mannen trouwen de mannen met een opleiding op basisniveau minder snel dan die van de andere onderwijsniveaus. Vrouwen van alle onderwijsniveaus verlaten de positie «ongehuwd, thuiswonend, met beroep» gemiddeld eerder dan mannen en bereiken ook eerder de positie «gehuwd». De verschillen tussen de verschillende onderwijsniveaus zijn bij de vrouwen groter dan bij de mannen: vrouwen met een opleiding op basisniveau verlaten de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» het eerst en trouwen ook het eerst, daarna volgen achtereenvolgens de vrouwen met een opleiding van lager, uitgebreid lager en middelbaar niveau. Zelfstandig wonen komt bij de vrouwen veel meer voor bij degenen met een opleiding op middelbaar niveau dan bij de andere onderwijsniveaus. Bij mannen is ook de tendens aanwezig dat zelfstandig wonen meer voorkomt bij de hogere onderwijsniveaus, maar het verschil tussen de diverse onderwijsniveaus is niet zo groot als bij vrouwen. Onder de meisjes die ongehuwd zijn, bij de ouders wonen en geen dagonderwijs of beroep hebben, komen relatief veel meisjes voor met een opleiding op basisniveau. Naarmate hun onderwijsniveau hoger is komt het minder voor dat ze in die positie verkeren. Het verrichten van beroepsarbeid door gehuwde vrouwen komt relatief gezien meer voor onder vrouwen met een wat hoger onderwijsniveau. Maar bij alle onderwijsniveaus neemt het percentage gehuwde vrouwen met beroep na het 24ste jaar af.

Samenvattend kan dan gesteld worden dat de variabele onderwijsniveau differentiërende gevolgen heeft voor het verloop van het proces van het zelfstandig worden. Deze differentiatie heeft dan met name betrekking op de leeftijd waarop men de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» verlaat en op de snelheid waarmee men trouwt dan wel op de kwantitatieve betekenis van het ongehuwd zelfstandig wonen.

In deze paragraaf over de invloed van de sociale groep wordt de massa gevormd door de werkenden en werkzoekenden. Dit betekent dat van degenen die geen beroep uitoefenen, niet vastgesteld wordt tot welke sociale groep zij behoren. Belangrijk met betrekking tot de hier uitgevoerde analyse is dan, dat over de talrijke vrouwen die behoren tot de categorie «zonder dagonderwijs of beroep» geen informatie verzameld wordt. Ook de jongeren

Conclusies met betrekking tot de variabele onderwijsniveau

Sociale groep

die dagonderwijs volgen zonder daarbij een beroep uit te oefenen kunnen met betrekking tot de variabele sociale groep niet geanalyseerd worden. Om een beeld te verkrijgen welke categorie er in dit hoofdstuk aan de orde is presenteren wij tabel 23. Uit deze tabel blijkt dat er in totaal 1 157 413 mannen met een beroep en 655 230 vrouwen met een beroep zijn. Daarnaast behoren 28 959 mannen en 20 147 vrouwen tot de categorie «onbekend».

Tabel 23. Jongeren met beroep naar leeftijd en sexe

	Mannen				Vrouwen			
	beroep zonder dagondw.	beroep met dagonderw.	geen beroep	beroep onbekend	beroep zonder dagondw.	beroep met dagonderw.	geen beroep	beroep onbekend
14	1,5 ¹	0,6	97,2	0,6	1,6	0,5	97,4	0,5
15	10,4	0,7	88,0	0,9	18,5	0,4	80,3	0,8
16	26,5	1,0	72,3	1,2	36,8	0,7	61,2	1,3
17	44,6	1,2	53,0	1,2	51,8	1,3	45,7	1,3
18	56,3	1,4	40,9	1,5	60,9	2,2	35,3	1,6
19	64,3	1,5	32,6	1,6	65,0	2,3	31,0	1,7
20	70,4	1,3	26,4	1,9	63,9	2,5	32,1	1,4
21	76,7	1,2	20,1	2,0	59,4	2,1	37,0	1,5
22	82,0	1,1	15,1	1,8	53,9	1,0	43,6	1,5
23	85,3	1,2	11,6	2,0	47,6	0,6	50,4	1,4
24	87,5	1,2	9,2	2,2	39,4	0,6	58,6	1,4
25	89,6	1,2	7,0	2,1	31,9	0,5	66,5	1,1
26	90,8	1,3	5,7	2,2	27,6	0,3	69,9	1,2
27	92,8	1,1	4,1	1,9	25,3	0,2	73,3	1,2
28	93,6	0,8	3,6	2,0	23,0	0,2	75,8	1,0
29	94,4	0,9	2,7	2,0	22,1	0,2	76,9	0,8
totaal N	1 138 181	19 232	543 081	28 959	639 488	15 742	933 966	20 147

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietafellen.

¹ In percentages van het totaal aantal mannen of vrouwen per leeftijdscategorie.

De eigen sociale groep van de jongeren is bepaald op basis van een tweetal aspecten, namelijk het beroep en het inkomen. Hieruit resulteerden de volgende categorieën:

1. wetenschappelijk zelfstandige en vrije beroepen
2. zelfstandigen met tien of meer man personeel
3. zelfstandigen met minder dan tien man personeel
4. zelfstandigen in de landbouw
5. hogere employé's
6. middelbare employé's
7. lagere employé's
8. arbeiders met een bruto inkomen van f 12.000,- of meer
9. arbeiders met een bruto inkomen van minder dan f 12.000,-
10. landarbeiders
11. medewerkers
12. onbekend

Om de tabel sluitend te maken zijn ook de volgende categorieën opgenomen:

13. zonder beroep met middelbare of hogere opleiding
14. zonder beroep overigen.

Aan beide laatste categorieën zullen wij geen aandacht besteden, omdat deze al aan de orde geweest zijn in de paragraaf over de variabele onderwijsniveau.

In tabel 24 geven wij een overzicht van de verdeling van de jongeren over de eerste twaalf categorieën. Uit deze tabel blijkt dat de positie van vrouwen minder gedifferentieerd is dan die van mannen. Vrouwen behoren vooral tot de categorie van de lagere employé's en de arbeiders met een inkomen van

minder dan 12.000 gulden per jaar. Bij mannen zijn er vier categorieën van sociale groepen die een aanzienlijke omvang bereiken, namelijk: arbeiders met minder dan 12.000 gulden per jaar, lagere employé's, middelbare employé's en arbeiders met meer dan 12.000 gulden per jaar.

Tabel 24. Jongeren met beroep naar eigen sociale groep en sexe

	Mannen		Vrouwen	
	absoluut	percentage	absoluut	percentage
1.	538	0,0	72	0,0
2.	2 020	0,2	20	0,0
3.	37 866	3,3	6 116	0,8
4.	15 251	1,3	83	0,0
5.	17 791	1,5	2 550	0,4
6.	124 295	10,7	63 580	9,7
7.	219 768	19,0	365 006	55,7
8.	112 019	9,7	1 803	0,3
9.	574 928	49,7	195 157	29,8
10.	26 247	2,3	1 912	0,3
11.	26 684	2,3	19 931	3,0
totaal	1 157 413	100%	655 230	100%
onbekend	28 959		20 147	
totaal, inclusief onbekend	1 186 372		675 377	

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietafellen.

Uit tabel 24 blijkt dat de grootste categorie bij de mannen gevormd wordt door de arbeiders met een bruto inkomen van minder dan 12.000 gulden per jaar, terwijl dat bij de vrouwen de lagere employé's zijn. De beroepen die veel voorkomen bij mannen zijn lagere employé's, middelbare employé's en arbeiders met een bruto-inkomen van minder dan 12.000 gulden per jaar. Bij de vrouwen wordt de tweede belangrijke categorie gevormd door de arbeiders (bruto loon minder dan 12.000 gulden per jaar). Tenslotte is de categorie van de middelbare employé's bij de vrouwen niet onaanvaardig (63 580), hoewel dit aantal veel kleiner is dan het vergelijkbare aantal mannen (124 295). Uit deze cijfers blijkt ook dat sommige classificaties onder de jongeren nauwelijks voorkomen. Een van de oorzaken hiervan is dat het bereiken van bepaalde classificaties sterk leeftijdsgebonden is. Inzicht in dit verschijnsel geeft tabel 25 waarin we de gemiddelde leeftijd van de jongeren per classificatie van sociale groep aangeven.

Tabel 25. Gemiddelde leeftijd van jongeren per sociale groep. 1971

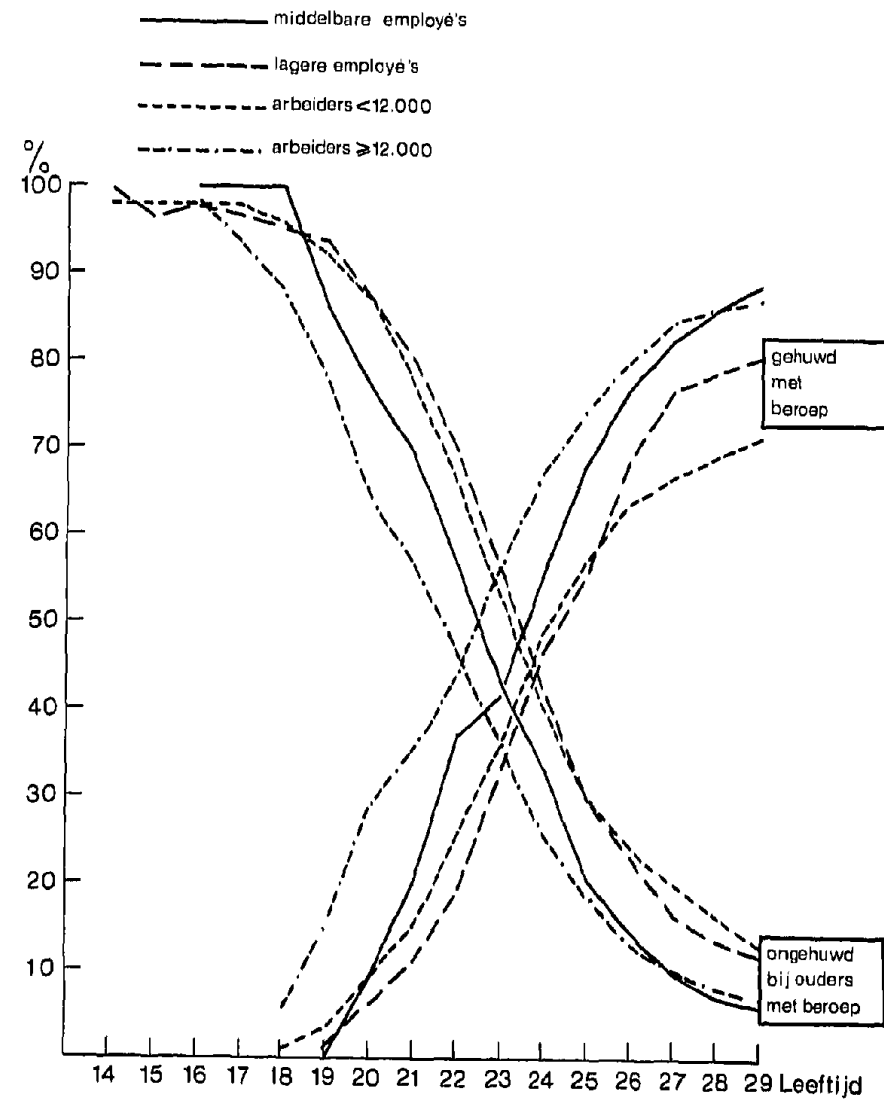
Sociale groep	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Gemiddelde leeftijd	27,4	26,0	25,7	25,9	26,8	25,3	21,5	25,5	21,5	22,3	22,0

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietafellen.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de gemiddelde leeftijd in de classificaties «lagere employé's» en «arbeiders met een bruto inkomen van f 12.000 of minder» aanzienlijk lager is dan in de andere classificaties. Een tweetal verschijnselen speelt hierbij een rol. In de eerste plaats stelt Jonkergouw¹², ons inziens terecht, dat wanneer men een lagere opleiding heeft voltooid dit over het algemeen een baan met weinig zeggenschap, weinig kans op promotie, minder gunstige arbeidsvoorwaarden en minder sociaal aanzien betekent. Wanneer we nu terugkeren naar het materiaal van de Volkstelling, dan betekent het bovenstaande, dat het de jongeren met de lagere opleidin-

gen zijn die in de laagste sociale groepen terechtkomen en daarna weinig mobiliteit meer vertonen. Een tweede verschijnsel wat een rol speelt is dat het juist de jongeren zijn die in de laagste classificaties terecht komen (bijvoorbeeld allerlei «leerling»-baantjes) waar ze uit verdwijnen als ze voorbereid zijn om hun eigenlijke beroep uit te gaan oefenen. In de grafieken 4A en 4B hebben wij voor de getalsmatig meest bezette classificaties nagegaan op welke leeftijd er positieveranderingen gaan optreden. Grafiek 4A toont aan dat het de arbeiders met meer dan 12.000 gulden per jaar zijn die het eerst de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» verlaten en ook het eerst gehuwd zijn. De middelbare employé's verlaten het ouderlijk huis wat eerder en trouwen ook wat eerder dan de lagere employé's en de arbeiders met minder dan 12.000 gulden per jaar. Degenen die behoren tot de laatstgenoemde classificatie trouwen uiteindelijk in aanzienlijk minder grote getale dan degenen die behoren tot de andere classificaties.

Grafiek 4A. De 14- t/m 29-jarige mannen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar sociale groep. Nederland, 1971

Bij de vrouwen verlaten de middelbare employés, de lagere employés en de arbeiders vanaf 18 jaar ongeveer even snel de positie van ongehuwde, bij ouders wonende, werkende jongere. Vanaf de categorie «20-jarigen» daalt het percentage middelbare employé's wat sneller dan de andere groe-

pen. De interpretatie van de grafiek die de positie «gehuwd, met beroep» weergeeft, geeft wat moeilijkheden omdat alleen de gehuwde vrouwen met een beroep zijn opgenomen. In tabel 26 wordt een overzicht gegeven van de sociale groep van werkende gehuwde vrouwen.

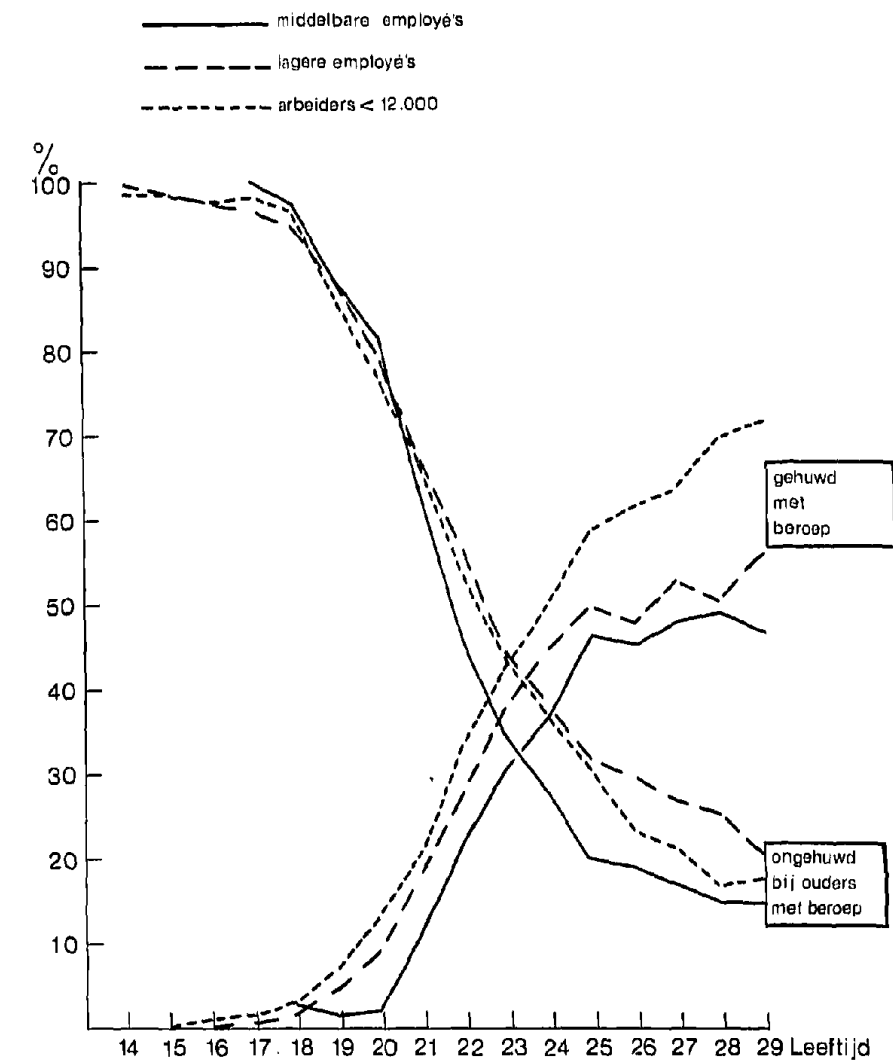
Tabel 26. Vrouwen met beroep naar eigen sociale groep

Sociale groep ¹	Gehuwde vrouwen met beroep		Alle vrouwen met beroep	
3. zelfstandigen, minder dan 10 man personeel	2%	3 466	1%	5 116
5. hogere employé's	1	1 386	0	2 550
6. middelbare employé's	13	20 492	9	63 580
7. lagere employé's	45	71 066	54	365 006
9. arbeidsters minder dan 12.000 gulden per jaar	27	43 428	29	195 157
11. medewerkers	8	12 518	3	19 931
12. onbekend	3	5 284	3	20 147
totaal		158 569		675 377

¹ Alleen sociale groepen waarin percentage vrouwen ≥ 1,0%.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Grafiek 4B. De 14- t/m 29-jarige vrouwen naar twee posities t.o.v. het ouderlijk gezin en naar sociale groep. Nederland, 1971

Uit tabel 26 blijkt dat de middelbare employé's relatief gezien oververtegenwoordigd zijn in de categorie van de gehuwde vrouwen met beroep. In tabel 27 gaan we na wat de woonsituatie is van de jongeren die tot de onderscheiden classificaties van sociale groep behoren. Uit deze cijfers blijkt dat van al degenen met een beroep een groter percentage van de vrouwen (namelijk 10%) dan van de mannen (5%) in de positie verkeert van «ongehuwd, niet bij ouders». Een groot deel van deze vrouwen behoort tot de hogere en middelbare employé's. Bij mannen komt deze positie het meest voor onder de wetenschappelijk zelfstandige en vrije beroepen en onder de hogere employé's.

Tabel 27. Jongeren naar eigen sociale groep, woonsituatie en sexe

Sociale groep	Bij ouders		Niet bij ouders		Gehuwd, met beroep ²	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
1.	7,4 ¹	—	18,0	—	74,5	—
2.	14,6	—	1,5	—	83,4	—
3.	22,0	14,4	4,7	11,5	70,8	67,8
4.	30,6	—	3,2	—	64,4	—
5.	9,7	9,9	11,3	34,5	77,5	54,4
6.	20,7	35,9	6,7	29,0	70,6	32,2
7.	56,5	69,4	6,2	8,6	35,4	19,5
8.	21,2	51,8	3,1	9,4	72,8	32,6
9.	63,4	69,6	4,8	5,3	28,9	22,3
absoluut	553 405	413 754	57 489	61 773	551 077	157 860

¹ Percentages per sociale groep naar sexe.

² Buiten beschouwing blijven hier degenen die behoren tot de categorie 'gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend met echtgeno(o)t(e)'.
Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Conclusies met betrekking tot de variabele sociale groep

De sociale groep wordt in deze analyse bepaald aan de hand van het beroep dat men heeft en dat betekent dat van de zeer omvangrijke groep gehuwde (huis-)vrouwen (N = 933 966) niet vastgesteld kan worden tot welke groep zij behoren. De categorie die wel geanalyseerd wordt bestaat uit 1 157 413 mannen en 655 230 vrouwen. Het hoogste percentage vrouwen met een beroep vinden we in de leeftijdscategorie van de 19-jarigen. Het grootste deel van de jongeren behoort tot de lagere employé's of tot de arbeiders met minder dan 12.000 gulden per jaar (mannen: 67%; vrouwen: 82,9%). Daarnaast behoren 10,5% van de mannen en 9,4% van de vrouwen tot de middelbare employé's. Er zijn vrij veel mannen (9,4%) die behoren tot de categorie arbeiders met meer dan 12.000 gulden per jaar, terwijl het aantal vrouwen in die categorie gering is (0,3%). Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat dit veroorzaakt wordt door het feit dat vrouwen vaak in een lagere inkomenscategorie vallen. De gemiddelde leeftijd is niet in alle sociale groepen gelijk: dit varieert van 21,5 jaar in de laagste beroepsgroepen tot 27,4 jaar in de categorie van de wetenschappelijk zelfstandige en vrije beroepen.

De gemiddelde leeftijd hangt samen met het opleidingsniveau en ervaring die nodig geacht wordt in bepaalde categorieën beroepen. Mede omdat degenen die tot een hogere sociale groep behoren ook veelal een hogere opleiding gevolgd hebben en wellicht ook door het toekomstperspectief met betrekking tot de carrièreplanning kan men in het algemeen verwachten dat in de hogere sociale groepen de huwelijksluiting wat later zal plaatsvinden dan in de lagere sociale groepen. In de grafieken 4A (voor de mannen) en 4B (voor de vrouwen) hebben wij voor de meest voorkomende sociale groepen de posities «ongehuwd, bij ouders, met beroep», «ongehuwd, niet bij ouders, met beroep» en «gehuwd met beroep» in verband gebracht met de leeftijd. Bij de mannen zijn het arbeiders met meer dan 12.000 gulden die het snelst de positie «ongehuwd, bij ouders wonend, met beroep» verlaten. De genen die tot deze classificatie behoren zijn ook het eerst in groten getale getrouwd. Daarna zijn het de middelbare employé's die de positie «ongehuwd,

thuiswonend, met beroep» verlaten en ook vrij snel trouwen. Tenslotte volgen de lagere employé's en de lager betaalde arbeiders. Bij de vrouwen is de ontwikkeling ten aanzien van deze positie moeilijker te bepalen, omdat alleen de vrouwen met een beroep meegeteld worden. Aanvankelijk verlaten de middelbare employé's, de lagere employé's en de arbeidsters de eerste positie ongeveer even snel. Vanaf de categorie van 20-jarigen daalt het percentage middelbare employé's, dat ongehuwd is en bij de ouders thuis woont wat sneller.

Met betrekking tot de positie «gehuwd, met beroep» kan alleen opgemerkt worden dat het aantal vrouwen uit de categorie «lagere employé's» groter is en meer stijgt dan vrouwen uit andere categorieën. In de categorie van de gehuwde vrouwen met beroep wordt het grootste percentage gevormd door de lagere employé's (45%) en de arbeidsters (27%). De middelbare employé's zijn onder de gehuwde vrouwen enigszins zwaarder vertegenwoordigd (13%) dan onder alle vrouwen met beroep.

Samenvattend kunnen we dan stellen dat de variabele sociale groep differentiërende gevolgen heeft voor het verloop van het onafhankelijk worden van de jongeren. Tussen mannen en vrouwen blijkt de invloed van deze variabele verschillend te zijn. De betekenis van het verschil tussen mannen en vrouwen is echter moeilijk te interpreteren omdat alleen de sociale groep bekend is van degenen met beroep.

Welke betekenis gehecht moet worden aan de variabele kerkelijke gezindte is afhankelijk van de gehanteerde classificatie en de wijze waarop men kerkelijkheid definieert. De bevindingen van Kruyt¹³ met betrekking tot de onkerkelijkheid zijn wat dit betreft nog steeds duidelijk genoeg. Het is een bekend feit dat de antwoorden bij Volkstellingen afwijken van de antwoorden bij gewone enquêtes. In tabel 28 geven we enkele cijfers over buitenkerkelijkheid.

Tabel 28. Percentage buitenkerkelijken volgens achtereenvolgende tellingen sinds 1900 en enige uitkomsten van enquêtes

Jaar	Volkstellingen	Jaar	Enquêtes
1909	5,0%		
1920	7,8		
1930	14,4		
1947	17,1	1947	27,0% NIPO-onderzoek
1960	18,4		
1971	22,5	1966	33,0% God in Nederland

Bron: C. de Hoog, De Volkstelling bezien.

In tabel 29 gaan we na hoe de jongeren verdeeld zijn over de vijf onderscheiden categorieën en kerkelijke gezindte, enerzijds volgens «God in Nederland», anderzijds volgens de Volkstelling van 1971.

Tabel 29. Jongeren naar kerkelijke gezindte volgens 'God in Nederland' (1967) en de Volkstelling 1971, naar sexe

			RK	NH	Ger.	Anders	Geen
God in Nederland:	mannen	(17-24 jaar)	39	13	13	3	32
	vrouwen	(17-24 jaar)	46	14	9	2	29
Volkstelling 1971:	mannen	(14-29 jaar)	42	21	9	3	25
	vrouwen	(14-29 jaar)	43	21	9	3	24

Bron: 'God in Nederland' (1967) en CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Uit deze cijfers blijkt dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de antwoorden die gegeven worden bij een «gewone» enquête. De Hoog¹⁴ bespreekt de opvattingen van een aantal auteurs die zich beziggehouden heb-

Kerkelijke gezindte

ben met het verschijnsel. Het lijkt ons waarschijnlijk, dat de uitslagen van de Volkstelling beïnvloed worden door het officiële karakter van Volkstellingen, waardoor velen hun «officiële» kerkelijke gezindte opgeven terwijl ze niet (meer) kerkelijk actief zijn. Een tweede factor die een rol speelt is het feit dat de kerkelijke gezindte voor veel thuiswonende kinderen bepaald is door de kerkelijke gezindte van de ouders. Dat betekent dat het opgeven van de kerkelijke gezindte dan vooral een formele zaak is, die weinig zegt over de kerkelijke affiniteit van de jongeren zelf. In tabel 30 gaan we na in welke mate jongeren uit verschillende leeftijdscategorieën zich buitenkerkelijk noemen.

Tabel 30. Buitenkerkelijke jongeren naar leeftijdscategorie en naar sexe

	14-17	18-21	22-25	26-29	
Mannen					
- buitenkerkelijk	23,0	24,5	29,8	22,7	
- alle 14- t/m 29-jrg. mannen	25,7	25,2	27,2	21,9	100%
Vrouwen					
- buitenkerkelijk	23,5	24,0	30,1	22,5	
- alle 14- t/m 29-jrg. vrouwen	26,4	24,7	27,2	21,7	100%

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censurmonografietafellen.

Opvallend is dat in de jongere leeftijdscategorieën het percentage buitenkerkelijken naar verhouding laag is, terwijl het in de andere leeftijdscategorieën juist hoger is dan op grond van de aantalsverdeling over de verschillende leeftijdscategorieën kan worden verwacht. In de categorie van de 22- tot en met 25-jarigen is de buitenkerkelijkheid het grootst. Behalve met de leeftijd, kunnen we buitenkerkelijkheid ook in verband brengen met de sociale groep. Uit het onderzoek «God in Nederland»¹⁵ bleek namelijk dat buitenkerkelijkheid onder de minst welgestelden het meeste voorkomt (zie tabel 31).

Tabel 31. De Nederlandse bevolking van 17 jaar en ouder naar kerkelijke gezindte en welstandsniveau

	RK	NH	Ger.	Overig	Geen
Welgestelden	38,5	22,5	7,5	8,5	23,5
Middengroepen	34,5	20,5	12,5	3,0	29,5
Minder welgestelden	35,0	19,5	5,5	4,0	36,0
Minst welgestelden	37,5	17,5	5,0	2,5	40,0

Bron: 'God in Nederland', 1967.

In dit rapport wordt niet dieper ingegaan op de factoren die invloed uitoefenen op het verschijnsel buitenkerkelijkheid omdat dat buiten het bestek van onze analyse valt. In tabel 32 gaan we na in hoeverre de positie van de jongeren samenhangt met de kerkelijke gezindte van de jongeren.

Bij deze cijfers valt in de eerste plaats op dat het de categorieën «andere kerkelijke gezindte» en «buitenkerkelijk» zijn die nogal sterk afwijken. Het percentage jongeren dat ongehuwd bij de ouders woont is onder de genoemde categorieën lager dan in de andere categorieën, terwijl het percentage jongeren dat ongehuwd zelfstandig woont juist hoger is dan bij de andere categorieën van kerkelijke gezindte. Onder de categorie «andere» gezindte is het percentage gehuwde mannen vrij laag, terwijl daarentegen het percentage mannen dat valt onder het hoofd «gehuwd, niet samenwonend/ gehuwd geweest» opvallend hoog is. Dit wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de aanwezigheid van vele buitenlandse werknemers in Nederland die tot de Islam behoren en gescheiden leven van hun gezin. Het percentage vrouwen dat in deze positie verkeert is aanmerkelijk lager. Het aantal man-

Tabel 32. Jongeren naar positie ten opzichte van het ouderlijk gezin, naar kerkelijke gezindte en naar sexe

	Ongehuwd				Gehuwd					
	dagonderwijs ¹		beroep		geen beroep geen dagonderwijs ¹		dag- onderw.	beroep	geen dagondw. geen ber.	gehuwd niet samenw., gehuwd geweest
	bij ouders	niet bij ouders	bij ouders	niet bij ouders	bij ouders	niet bij ouders				
mannen										
gemiddeld	25,9	2,6	35,3	3,7	1,5	0,5	0,6	27,8	0,2	1,9
Rooms-Kath.	25,6 ²	1,9	35,7	3,1	1,4	0,4	0,3	25,0	0,2	2,0
Nederl. Her.	25,8	2,0	38,0	2,8	1,6	0,4	0,4	28,0	0,2	0,8
Gereform.	28,9	2,8	34,6	2,6	1,3	0,4	0,8	28,0	0,2	0,5
Andere gez.	22,4	3,3	19,2	14,4	1,5	1,5	0,8	21,1	0,2	15,5
Buitenkerk.	23,9	3,8	31,9	4,4	1,7	0,4	1,0	31,2	0,4	1,3
vrouwen										
gemiddeld	19,9	1,3	26,9	4,1	3,1	0,5	0,3	9,9	32,0	2,0
Rooms-Kath.	20,3	0,9	28,9	3,2	3,9	0,4	0,2	9,7	29,9	2,5
Nederl. Her.	20,1	1,1	27,8	4,0	2,8	0,4	0,2	8,6	33,5	1,4
Gereform.	22,9	1,2	26,2	5,5	2,7	0,3	0,2	7,3	32,8	0,9
Andere gez.	21,9	2,2	19,9	7,5	2,7	1,3	0,5	11,1	31,2	1,8
Buitenkerk.	17,8	2,0	23,4	4,0	2,2	0,7	0,5	12,0	34,3	2,3

² Alleen degenen die volledig dagonderwijs volgen.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censurmonografietafellen.

nen dat tot de «andere gezindten» behoort is 54 366, het vergelijkbare aantal vrouwen bedraagt 42 265. Opvallend is dat het percentage gehuwde vrouwen met beroep in de categorieën «andere gezindten» en «buitenkerkelijken» aanzienlijk hoger is dan in de andere onderscheiden categorieën van kerkelijke gezindten. Het algemene beeld dat de drie grote categorieën van kerkelijke gezindten (Rooms-Katholieken, Nederlands-Hervormden en Gereformeerden) vertonen, vertoont veel onderlinge overeenkomst. De Rooms-Katholieken zijn wat sterker vertegenwoordigd in de positie «gehuwd, niet samenwonend, gehuwd geweest» wat waarschijnlijk veroorzaakt wordt door het feit dat het burgerlijk huwelijk weliswaar gesloten is, maar de partners pas gaan samenwonen na de kerkelijke inzegening van hun huwelijk. Dit verschijnsel doet zich wel voor als de partners het verkrijgen van huisvesting trachten te versnellen door alvast voor de burgerlijke stand te trouwen. Tussen de onderscheiden categorieën bestaat nauwelijks verschil met betrekking tot de huwelijksleeftijd.

Conclusies met betrekking tot de variabele kerkelijke gezindte

Uit vergelijking met ander onderzoek is gebleken dat de gegevens met betrekking tot kerkelijke gezindte bij Volkstellingen hiervan afwijken. Het zijn met name de gegevens met betrekking tot buitenkerkelijkheid die afwijken: het percentage dat zich buitenkerkelijk noemt is bij Volkstellingen aanzienlijk lager dan bij andere tellingen. Uit de gegevens van deze Volkstelling blijkt dat de buitenkerkelijkheid onder de jongeren het grootst is in de leeftijdscategorie van 22 tot 25 jaar en het kleinst in de leeftijdscategorie van 14 tot 17 jaar.

Tussen de drie grootste categorieën van kerkelijke gezindte, namelijk de Rooms-Katholieken, Nederlands-Hervormden en Gereformeerden bestaan slechts geringe verschillen met betrekking tot de positie van de jongeren. Het zijn vooral de categorieën «andere gezindten» en «buitenkerkelijk» die een afwijkend beeld te zien geven. Onder de «andere gezindten» is het percentage jongeren dat ongehuwd bij de ouders woont lager dan bij de andere categorieën, terwijl het percentage jongeren dat ongehuwd zelfstandig woont juist hoger is dan bij de andere categorieën. Het percentage mannen dat tot de categorie van de andere gezindten behoort en in de positie «ge-

huwd geweest, gehuwd niet samenwonend» is aanzienlijk hoger dan de andere categorieën, terwijl het percentage dat gehuwd is aanzienlijk lager is. Concluderend kunnen we dan stellen, dat het vooral degenen zijn die behoren tot de «andere kerkelijke gezindten» en degenen die behoren tot de categorie «buitenkerkelijk» die differentiaties vertonen in de betekenis van verschillende posities voor de jongeren.

Urbanisatiegraad

De invloed van de variabele urbanisatiegraad kunnen we slechts gedeeltelijk analyseren, omdat deze variabele immers gemeten wordt aan de hand van de woonplaats van de respondent op het moment van de Volkstelling. Dat betekent dat wij over de jongere die niet bij de ouders woont niet weten of deze ook in deze woonplaats opgegroeid is. Deze soort van meting heeft tot het gevolg dat het aantal jongeren in steden oververtegenwoordigd zal zijn ten opzichte van de andere onderscheiden categorieën, omdat daar immers meer opleidings-, arbeids- en huisvestingsmogelijkheden zijn die jongeren aantrekken.

Tabel 33. Jongeren naar urbanisatiegraad van de woonplaats en naar sexe

	Mannen	Vrouwen
1. Plattelandsgemeenten	11,1	10,5
2. Verstedelijkte plattelandsgemeenten	21,0	20,8
3. Forensengemeenten	12,7	13,2
4. Kleine steden	8,9	9,1
5. Middelgrote steden	16,2	16,3
6. Grote steden	30,0	30,0
	100%	100%

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit tabel 33 blijkt dat het aantal jongeren in grote steden onevenredig groot is. Uit deze cijfers blijkt ook dat het aantal jongeren in verstedelijkte plattelandsgemeenten tamelijk groot is. Om meer inzicht in dit verschijnsel te verkrijgen presenteren we tabel 34.

Tabel 34. Jongeren naar positie ten opzichte van het ouderlijk gezin, naar urbanisatiegraad van de woonplaats en naar sexe

	Ongehuwd				Gehuwd					
	dagonderwijs ¹		beroep		geen beroep geen dagonderwijs ¹			dag- beroep geen dagondw. geen ber.		
	bij ouders	niet bij ouders	bij ouders	niet bij ouders	bij ouders	niet bij ouders	dag- onderw.	beroep	geen dagondw. geen ber.	gehuwd niet samenw., gehuwd geweest
jongens										
1. ² plattel.	26,3	0,5	43,0	2,2	1,3	0,1	0,1	25,4	0,1	1,1
2. verst. pl.	24,9	0,3	41,0	2,1	1,3	0,1	0,2	28,3	0,1	1,7
3. forens.	29,8	1,5	32,5	2,9	1,5	0,2	0,4	29,7	0,1	1,5
4. kl. sted.	26,0	1,7	33,1	3,0	1,1	0,1	0,4	32,8	0,2	1,7
5. midd. st.	26,9	3,0	33,0	4,0	1,4	0,4	0,6	28,5	0,2	2,1
6. gr. st.	24,3	5,3	31,4	5,8	1,9	1,2	1,1	25,7	0,5	2,5
meisjes										
1. plattel.	21,2	0,2	30,2	1,5	5,1	0,2	0,1	6,8	33,5	1,3
2. verst. pl.	18,3	0,2	30,3	1,7	4,3	0,2	0,1	8,0	34,9	2,0
3. forens.	23,4	0,7	24,1	3,2	2,6	0,3	0,4	10,2	33,8	1,6
4. kl. sted.	19,7	0,7	25,1	3,5	2,3	0,1	0,2	10,1	36,8	1,7
5. midd. st.	20,8	1,1	26,4	4,5	2,6	0,4	0,3	9,9	31,9	2,1
6. gr. st.	18,8	2,9	25,3	7,0	2,4	1,1	0,5	12,0	27,3	2,6

¹ Alleen degenen die volledig dagonderwijs volgen.

Voluit geschreven: 1. plattelandsgemeenten; 2. verstedelijkte plattelandsgemeenten; 3. forensengemeenten; 4. kleine steden; 5. middelgrote steden; 6. grote steden.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Uit tabel 34 blijkt dat zowel in de grote steden als in de verstedelijkte plattelandsgemeenten het aantal ongehuwde jongeren dat dagonderwijs volgt en bij de ouders woont lager is dan in de andere onderscheiden categorieën. Het aantal ongehuwde jongeren dat bij de ouders woont en een beroep uitoefent is in de verstedelijkte plattelandsgemeenten echter aanzienlijk hoger dan in de grote steden. Dit verschil is vooral bij de mannen aanzienlijk: terwijl in de verstedelijkte plattelandsgemeenten 41,0% in deze positie verkeert, is dat in de grote steden 31,4%. Bij de vrouwen zijn deze aantallen respectievelijk 30,3% en 25,3%. Het aantal jongeren dat bij de ouders woont is in grote steden aanzienlijk lager dan in de verstedelijkte plattelandsgemeenten. Kennelijk verloopt het proces van het zelfstandig worden van de jongeren in de grote steden op andere wijze dan in de verstedelijkte plattelandsgemeenten.

Wat meer duidelijkheid hierover geeft tabel 35. Uit deze tabel blijkt dat de jongeren uit de grote steden wat sneller de positie van ongehuwde, bij ouders wonende, dagonderwijs volgende jongere verlaten en wat langzamer trouwen dan de jongeren uit de verstedelijkte plattelandsgemeenten.

Tabel 35. Jongeren uit verstedelijkte plattelandsgemeenten en uit grote steden, naar zes leeftijdscategorieën, naar woonsituatie en sexe

	Verstedelijkte plattelandsgemeenten							
	Bij ouders		Niet bij ouders		Gehuwd		Gehuwd geweest/ gehuwd niet samen- wonend	
	m	v	m	v	m	v	m	v
20	90,7%	70,9%	2,3%	4,1%	5,8%	21,9%	1,3%	3,1%
21	84,3	55,8	3,6	3,9	10,7	36,3	1,4	4,0
22	72,4	37,6	4,0	4,2	20,9	54,1	2,7	4,1
23	57,9	26,4	5,2	3,2	33,5	65,9	3,4	4,6
24	42,6	16,5	4,1	1,9	49,6	78,9	3,7	2,8
25	31,3	10,3	3,6	1,8	61,1	85,1	4,1	2,8

N mannen (20 tot en met 25 jaar): 137 377
N vrouwen (20 tot en met 25 jaar): 126 259

Grote steden

20	75,4	58,1	16,9	15,5	6,8	24,0	0,9	2,4
21	67,4	42,1	18,5	19,3	12,5	35,3	1,5	3,3
22	56,6	30,6	20,2	18,7	20,8	47,5	2,5	3,3
23	44,6	21,5	18,9	16,6	33,2	57,3	3,3	4,6
24	34,7	16,8	16,7	14,8	44,7	64,8	3,9	3,6
25	24,1	10,6	16,7	12,7	54,4	72,9	4,8	3,8

N mannen (20 tot en met 25 jaar): 226 972
N vrouwen (20 tot en met 25 jaar): 207 852

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusmonografietabellen.

Wanneer we nu weer terugkeren naar tabel 34 dan zien we dat de posities die op het platteland worden ingenomen niet sterk verschillen van die van de verstedelijkte plattelandsgemeenten. De jongeren uit de middelgrote steden volgen grotendeels het patroon van de jongeren uit de grote steden, zij het wat minder uitgesproken: er wonen wat minder jongeren ongehuwd zelfstandig en de huwelijksleeftijd ligt iets lager dan in de grote steden. Het percentage jongeren dat in kleine steden woont is opvallend laag (bij de mannen 8,9%, vrouwen 9,1%). Het aantal jongeren uit de kleine steden dat bij de ouders woont en dagonderwijs volgt is hoger dan het aantal uit de verstedelijkte plattelandsgemeenten en de grote steden, maar lager dan de jongeren uit de andere onderscheiden categorieën. In de forensengemeenten is het percentage jongeren dat bij de ouders woont en dagonderwijs volgt het hoogst. Op het platteland is het percentage jongeren dat bij de ouders woont en een beroep uitoefent aanzienlijk hoger dan in de andere categorie-

en. De categorie van vrouwen die noch dagonderwijs volgen noch een beroep uitoefenen blijkt vooral op het platteland en in de verstedelijkte plattelandsgemeenten (22 972 vrouwen) voor te komen. Het verrichten van beroepsarbeid door gehuwde vrouwen komt op het platteland het minst en in de grote steden het meest voor. In de kleine steden en in de forensengemeenten is het percentage vrouwen met een beroep wat groter dan in de middelgrote steden en dan in de verstedelijkte plattelandsgemeenten. Ten slotte kan uit tabel 34 afgeleid worden dat het percentage jongeren, dat gehuwd geweest is of gehuwd is maar niet samenwoont, het hoogst is in de middelgrote en grote steden (5 788 respectievelijk 13 054). Ook in de verstedelijkte plattelandsgemeenten komt dit verschijnsel tamelijk vaak voor (6 164).

Conclusies met betrekking tot de variabele urbanisatiegraad

De interpretatie van de invloed van de variabele urbanisatiegraad wordt bemoeilijkt door het feit, dat de woonplaats van de respondent op het moment van de Volkstelling bepaald wordt en dat dus geen rekening wordt gehouden met de woonplaats waarin de respondent opgegroeid is. Het percentage jongeren in de kleine steden is dan ook onevenredig laag en in de grote steden onevenredig hoog (9% respectievelijk 30%). Het percentage jongeren dat bij de ouders woont en dagonderwijs volgt is in de verstedelijkte plattelandsgemeenten en in de grote steden lager dan in de andere categorieën. Het percentage jongeren dat bij de ouders woont en een beroep uitoefent is in de verstedelijkte plattelandsgemeenten echter aanzienlijk hoger dan in de grote steden. Het percentage gehuwden is het hoogst in de kleine steden, in de forensengemeenten en op het verstedelijkte platteland. Het ongehuwd zelfstandig wonen komt het meest voor in de grote en middelgrote steden. Vrouwen die geen dagonderwijs volgen of een beroep uitoefenen worden het meest aangetroffen op het platteland en in de verstedelijkte plattelandsgemeenten. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is het hoogst in de grote steden en het laagst op het platteland. Het lijkt niet onwaarschijnlijk om te veronderstellen, dat het hoge percentage gehuwde en ongehuwde vrouwen zonder beroep veroorzaakt wordt door het feit dat zij vaak meewerken in het (agrarisch) bedrijf.

Concluderend kunnen we dan stellen, dat er tamelijk grote verschillen bestaan tussen de verschillende categorieën van urbanisatiegraad. Vermoedelijk wordt de differentiërende invloed van urbanisatiegraad althans voor een deel veroorzaakt door het feit, dat deze variabele vooral interveniërend van aard is, dat wil zeggen dat in feite andere factoren zoals opleidings-, arbeidsmarkt- en huisvestingsmogelijkheden invloed hebben op de posities van de jongeren.

Gezinstype

Van de jongeren die nog bij de ouders thuis wonen is nagegaan in hoeverre er verschillen bestaan tussen jongeren uit één-oudergezinnen (onderscheiden in gezinnen met mannelijk hoofd en gezinnen met een vrouwelijk hoofd) en jongeren uit twee-oudergezinnen¹⁰. Ook bij deze variabele kunnen we dus maar weer op beperkte wijze de invloed analyseren, namelijk alleen via de jongeren die nog thuis wonen. De massa omvat 1 683 479 jongeren, die in een twee-oudergezin wonen en 204 721 jongeren uit één-oudergezinnen. Uit tabel 36 blijkt dat jongeren uit één-oudergezinnen minder vaak dan jongeren uit twee-oudergezinnen dagonderwijs volgen. Wel moet hierbij de kanttekening gemaakt worden dat het mogelijk is dat jongeren uit één-oudergezinnen in groter getale zelfstandig wonen terwijl ze dagonderwijs volgen; wij kunnen door de aard van het beschikbare materiaal over deze kwestie geen nadere uitspraken doen. Jongeren uit één-oudergezinnen gaan ook sneller in groter getale een beroep uitoefenen. Het percentage jongeren uit één-oudergezinnen dat noch dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent is aanmerkelijk hoger dan het vergelijkbare percentage jongeren uit twee-oudergezinnen. Meer inzicht verkrijgen we als we de gegevens differentiëren naar de sexe van de jongere en naar de sexe van het gezinshoofd. Dit gebeurt in tabel 37.

Tabel 36. Bij ouders wonende jongeren naar gezinstype, staat van werkzaamheid en leeftijd

	dagonderwijs ¹		met beroep		geen dagonderwijs geen beroep	
	twee-ouder- gezin	één-ouder- gezin	twee-ouder- gezin	één-ouder- gezin	twee-ouder- gezin	één-ouder- gezin
14	94,4%	91,0%	2,7%	3,1%	2,9%	6,0%
15	80,9	75,6	15,5	18,4	3,6	6,0
16	64,3	56,9	32,7	38,0	3,1	5,1
17	45,7	41,8	50,8	52,6	3,6	5,6
18	32,5	29,7	63,9	64,1	3,5	6,3
19	23,1	20,2	72,9	74,3	4,0	5,6
20	15,1	14,7	79,2	77,2	5,6	8,1
21	11,3	10,6	83,7	82,6	5,0	6,9
22	8,0	7,5	88,0	87,5	4,0	5,0
23	6,0	5,9	90,2	88,2	3,9	5,9
24	4,6	4,0	91,7	91,4	3,7	4,6
25	4,2	4,8	92,0	90,4	3,9	4,8
26	3,2	4,2	92,5	92,0	4,3	3,9
27	2,5	2,6	93,0	90,2	4,5	7,2
28	2,2	2,4	91,6	92,2	6,2	5,4
29	1,0	2,1	92,9	90,6	6,1	7,3
to- taal	709 430	59 535	909 491	133 105	64 558	12 081
absoluut						

¹ Alleen degenen die volledig dagonderwijs volgen.

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusedmonografietafellen.

In tabel 37 gaan we na wat de verdeling over de drie onderscheiden posities is als we rekening houden met de variabele sexe.

Uit deze tabel blijkt dat het geconstateerde beeld het sterkst is bij onvolladige gezinnen met een mannelijk hoofd. Meisjes uit een dergelijk gezin volgen voor een gering percentage dagonderwijs, een behoorlijk percentage oefent een beroep uit en een naar verhouding zeer hoog percentage volgt geen dagonderwijs en oefent ook geen beroep uit.

Tabel 37. Bij ouders wonende jongeren naar sexe, staat van werkzaamheid, gezinstype en sexe gezinshoofd

	Absoluut totaal	Dagonderwijs	Beroep	Geen dag- onderwijs geen beroep
Twee-oudergezin	1 683 479	42,1%	54,0%	3,8%
- jongens	961 784	42,8	54,8	2,3
- meisjes	721 695	41,2	52,9	5,9
Eén-oudergezin	204 721	29,1	65,0	5,9
waarvan met:				
vrouwelijk hoofd	167 796	30,0	65,5	4,5
- jongens	100 630	30,2	66,9	3,0
- meisjes	67 166	29,9	63,5	6,7
mannelijk hoofd	36 925	24,7	62,8	12,5
- jongens	22 316	25,6	69,8	4,6
- meisjes	14 609	23,4	52,0	24,6

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censusedmonografietafellen.

In het Volkstellingsmateriaal zijn ook gegevens opgenomen die een verdergaande vergelijking tussen jongeren uit één-ouder- en twee-oudergezinnen mogelijk maken, namelijk gegevens met betrekking tot het onderwijsniveau, de sociale groep en de kerkelijke gezindte en de urbanisatiegraad van

de ouders. De vergelijking wordt gemaakt door naast de hoofden van één-oudergezinnen de ouder van dezelfde sexe uit het twee-oudergezin te stellen.

In tabel 38 wordt een vergelijking gemaakt tussen de onderwijsniveaus van de ouders. Uit de tabel blijkt dat voor alle onderscheiden gezinstypen geldt dat naarmate het onderwijsniveau van de ouder hoger is, het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt groter is en het percentage jongeren dat geen dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent lager is naarmate het onderwijsniveau hoger is.

Ten tweede blijkt uit deze tabel dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt in de één-oudergezinnen lager is dan in de twee-oudergezinnen. Ten derde kan men uit tabel 38 afleiden dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd lager is dan in één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd. De categorie jongeren die geen dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent is het grootst in de één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd. Binnen dit gezinstype komt het grootste percentage van deze categorie jongeren voor bij de mannelijke hoofden die een opleiding op basisoniveau hebben.

Tabel 38. Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en voltooid onderwijsniveau van respectievelijk mannelijk hoofd en vrouwelijk hoofd

	Dagonderwijs	Beroep	Noch dagonderwijs noch beroep	Totaal absoluut
Vergelijking mannelijk hoofd				
<i>Twee-oudergezin</i>				
basisoniveau	30,0%	65,9%	4,1%	669 865
lager niveau	46,0	51,3	2,8	96 362
uitgebreid lager niveau	50,4	46,8	2,7	396 424
middelbaar niveau	66,6	31,4	2,0	108 739
<i>Eén-oudergezin</i>				
basisoniveau	18,0	69,1	12,9	18 347
lager niveau	27,1	61,1	11,8	1 846
uitgebreid lager niveau	30,7	58,7	10,6	5 863
middelbaar niveau	51,3	45,1	3,7	1 749
Vergelijking vrouwelijk hoofd				
<i>Twee-oudergezin</i>				
basisoniveau	33,3	62,8	3,9	843 992
lager niveau	52,2	45,7	2,1	117 233
uitgebreid lager niveau	58,8	38,7	2,5	271 457
middelbaar niveau	70,6	27,2	2,2	77 420
<i>Eén-oudergezin</i>				
basisoniveau	21,4	74,4	4,2	83 544
lager niveau	37,1	60,1	2,8	10 390
uitgebreid lager niveau	46,0	51,2	2,8	24 017
middelbaar niveau	57,7	40,0	2,2	7 889

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

De tweede variabele waarvan de differentiërende werking is onderzocht is sociale groep. Er blijken ook aanzienlijke verschillen te bestaan in sociale groep tussen enerzijds de vaders uit twee-oudergezinnen en anderzijds de mannelijke hoofden uit één-oudergezinnen. Onder de mannelijke hoofden van één-oudergezinnen treffen we veel minder hogere employé's aan (3,8% respectievelijk 7,7%), minder kleine zelfstandigen (7,9% respectievelijk 10,2%), minder middelbare employé's (7,6% respectievelijk 14,8%) en minder beter gesitueerde arbeiders (9,0% respectievelijk 13,6%). Daar staat tegenover dat er een veel groter aantal mannelijke hoofden uit één-oudergezinnen is dat geen beroep heeft (26,6% tegen 9,6%). In tabel 39 is nagegaan wat de samenhang is tussen de sociale groep van de ouder en de werkzaamheid van de jongere.

Tabel 39. Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en sociale groep van het mannelijk hoofd

	Dagonderwijs	Beroep	Noch dagonderwijs noch beroep
<i>Twee-oudergezin</i>			
zelfstandigen, minder dan 10 man personeel	41,6%	53,2%	5,3%
middelbare employé's	58,2	39,9	2,0
arbeiders met meer dan f 12.000	40,1	57,3	2,7
arbeiders met minder dan f 12.000	31,6	64,5	3,9
<i>Eén-oudergezin, mannelijk hoofd</i>			
zelfstandigen, minder dan 10 man personeel	31,6	56,3	12,1
middelbare employé's	44,1	52,0	3,9
arbeiders met meer dan f 12.000	28,3	60,5	11,1
arbeiders met minder dan f 12.000	20,1	67,1	12,8

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Uit tabel 39 blijkt dat de jongeren langer onderwijs volgen, minder snel gaan werken en minder vaak geen dagonderwijs volgen of een beroep uitoefenen, naarmate de vader tot een hoger geassocieerde sociale groep behoort. Dit geldt zowel voor de vader uit twee-oudergezinnen als voor die uit één-oudergezinnen, hoewel deze tendensen bij één-oudergezinnen wat zwakker zijn.

Wanneer we de moeders vergelijken, dan zien we dat het percentage moeders zonder beroep onder de twee-oudergezinnen hoger is dan onder de één-oudergezinnen (81,7% respectievelijk 75,8%). De moeders met een beroep vallen bij beide gezinstypen vooral in de lagere classificaties. Een uitzondering wordt gevormd door het vrij hoge percentage vrouwelijke hoofden van één-oudergezinnen dat zelfstandige (met minder dan 10 man personeel) is: 3,5% onder de vrouwelijke hoofden tegenover 0,7% van de moeders uit twee-oudergezinnen. Uit tabel 40 blijkt dat jongeren langer dagonderwijs volgen en minder snel gaan werken als de moeder tot een hogere classificatie behoort. Ook hier geldt dat deze tendens in de één-oudergezinnen wat zwakker

Tabel 40. Bij ouders wonende jongeren naar staat van werkzaamheid, gezinstype en sociale groep van het vrouwelijk hoofd

	% moeders	dagonderwijs	beroep	geen dagonderwijs geen beroep
<i>Twee-oudergezin</i>				
geen beroep	81,7	39,5	56,3	4,0
zelfstandige, minder dan 10 man personeel	0,7	48,6	46,7	4,6
middelbare employé's	0,7	73,2	24,3	2,5
lagere employé's	2,2	58,4	39,3	2,3
arbeiders met minder dan f 12 000	4,8	39,7	57,1	3,2
<i>Eén-oudergezin vrouwelijk hoofd</i>				
geen beroep	75,8	26,5	69,0	4,5
zelfstandige, minder dan 10 man personeel	3,5	35,4	57,8	6,8
middelbare employé's	2,4	62,9	34,3	2,8
lagere employé's	4,9	46,8	49,7	3,4
arbeiders met minder dan f 12 000	6,1	24,6	71,2	4,2

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

is. In beide gezinstypen geldt, dat als de moeder tot de sociale groep van de zelfstandigen behoort het percentage jongeren dat geen dagonderwijs volgt en geen beroep uitoefent vrij hoog is. Het zijn vooral meisjes die in deze positie verkeren.

Ook over de kerkelijke gezindte van ouders is informatie verzameld, die een vergelijking tussen de ouders in twee-ouder- en in één-oudergezinnen mogelijk maakt.

Tabel 41. Ouders van thuiswonende jongeren naar gezinstype en naar kerkelijke gezindte

	Twee-oudergezinnen		Eén-oudergezinnen	
	moeder	vader	vrouwelijk hoofd	mannelijk hoofd
Rooms-Katholiek	45,4%	44,6%	46,3%	47,2%
Nederlands Hervormd	24,3	23,6	23,7	22,2
Gereformeerd	10,0	9,9	7,8	8,0
Andere kerkelijke gezindte	2,9	2,5	3,2	2,4
Buitenkerkelijk	17,4	19,4	19,0	20,2

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Uit tabel 41 blijkt dat er geen grote verschillen bestaan tussen de twee-ouder- en de één-oudergezinnen met betrekking tot de verdeling over de onderscheiden categorieën van kerkelijke gezindte. Wanneer we de werkzaamheid van de thuiswonende jongeren bekijken dan zien we weer dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt in de één-oudergezinnen aanzienlijk lager is dan in twee-oudergezinnen. Binnen de categorie «andere kerkelijke gezindten» doet zich echter een afwijking van het patroon voor, in die zin dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt aanzienlijk hoger is dan in de andere onderscheiden categorieën.

Tabel 42. Bij ouders wonende jongeren die volledig dagonderwijs volgen naar gezinstypen en naar kerkelijke gezindte van de ouders

	Moeder	Vader	Vrouwelijk hoofd	Mannelijk hoofd
Rooms-Katholiek	41,2	41,3	28,2	22,7
Nederlands-Hervormd	40,0	40,4	28,7	23,6
Gereformeerd	45,6	45,4	32,6	23,6
Andere kerkelijke gezindte	50,8	49,9	40,4	46,4
Buitenkerkelijk	44,0	43,7	33,5	28,6

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

De laatste variabele aan de hand waarvan we een vergelijking kunnen maken tussen beide typen gezinnen, is de urbanisatiegraad van de woonplaats van de thuiswonende jongeren.

Uit tabel 43 blijkt dat het percentage vaderloze gezinnen op het platteland laag is, terwijl het in de grote steden juist hoog is. Ook de moederloze gezinnen zijn meer in de grote steden te vinden. Eén-oudergezinnen met een mannelijk hoofd worden vaker aangetroffen in de verstedelijkte plattelandsgemeenten dan één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd.

Uit tabel 44 blijkt dat voor beide gezinstypen geldt, dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt het grootst is in de forensengemeenten. Daarna volgen de grote en middelgrote steden. In de plattelandsgemeenten is het percentage jongeren dat thuis woont en dagonderwijs volgt het geringst. Tenslotte gaan we na hoe groot het percentage meisjes is dat geen

Tabel 43. Ouders van thuiswonende jongeren naar gezinstype en naar urbanisatiegraad van de woonplaats

	Twee-oudergezinnen	Eén-oudergezinnen	
		vrouwelijk hoofd	mannelijk hoofd
plattelandsgemeenten	12,5	8,9	13,5
verstedelijkte plattelandsgemeenten	22,7	18,5	25,1
forensengemeenten	13,2	11,8	10,3
kleine steden	8,6	8,1	8,2
middelgrote steden	16,1	16,4	14,2
grote steden	26,9	36,3	28,7

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Tabel 44. Bij ouders wonende jongeren die volledig dagonderwijs volgen naar gezinstype en naar urbanisatiegraad van de woonplaats

	Twee-oudergezin	Vrouwelijk hoofd	Mannelijk hoofd
plattelandsgemeenten	38,7	24,0	22,2
verstedelijkte plattelandsgemeenten	37,3	25,2	21,0
forensengemeenten	47,9	35,0	35,1
kleine steden	44,1	30,5	23,8
middelgrote steden	44,4	32,3	26,5
grote steden	43,0	31,7	28,5

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

dagonderwijs volgt en geen beroep uitoefent. Uit tabel 45 blijkt dat deze categorie meisjes vooral veel voorkomt op het platteland. In de grote steden is dit percentage het laagst. Uit deze cijfers blijkt ook duidelijk dat deze vooral veel ingenomen wordt door meisjes uit gezinnen met een mannelijk hoofd.

Tabel 45. Bij ouders wonende meisjes die geen volledig dagonderwijs volgen of een beroep uitoefenen, naar gezinstype en naar urbanisatiegraad

	Twee-oudergezin	Vrouwelijk hoofd	Mannelijk hoofd
plattelandsgemeenten	8,5	8,9	35,1
verstedelijkte plattelandsgemeenten	7,6	8,4	30,8
forensengemeenten	5,0	5,3	23,8
kleine steden	4,4	5,8	25,3
middelgrote steden	4,8	5,9	20,1
grote steden	4,8	6,2	17,3

Bron: CBS, Volkstelling 1971, Censomonografietabellen.

Met betrekking tot de jongeren die nog thuis wonen is een vergelijking gemaakt tussen de jongeren die wonen in een gezin met twee ouders en de jongeren uit één-oudergezinnen. Van de jongeren die niet meer bij de ouders thuiswonen is niet na te gaan uit welk gezinstype zij afkomstig zijn. De analyse wordt uitgevoerd op basis van 1 683 479 jongeren uit twee-oudergezinnen en 204 721 jongeren uit één-oudergezinnen. Het grootste deel (ongeveer 75%) van de één-oudergezinnen wordt gevormd door gezinnen met een vrouwelijk hoofd. Meer jongens (122 946) dan meisjes (81 775) wonen in een één-oudergezin.

Conclusies met betrekking tot de variabele gezinstype

Het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt is in één-oudergezinnen veel lager dan in twee-oudergezinnen (29,1% respectievelijk 42,1%). Het is mogelijk dat dit grote verschil onder andere veroorzaakt wordt doordat in deze paragraaf de zelfstandig wonende jongeren buiten beschouwing blijven. Het percentage is in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd weer aanzienlijk lager dan in die met een vrouwelijk hoofd (24,7% respectievelijk 30,0%). Samenhangend met het lage percentage jongeren dat dagonderwijs volgt is het hoge percentage dat een beroep uitoefent. Een uitzondering hierop wordt gemaakt door de meisjes uit één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd: 24,6% van de meisjes oefent geen beroep uit en volgt geen dagonderwijs.

Een vergelijking van het onderwijsniveau van de ouders leert dat voor alle onderscheiden gezinstypen geldt, dat het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt, groter is, naarmate het onderwijsniveau van de ouder hoger is. Hiermee hangt samen dat het percentage jongeren dat een beroep uitoefent lager is naarmate het onderwijsniveau van de ouder hoger is. Het percentage jongeren dat geen dagonderwijs volgt of een beroep uitoefent is het grootst bij de lagere onderwijsniveaus. Het percentage jongeren dat geen beroep uitoefent noch dagonderwijs volgt is in één-oudergezinnen lager dan in twee-oudergezinnen, terwijl het percentage jongeren dat geen beroep heeft of dagonderwijs volgt in één-oudergezinnen hoger is dan in twee-oudergezinnen. Ook tussen één-oudergezinnen blijken verschillen te bestaan: het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt is in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd lager dan in één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd, terwijl het percentage jongeren dat geen dagonderwijs volgt of een beroep uitoefent veel groter is in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd. De tendensen die te onderkennen zijn bij bestudering van de variabele sociale groep wijzen in dezelfde richting als bij onderwijsniveau: naarmate de ouder tot een hogere sociale groep behoort, volgt een groter percentage dagonderwijs, oefent een kleiner percentage een beroep uit en is de categorie van jongeren zonder dagonderwijs of beroep klein. De verdeling van één-oudergezinnen naar kerkelijke gezindte wijkt niet sterk af van de verdeling van twee-oudergezinnen. Het hoogste percentage dagonderwijsvolgende jongeren treffen we in twee-oudergezinnen die behoren tot de categorie «andere kerkelijke gezindte». Dit geldt in de eerste plaats voor de één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd en daarna in de één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd.

Eén-oudergezinnen wonen vaker in de grote stad. Eén-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd komen duidelijk minder voor op het platteland, maar moederloze gezinnen komen wel veel voor op het platteland. Met dit verschijnsel hangt waarschijnlijk ook het feit samen, dat het percentage meisjes zonder dagonderwijs of beroep in de plattelandsgemeenten zo hoog is, met name in moederloze gezinnen. Ook met betrekking tot de variabele urbanisatiegraad geldt in één-oudergezinnen dezelfde tendens als in twee-oudergezinnen: in meer stedelijke gebieden wordt meer dagonderwijs gevolgd dan in meer plattelandsgebieden, waarbij in forensengemeenten méér onderwijs gevolgd wordt dan in de andere onderscheiden categorieën.

Concluderend kunnen we stellen dat bij één-oudergezinnen dezelfde tendensen werden aangetroffen als bij twee-oudergezinnen, maar dat er wel systematisch een groot verschil bestaat in het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt: in één-oudergezinnen wordt door de jongeren die in het ouderlijk gezin waren over de hele linie minder dagonderwijs gevolgd en vaker een beroep uitgeoefend, terwijl een groter percentage geen dagonderwijs volgt en ook geen beroep uitoefent.

Tenslotte blijkt er systematisch verschil te bestaan tussen één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd en één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd: in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd is het percentage meisjes zonder dagonderwijs of beroep het grootst en wordt het minst dagonderwijs gevolgd. Een uitzondering hierop wordt gemaakt door de moederloze gezinnen die wonen in forensengemeenten en die behoren tot de categorie van «andere kerkelijke gezindten».

4.5 Samenvatting en conclusies

Algemeen patroon

In het eerste deel van dit hoofdstuk is nagegaan hoe het proces van het zelfstandig worden van de jongeren verloopt als men rekening houdt met de variabelen werkzaamheid, woonsituatie, burgerlijke staat, sexe en leeftijd. In het tweede deel van dit hoofdstuk is geanalyseerd in hoeverre het algemene patroon, dat met bovengenoemde vijf variabelen te signaleren is, gedifferentieerd wordt indien gegevens met betrekking tot het onderwijsniveau, de sociale groep, de kerkelijke gezindte, de urbanisatiegraad van de woonplaats en het type van het ouderlijk gezin bij de analyse betrokken worden.

Op basis van het feit dat er een viertal posities zijn die aanzienlijk vaker voorkomen dan de andere posities en op basis van het feit dat deze vier posities leeftijdsgebonden zijn, is in paragraaf 4.3 geconcludeerd dat het proces van het zelfstandig worden van de jongeren als volgt verloopt: de jongeren die jonger zijn dan zeventien jaar zijn voor het grootste deel ongehuwd, wonen bij de ouders thuis en volgen volledig dagonderwijs. Vanaf deze leeftijd gaan er veranderingen optreden in de positie van de jongeren; bij de vrouwen telkens iets eerder dan bij de mannen. Een groot deel van de jongeren gaat een beroep uitoefenen. De meeste van deze jongeren wonen nog bij de ouders thuis. Een veel kleiner deel van de ongehuwde jongeren met een beroep woont zelfstandig ten opzichte van de ouders. Het grootste deel van de jongeren verlaat het ouderlijk huis pas als zij gaan trouwen. Bij de vrouwen is de leeftijdscategorie van de 22-jarigen de jongste categorie waarin ongeveer de helft getrouwd is; bij de mannen is dat in de categorie van de 24-jarigen het geval. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is het hoogst in de categorie van de 23-jarigen; daarna daalt het snel. Kennelijk houden vrouwen al vrij snel na hun huwelijk op met het uitoefenen van een beroep. Een vergelijking met de gegevens van de Volkstelling 1960 leert dat jongeren in 1971 langer dagonderwijs volgen en eerder trouwen dan in 1960. Ook met betrekking tot de positie van de vrouw hebben zich in deze periode veranderingen voorgedaan: het aantal meisjes zonder beroep of dagonderwijs is in de periode 1960-1971 sterk afgenomen en het aantal gehuwde vrouwen met een beroep is sterk toegenomen.

Onderwijsniveau

Met betrekking tot de variabele onderwijsniveau is op twee manieren informatie verzameld, namelijk via het onderwijsniveau van degenen die nog dagonderwijs volgen en via het niveau van degenen die geen dagonderwijs meer volgen. Het overgrote deel van de jongeren die dagonderwijs volgen is ongehuwd en woont bij de ouders. Alleen onder de jongeren die een hogere of een middelbare opleiding volgen komt het vaak voor dat men zelfstandig ten opzichte van de ouders woont. Een klein deel van de jongeren die een hogere vorm van onderwijs volgen is gehuwd.

De grootste categorie van degenen die geen dagonderwijs meer volgen wordt gevormd door de mannen en vrouwen met een opleiding op uitgebreid lager niveau. Zowel de vrouwen als de mannen met een opleiding op uitgebreid lager niveau volgen het algemene patroon met betrekking tot de huwelijksleeftijd. Degenen met een middelbare opleiding verlaten de positie van de ongehuwde jongeren die bij de ouders thuis wonen en een beroep hebben iets later en trouwen ook iets later; bij degenen met een lagere opleiding vinden de positieveranderingen wat eerder plaats. Het zijn de mannen met een opleiding op basisniveau die afwijken van het algemene patroon: hoewel ze aanvankelijk het snelst de positie van de ongehuwde jongere die bij de ouders woont en een beroep heeft, verlaten, blijft vanaf de categorie «24-jarigen» het percentage gehuwden aanzienlijk achter bij de andere onderwijsniveaus.

Het ongehuwd zelfstandig wonen ten opzichte van de ouders komt bij de vrouwen veel vaker voor bij degenen met een opleiding op middelbaar of hoger niveau dan bij de andere onderwijsniveaus. Ook bij de mannen komt het ongehuwd zelfstandig wonen meer voor bij de hogere onderwijsniveaus, maar de verschillen tussen de diverse onderwijsniveaus zijn niet zo groot als bij de vrouwen. Onder de meisjes die ongehuwd zijn, bij de ouders

wonen en geen beroep uitoefenen of onderwijs volgen, komen relatief veel meisjes met een opleiding op basisniveau voor.

De meeste gehuwde vrouwen die een beroep uitoefenen hebben een opleiding op uitgebreid lager niveau. Relatief gezien komt het verrichten van beroepsarbeid meer voor onder vrouwen met een wat hoger onderwijsniveau. Maar bij alle onderwijsniveaus neemt het percentage gehuwde vrouwen met een beroep vanaf de categorie «24-jarigen» sterk af.

Sociale groep

De variabele sociale groep kan alleen bepaald worden van degenen die werken of werk zoeken. Over de talrijke huisvrouwen «zonder dagonderwijs of beroep» kan dus geen informatie verzameld worden. Het grootste deel van de jongeren behoort tot de categorieën «lagere employé's» en «arbeiders met minder dan 12.000 gulden per jaar». Bij de mannen zijn het arbeiders met meer dan 12.000 gulden per jaar die het eerst de positie «ongehuwd, bij ouders wonen, met beroep» verlaten en die ook het eerst in grote getale getrouwd zijn. De middelbare employé's volgen ongeveer het algemene patroon. De lager betaalde arbeiders en de lagere employé's verlaten wat later de eerste positie en trouwen ook wat later. Opvallend is dat de vergelijking tussen de sociale groepen bij de mannen leert, dat het percentage gehuwden onder de arbeiders met minder dan 12.000 gulden per jaar nogal achterblijft bij de vergelijkbare percentages van de andere classificaties. Bij de vrouwen zijn het de middelbare employé's die het eerst de positie van «ongehuwde, bij ouders wonende jongeren, met beroep» verlaten. De verschillen tussen de diverse categorieën zijn betrekkelijk gering. Met betrekking tot de positie «gehuwd, met beroep» kan opgemerkt worden dat de meeste gehuwde vrouwen behoren tot de categorieën «lagere employé's» en «arbeidsters met minder dan 12.000 gulden per jaar». Een vergelijking per sociale groep leert dat het percentage gehuwde vrouwen met een beroep relatief hoog is onder de categorieën «medewerkenden» en «middelbare employé's».

Kerkelijke gezindte

Tussen de drie grootste categorieën van de variabele kerkelijke gezindte, namelijk de Rooms-Katholieken, de Nederlands-Hervormden en de Gereformeerden bestaan slechts geringe verschillen met betrekking tot de positie van de jongeren: zij volgen alle drie ongeveer het verloop van het algemene patroon. Het zijn vooral de categorieën «buitenkerkelijk» en «andere kerkelijke gezindte» die afwijken van het algemene patroon. Veel meer jongeren die tot deze categorieën behoren wonen zelfstandig ten opzichte van de ouders. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is aanzienlijk hoger. Het percentage mannen dat in de positie «gehuwd geweest/gehuwd niet samenwonend» verkeert is aanzienlijk hoger in de categorie «andere kerkelijke gezindte».

Urbanisatiegraad

De invloed van de variabele urbanisatiegraad kan slechts gedeeltelijk geanalyseerd worden omdat deze variabele immers alleen gemeten wordt aan de hand van de woonplaats van de respondent op het moment van de Volktelling. In grote steden wonen veel meer jongeren dan in de andere onderscheiden categorieën; de tweede categorie waar veel jongeren wonen zijn de verstedelijkte plattelandsgemeenten. Het percentage jongeren dat bij de ouders woont en dagonderwijs volgt is in de grote steden en in de verstedelijkte plattelandsgemeenten lager dan in de andere categorieën. Het percentage jongeren dat bij de ouders woont en een beroep uitoefent is in de verstedelijkte plattelandsgemeenten echter aanzienlijk hoger dan in de grote steden. Het percentage gehuwden is het hoogst in de kleine steden, in de forensengemeenten en op het verstedelijkte platteland. Het ongehuwd zelfstandig wonen komt het meest voor in de grote en middelgrote steden. Ongehuwde vrouwen zonder beroep of dagonderwijs komen het meest voor op het platteland. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is het hoogst in de grote steden en het laagst op het platteland.

Gezinstype

Van de jongeren die thuiswonen is nagegaan in hoeverre er verschillen bestaan tussen jongeren uit één-oudergezinnen en jongeren uit twee-oudergezinnen. Bij één-oudergezinnen blijken wat betreft de variabelen onderwijsniveau, sociale groep, urbanisatiegraad en kerkelijke gezindte van de ouder dezelfde tendensen te worden aangetroffen als bij de twee-oudergezinnen. Wel blijkt er een groot systematisch verschil te bestaan tussen beide gezinstypen: in één-oudergezinnen wordt door de jongeren die in het ouderlijk gezin wonen over de hele linie minder dagonderwijs gevolgd en is er een groter percentage jongeren (vooral meisjes) zonder dagonderwijs of beroep. Ook tussen één-oudergezinnen met respectievelijk een vrouwelijk en een mannelijk hoofd blijkt een systematisch (kleiner) verschil te bestaan: in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd is het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt het laagst en het percentage jongeren zonder dagonderwijs of beroep het hoogst.

Conclusies

Jongeren wonen over het algemeen bij hun ouders tot het moment waarop ze gaan trouwen. Het grootste deel van de periode gedurende welke zij bij de ouders thuis wonen, volgen de jongeren dagonderwijs. In 1971 wordt over de hele linie langer dagonderwijs gevolgd dan in 1960. Meisjes volgen nog steeds minder lang dagonderwijs dan jongens. Het aantal meisjes dat noch dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent is in de periode 1960-1971 sterk verminderd. Jongeren trouwen in 1971 op jongere leeftijd dan in 1960. Vrouwen trouwen eerder dan mannen. Meer vrouwen oefenen in 1971 na hun huwelijk nog enige tijd een beroep uit.

Naarmate het *onderwijsniveau* hoger is, verlaten de jongeren het ouderlijk huis wat later en trouwen ook wat later. Meisjes zonder beroep of dagonderwijs hebben vaak een laag onderwijsniveau. Het ongehuwd zelfstandig wonen komt meer voor onder jongeren met een hoger onderwijsniveau. Gehuwde vrouwen met een hoger onderwijsniveau verrichten (relatief) vaker beroepsarbeid.

De verschillen naar *sociale groep* zijn bij mannen groter dan bij vrouwen. De beter betaalde arbeiders verlaten het ouderlijk gezin sneller dan de andere sociale groepen en trouwen ook het snelst. Het ongehuwd zelfstandig wonen komt het meest voor in de hogere beroepsgroepen. De meeste gehuwde vrouwen met een beroep behoren tot de lagere employé's en tot de arbeidsters; relatief gezien behoren veel gehuwde werkende vrouwen tot de middelbare employé's.

Tussen de drie grootste *kerkelijke gezindten* bestaan weinig verschillen met betrekking tot het zelfstandig worden van de jongeren. Het ongehuwd zelfstandig wonen en het beroepsmatig werkzaam zijn van gehuwde vrouwen komt het meest voor bij de categorie buitenkerkelijken.

Tussen de categorieën van *urbanisatiegraad* zijn duidelijke verschillen te onderkennen. In de grote en middelgrote steden wonen veel meer jongeren dan in de andere categorieën; in deze steden wonen jongeren ook vaker ongehuwd zelfstandig. In de forensengemeenten en in de kleine steden wonen de meeste gehuwde jongeren. Gehuwde vrouwen met een beroep komen aanzienlijk veel vaker voor in de grote steden.

Ongehuwde jongeren die in *één-oudergezinnen* wonen volgen minder lang dagonderwijs dan jongeren uit twee-oudergezinnen. In één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd volgen de jongeren minder lang dagonderwijs dan in gezinnen met een vrouwelijk hoofd. In moederloze gezinnen komen relatief zeer veel meisjes voor, die noch een beroep uitoefenen, noch dagonderwijs volgen.

5. Ontwikkelingen na 1971

5.1. Inleiding

Uit de gegevens van de Volkstelling 1971 blijkt, dat er in de periode 1960-1971 veranderingen hebben plaatsgevonden in de numerieke betekenis van een aantal posities.

Ten eerste is het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt toegenomen en dat geldt zowel voor de jongeren die bij de ouders wonen als voor degenen die zelfstandig wonen.

Ten tweede zijn er veranderingen opgetreden in de burgerlijke staat: in de periode 1960-1971 daalt de huwelijksleeftijd en stijgt de huwelijksfrequentie, waardoor het percentage gehuwden toeneemt.

De derde categorie van veranderingen heeft betrekking op de positie van de vrouw: in 1971 zijn er minder ongehuwde meisjes zonder beroep of dagonderwijs en er zijn meer vrouwen die na hun huwelijk blijven werken.

Om een beeld te verkrijgen van de ontwikkelingen in de periode na 1971, hebben wij gebruik gemaakt van gegevens uit de bevolkingsboekhouding. Hoewel deze gegevens niet helemaal aansluiten, bevatten ze wel informatie over de afzonderlijke criteria, die gebruikt zijn om de positie van jongeren te bepalen. In dit hoofdstuk zullen we aangeven welke consequenties de demografische en sociologische ontwikkelingen, die met behulp van de bevolkingsboekhouding te signaleren zijn, hebben voor de posities van de jongeren.

5.2. Veranderingen in de burgerlijke staat

Er is een drietal ontwikkelingen, die gevolgen hebben voor de burgerlijke staat, namelijk de ontwikkeling ten aanzien van huwelijksfrequentie en huwelijksleeftijd enerzijds en echtscheiding anderzijds.

Huwelijksfrequentie en huwelijksleeftijd

In de periode 1960-1971 vindt er een gestage stijging plaats van de huwelijksfrequentie: in 1960 bedraagt de huwelijksfrequentie 8,1 per 1000 inwoners, terwijl dit cijfer in 1971 9,5 is. Vanaf 1971 vindt er echter een daling plaats van de huwelijksfrequentie: terwijl er in 1970 nog 124 000 huwelijken tot stand kwamen, is dat in 1977 gedaald tot 93 000. Deze daling vindt plaats in alle door het C.B.S. onderscheiden leeftijdscategorieën en bij zowel eerste als niet-eerste huwelijken.

De daling van de huwelijksleeftijd, die in het begin van de jaren vijftig inzette, blijkt zich in de jaren zeventig niet langer voort te zetten. In de periode 1960-1964 is de gemiddelde huwelijksleeftijd van mannen 27,9 jaar, in de periode 1970-1974 is deze gedaald tot 26,4 en in 1977 stijgt de gemiddelde huwelijksleeftijd tot 27,0 jaar. Bij de vrouwen bedraagt de gemiddelde huwelijksleeftijd in de periode 1960-1964 25,1 jaar, in de periode 1970-1974 is deze gedaald tot 23,9 jaar en in 1977 bedraagt de gemiddelde huwelijksleeftijd 24,2 jaar. De stagnatie van de daling van de huwelijksleeftijd treedt zowel op bij de eerste als bij de niet-eerste huwelijken.

De verklaring die het C.B.S. geeft voor dit verschijnsel is de volgende: «Gedurende de afgelopen jaren lijken er veranderingen te zijn opgetreden in de betekenis welke aan het huwelijk wordt toegekend. Er wordt thans in mindere mate gehuwd. Daarnaast is de gemiddelde leeftijd bij huwelijksluiting de laatste jaren niet verder gedaald. Deze ontwikkeling staat mogelijk in verband met de tendens om alvorens te gaan huwen te gaan samenwonen. Het is mogelijk dat in die omstandigheid de huwelijksluiting enigszins wordt uitgesteld totdat de betrokkenen bijvoorbeeld in verband met hun maatschappelijke ontwikkeling of de wens om kinderen te krijgen besluiten te huwen»¹.

Noten

¹ CBS, De Nederlandse Jeugd. Deel I. Demografie en Gezondheid, 's-Gravenhage, 1977, pag. 19.

² Niphuis-Nell, M., De gezinsfasen. Interimrapport gezinsociologische censusmonografie SISWO, Amsterdam, 1974, pag. 59.

³ Onder «zelfstandig wonende jongeren» wordt in dit verband verstaan de jongeren die niet bij de ouders thuis wonen en evenmin in een eigen gezin. Dit impliceert dat tot de categorie zelfstandig wonende jongeren ook degenen behoren die ongehuwd samenwonen met een partner.

⁴ Niphuis-Nell, M., Op. cit., pag. 59.

⁵ Niphuis-Nell, M., Op. cit., pag. 59.

⁶ Boelmans-Kleinjan, A. C. en M. Beuckens-Vries, Beroepsarbeid door vrouwen. Interimrapport censusmonografie, Amsterdam, 1974.

⁷ Olde Daalhuis, A., Leefomstandigheden van verzuimden en gescheldden. Concept Gezinsociologische Censusmonografie, Wageningen, 1977.

⁸ CBS, Serie S, 14e Algemene Volkstelling, 28 februari 1971, steekproef 1 op 10 (x10), uitkomsten voor Nederland, Voorburg 1976.

⁹ CBS, Statistisch Zakboek 1972, pag. 52-55.

¹⁰ Assen, J. G. M., Differentiële nuptialiteit, NIDI, Voorburg, 1977.

¹¹ Boelmans-Kleinjan, A. C. en M. Beuckens-Vries, Op. cit.

¹² Jonkergouw, Th. A. J. M., Werk-en-de-jeugd; een inleiding tot de sociologie van jeugd en arbeid, Alphen aan de Rijn, 1971.

¹³ Kruijt, J. P., De onkerkelijkheid in Nederland, Groningen, 1933.

¹⁴ Hoog, C. de, Op. cit., pag. 17 e.v.

¹⁵ God in Nederland, Amsterdam, 1967, pag. 107.

¹⁶ Ter onderscheiding van verschillende typen gezinnen hanteren wij de begrippen «één-oudergezin» en «twee-oudergezin». Het laatste begrip is volgens ons de meest neutrale omschrijving van het gezinstype; een omschrijving als «volledig gezin» refereert teveel aan een bepaalde gezinsideologie.

Het C.B.S. gaat er dus kennelijk vanuit dat de daling van de huwelijksfrequentie en de stijging van de huwelijksleeftijd alleen maar een uitstel van het huwelijk zijn. Het is echter ons inziens niet onmogelijk dat de veranderende betekenis die aan huwelijk en gezin wordt toegekend ook tot gevolg zal hebben dat een groeiende categorie van personen zal afzien van een huwelijk. Deze veronderstelling is in overeenstemming met het feit dat het aantal alleenstaanden de laatste jaren in alle leeftijdscategorieën sterk is toegenomen. In 1971 waren er 683 000 alleenstaanden, terwijl dit aantal in 1978 op 900 000 kan worden geschat. Vermoedelijk is de toename van het aantal alleenstaanden in de jongere leeftijdscategorieën nog groter dan in de andere leeftijdscategorieën. Een verschijnsel dat ook consequenties heeft voor de huwelijksfrequentie, is het zogenaamde «gedwongen huwelijk», dat wil zeggen de huwelijken waaruit binnen 7 maanden na het sluiten van het huwelijk een kind geboren wordt. Sedert het begin van de jaren zeventig is er een daling opgetreden in het aantal gedwongen huwelijken: in 1973 werden er 13 000 kinderen binnen 7 maanden na de huwelijksluiting geboren, terwijl dat in 1976 bij 7 000 kinderen het geval is. De daling van het aantal gedwongen huwelijken doet zich voor in alle leeftijdscategorieën.

Echtscheiding

Sedert het midden der jaren zestig, toen het aantal echtscheidingen 2,2 per 1000 gehuwde vrouwen bedroeg (N = 6 000), is het echtscheidingsniveau sterk gestegen. In 1977 bedroeg het echtscheidingscijfer 6,4 per 1000 gehuwde vrouwen (N = 22 000). Deze stijging vindt plaats in alle leeftijdscategorieën. Het is in dit verband van belang om op te merken dat deze stijging vooral ook optreedt in de jongere leeftijdscategorieën (jonger dan 30 jaar). Met het hoge echtscheidingsniveau neemt het aantal niet-eerste huwelijken toe. Van de in 1970 gesloten huwelijken was in 9,6% van de gevallen een partner betrokken die al eens eerder in het huwelijk was getreden. In 1976 is dit percentage gestegen tot 13,4%.

Conclusie

Niet alle ontwikkelingen met betrekking tot de burgerlijke staat werken in dezelfde richting. De daling van de huwelijksfrequentie en de stijging van de huwelijksleeftijd hebben tot gevolg, dat de omvang van de categorie «gehuwden» afneemt ten aanzien van de andere posities die de jongeren kunnen innemen. De stijging van het echtscheidingsniveau betekent een afname van de categorie «gehuwden» en een toename van de categorie «gehuwd geweest». De toename van de hertrouw betekent weer een lichte daling van de categorie «gehuwd geweest» en een toename van «gehuwd». De groei van het aantal alleenstaanden wijst enerzijds op een groei van de categorie «gehuwd geweest» en anderzijds op een groei van de categorie «niet bij ouders wonenden».

5.3 Veranderingen in de staat van werkzaamheid

Onderwijsniveau

In 1971 wordt er meer onderwijs gevolgd dan in 1960. Sedert 1971 is het onderwijsniveau nog verder gestegen. Op basis van C.B.S.-gegevens over de uitstroom uit het volledig dagonderwijs² hebben wij berekend welke veranderingen zijn opgetreden in de samenstelling van de dagonderwijsvolgenden. Uit tabel 46 blijkt dat zowel bij de mannen als bij de vrouwen door een groter percentage een hogere vorm van dagonderwijs wordt gevolgd. Van de uitstroom uit het volledig dagonderwijs in 1971 vertrokken 33,9% van de mannen en 32,0% van de vrouwen het onderwijs met een diploma van het M.B.O., het H.B.O. of het W.O. In 1976 zijn deze percentages gestegen tot 42,9% bij de mannen en 40,2% bij de vrouwen.

Werkloosheid

Sedert het begin van de jaren zeventig heeft er een sterke toename plaatsgevonden van de werkloosheid. Juist ook onder jongeren is de werkloosheid zeer groot: in juni 1977 bestond 41% van de ingeschreven werklozen uit personen jonger dan 25 jaar.

Tabel 46. Uitstroom uit het volledig dagonderwijs

	Mannen		Vrouwen	
	1971	1976	1971	1976
VWO/HAVO/MAVO				
lagere trap				
zonder diploma	4,4%	3,7%	6,8%	4,7%
met diploma	7,2	4,6	17,0	11,2
hogere trap				
zonder diploma	3,1	4,3	2,9	4,0
met diploma	7,0	8,2	9,2	11,5
LBO zonder diploma	11,0	10,1	11,0	9,0
LBO met diploma	33,4	26,2	21,1	19,4
MBO zonder diploma	6,0	7,1	5,0	5,9
MBO met diploma	7,8	10,0	16,9	20,2
HBO zonder diploma	4,0	6,0	2,9	3,0
HBO met diploma	8,8	10,4	5,4	8,7
WO zonder diploma	1,8	1,6	0,6	0,6
WO met diploma	6,5	7,7	1,1	1,9
	100%	100%	100%	100%
Absoluut	97 304	106 639	88 964	99 342

Bron: CBS, 1971: Statistisch Zakboek 1973, pag. 78.
1976: Mededelingen CBS, nr. 7674 januari 1978.

Uit tabel 47 blijkt dat er veel meer mannen dan vrouwen als werkloos staan ingeschreven. Dit hangt vermoedelijk samen met het feit dat vrouwen, die vaak deeltijdarbeid zoeken, in deze omstandigheden niet ingeschreven worden als werkzoekende bij het arbeidsbureau.

Tabel 47. Geregistreerde werklozen naar leeftijd en sexe

	Mannen		Vrouwen	
	1970	1976	1970	1976
< 19 jaar	2 019	10 947	1 136	13 163
19-24 jaar	8 081	39 162	3 438	21 375
25-29 jaar	11 347	57 067	2 543	14 229

Bron: Statistisch Zakboek, pag. 107, tabel 14.

Conclusies

5.4. Veranderingen in de woonsituatie

De stijging van het onderwijsniveau betekent een toename van de categorieën «ongehuwd, bij ouders, dagonderwijs» en «ongehuwd, niet bij ouders, dagonderwijs». De toename van de werkloosheid kan tot gevolg hebben dat het onderwijsniveau stijgt. Een ander mogelijk gevolg van de werkloosheid kan zijn dat door de slechte vooruitzichten de huwelijksfrequentie daalt. Tenslotte heeft de werkloosheid waarschijnlijk tot gevolg dat minder gehuwde vrouwen een werkkring kunnen vinden.

In de periode 1960-1971 zijn de belangrijkste veranderingen, die hebben plaatsgevonden met betrekking tot de woonsituatie, dat het percentage jongeren dat bij de ouders woont is gedaald en het percentage gehuwde jongeren is gestegen. Voor gegevens over de periode na 1971 baseren wij ons op het rapport «Tendrapport. Enkele lange-termijnontwikkelingen binnen de Volkshuisvesting»³. In dit rapport wordt het begrip «headshiprate» gehanteerd, dat is het percentage hoofden van huishoudens per bevolkingsgroep. Dit percentage geeft dus aan welk deel van een bevolkingsgroep hoofd van een huishouden is. Uit tabel 48 blijkt dat het aantal hoofden van huishoudens per bevolkingsgroep is toegenomen.

Tabel 48. Headshiprates in 1960, 1971 en 1975 van de ongehuwden

	18-30 jaar	30 jaar en ouder	totaal
1960	4,3%	29,0%	9,9%
1971	9,2	39,8	14,8
1975 ¹	17,5	45,1	25,8

Bron: Trendrapport. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 1977, pag. 27.

¹ Geschat op basis van Woningbehoefte telling 1975.

De groei van de headshiprate van de ongehuwden is in de periode 1971-1975 veel sterker dan in de periode 1960-1971. In hoeverre het zelfstandig wonen van ongehuwden verder zal toenemen, hangt volgens Fitié⁴ af van twee categorieën ontwikkelingen, namelijk enerzijds van de huisvestingsmogelijkheden en anderzijds van relatief autonome maatschappelijke ontwikkelingen zoals het feit dat ongehuwden op jeugdiger leeftijd het ouderlijk huis willen verlaten en dat een groeiend deel der jongeren een voortgezette dagopleiding volgt. Wij kunnen in elk geval wel aannemen, dat het aantal jongeren dat momenteel niet bij de ouders woont geen goede maatstaf is voor het aantal jongeren dat zelfstandig zou willen wonen.

Conclusies

Op basis van het feit dat het aantal alleenstaanden onder de jongeren toeneemt en dat de «headshiprate» onder de ongehuwden stijgt nemen we aan dat het aantal ongehuwde, zelfstandig wonende jongeren zal toenemen en het aantal thuiswonende en het aantal gehuwde jongeren relatief zullen dalen. De categorie «gehuwd geweest zijnden» neemt ook toe.

5.5. Samenvatting en conclusies

Sedert 1971 heeft zich een aantal demografische en sociologische ontwikkelingen voorgedaan die consequenties hebben voor de posities van de jongeren. De ontwikkelingen met betrekking tot de huwelijksfrequentie en de huwelijksleeftijd brengen met zich mee dat het aantal gehuwden daalt. Het hoge echtscheidingsniveau betekent een afname van het aantal gehuwden en een groei van het aantal gehuwd geweest zijnden. De ontwikkeling van de hertrouw geeft een lichte tendens in tegengestelde richting. De stijging van het onderwijsniveau veroorzaakt dat een groter deel van de jongeren die bij de ouders thuiswonen dagonderwijs volgt. Bovendien betekent een stijging van het onderwijsniveau dat meer jongeren zelfstandig van de ouders gaan wonen. De ontwikkelingen met betrekking tot de woonsituatie geven aan dat er meer jongeren zelfstandig een huishouden voeren.

5.6. Slotbeschouwing

Uit het bovenstaande zou men de conclusie kunnen trekken dat slechts kleine veranderingen hebben plaatsgevonden in het proces van het zelfstandig worden van de jongeren. Nog steeds immers verloopt bij het grootste deel van de jongeren het proces van het zelfstandig worden volgens de volgende stappen: aanvankelijk woont men ongehuwd bij de ouders en volgt dagonderwijs en daarna oefent men een beroep uit. Na enige tijd trouwt men: mannen blijven dan een beroep uitoefenen en vrouwen geven bij hun huwelijk of vrij korte tijd na de huwelijksluiting hun beroep op. Wij zijn echter van mening dat een dergelijke beschrijving geen recht doet aan de veranderingen die momenteel plaatsvinden met betrekking tot huwelijk en gezin. Volgens ons is het karakter van het gezin vooral sterk veranderd met betrekking tot de wijze waarop kinderen gezien worden. Het gezin is meer dan vroeger gekenmerkt door een sterke oriëntatie op de ontplooiing van kinderen. De betekenis die tegenwoordig gehecht wordt aan een goede opleiding moet in dit kader beschouwd worden. Daarmee verandert ook de betekenis van het volgen van onderwijs voor de inhoud die men aan het begrip volwassenheid geeft.

Veranderingen treden ook op in wat men als (voorlopige) eindfasen van het socialisatie-proces kan beschouwen. De groei van het aantal alleen-

staanden en de toename van het aantal samenwonenden wijzen erop dat er naast het huwelijk alternatieven gaan ontstaan die het karakter van (voorlopige) eindfasen van het socialisatie-proces verkrijgen. Ook binnen huwelijk en gezin treden veranderingen op. Vrouwen blijven na hun huwelijk werken, de geboorte van het eerste kind wordt steeds meer uitgesteld en de vrijwillige kinderloosheid neemt toe. Deze ontwikkelingen betekenen dat een aantal posities, zoals die in dit rapport beschreven zijn, vaker zal voorkomen en permanenter van karakter zal zijn.

Wij zijn van mening dat de aard van huwelijk en gezin sterk aan het veranderen zijn, maar dat deze veranderingen niet goed zichtbaar te maken zijn met behulp van Volkstellingsgegevens. Om deze veranderingen te kunnen vaststellen zijn gegevens via veldonderzoek nodig, die inzicht geven in de houding, wensen en verwachtingen van de betrokkenen zelf.

Noten

¹ CBS, Maandschrift, april 1978, p. 287.

² CBS, Mededelingen, nr. 7674, januari 1978,

p. 4.

³ Trendrapport. Enkele lange-termijnontwikke-

lingen binnen de volkshuisvesting. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (auteur H. J. Fitié), p. 24.

⁴ Op. Cit. p. 28.

6. Samenvatting

Inleiding en probleemstelling

Dit rapport is gebaseerd op de gegevens van de Volkstelling 1971 over de positie van de Nederlandse jongeren van 0 tot en met 29 jaar. Het doel van dit rapport is ten eerste om inzicht te verkrijgen in de positie van de jongeren op een aantal gebieden en ten tweede om op basis van deze transversale gegevens conclusies te trekken met betrekking tot het proces van het zelfstandig worden van de jongeren.

Nadere bepaling van de probleemstelling

In hoofdstuk 2 wordt de probleemstelling nader uitgewerkt aan de hand van gegevens uit de literatuur over het proces van het zelfstandig worden van de jongeren. Er wordt ingegaan op de begrippen «volwassenheid» en «socialisatieproces». Volwassenheid wordt omschreven als «de vaardigheid om zelfstandig beslissingen te kunnen nemen en het daar ook verantwoordelijk voor kunnen zijn»; deze vaardigheid kan betrekking hebben op een groot aantal gebieden, zoals het in eigen onderhoud kunnen voorzien, in staat zijn de eigen huishoudelijke verzorging te doen, het emotioneel bevredigend kunnen participeren in intermenselijke relaties, het in staat zijn tot betrokkenheid bij algemeen maatschappelijke vraagstukken. Nadrukkelijk is gesteld dat «volwassenheid» een zeer complex begrip is, dat door velen verschillend wordt gedefinieerd. Het begrip «volwassenheid» wordt nader bepaald met behulp van het begrip «socialisatie-proces», dat hier gedefinieerd wordt als: «het proces waarin het individu de kennis, houding en vaardigheden verwerft die hem in staat stellen om als min of meer effectief lid van groepen en van de maatschappij als geheel te functioneren». Er wordt een aantal kenmerken van het verloop van socialisatieprocessen beschreven, waarbij benadrukt wordt dat het socialisatieproces gedifferentieerd verloopt als men rekening houdt met de variabelen leeftijd, sexe en sociaal milieu.

Op basis van deze theoretische oriëntatie wordt de probleemstelling geformuleerd als: «Hoe kan met behulp van gegevens van de Volkstelling 1971 het onafhankelijk worden van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin op een aantal gebieden beschreven worden? Welke verschillen zijn er te ontdekken in het proces van het onafhankelijk worden van de jongeren ten opzichte van het ouderlijk gezin, als rekening gehouden wordt met de invloed van respectievelijk leeftijd, sexe en sociaal milieu?»

Mogelijkheden van het materiaal

In hoofdstuk 3 worden de mogelijkheden en beperkingen van de Volkstellingsgegevens onderzocht om de probleemstelling te beantwoorden. De aard van Volkstellingen als zodanig brengt met zich mee dat geen aandacht besteed kan worden aan de micro-sociologische en psychologische factoren met betrekking tot de leefsituatie van de respondent.

Het begrip «maatschappelijke volwassenheid» wordt geoperationaliseerd aan de hand van een viertal criteria, namelijk: het al dan niet volgen van dag-onderwijs, het al dan niet uitoefenen van een beroep, het al dan niet bij de ouders wonen en de burgerlijke staat. Het spreekt vanzelf dat het begrip volwassenheid op deze wijze nogal verengd wordt. Anderzijds zijn in onze samenleving de sexerol en de beroepsrol twee zeer belangrijke rollen en juist over deze variabelen is wel informatie beschikbaar.

Naast de genoemde criteria is ook informatie verzameld over de variabelen leeftijd, sexe, onderwijsniveau, sociale groep, kerkelijke gezindte, urbanisatiegraad van de woonplaats en volledigheid van het gezin. Tenslotte be-

staat de mogelijkheid om de gegevens van de Volkstelling van 1971 te vergelijken met die van 1960.

In hoofdstuk 4 wordt eerst kort ingegaan op de posities van de 0- tot en met 13-jarigen, die bijna allemaal in de positie verkeren van ongehuwd kind dat thuis bij de ouders woont. Daarna komen de posities van de 14- tot en met 29-jarigen aan de orde. Op basis van het feit dat er een aantal posities is die aanzienlijk vaker voorkomen dan andere en op basis van het feit dat deze posities leeftijdsgebonden zijn, is geconcludeerd dat het proces van het zelfstandig worden van de jongeren als volgt verloopt: eerst wordt door vrouwen gemiddeld tot hun zestiende en door mannen gemiddeld tot hun zeventiende jaar dagonderwijs gevolgd. Daarna oefenen zowel mannen als vrouwen enige tijd een beroep uit terwijl ze nog bij de ouders wonen. De vrouwen verlaten het ouderlijk huis bij hun huwelijk, wat gemiddeld rond het 22ste jaar plaatsvindt. Zij houden rond het 24ste jaar op met de uitoefening van hun beroep. De mannen trouwen gemiddeld wat later dan de vrouwen, namelijk rond het 24ste jaar maar ook bij hen valt de verandering van woon-situatie samen met de verandering van burgerlijke staat. In de periode 1960-1971 hebben de volgende veranderingen plaatsgevonden. In 1971 wordt er langer dagonderwijs gevolgd en op jongere leeftijd getrouwd, waardoor de periode dat men bij de ouders woont en een beroep uitoefent korter is geworden. Het aantal meisjes dat geen dagonderwijs volgt noch een beroep uitoefent is aanzienlijk afgenomen. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is sterk toegenomen.

Vervolgens komt in hoofdstuk 4 aan de orde in hoeverre het algemeen patroon gedifferentieerd wordt indien rekening gehouden wordt met een aantal variabelen. In het algemeen kan men stellen dat naarmate het *onderwijsniveau* lager is, men eerder de positie van «ongehuwde, bij ouders wonende jongere met beroep» verlaat en ook eerder trouwt. Een uitzondering hierop wordt gevormd door de mannen met een opleiding op basisniveau: zij verlaten wel het snelst de eerstgenoemde positie, maar trouwen uiteindelijk in minder groten getale dan de anderen. Het ongehuwd zelfstandig wonen komt bij de vrouwen aanzienlijk vaker voor bij degenen met een opleiding op middelbaar niveau; bij de mannen zijn de verschillen tussen de diverse hogere onderwijsvormen minder groot. Tot de categorie van de meisjes zonder dagonderwijs of beroep behoren relatief veel meisjes met een opleiding op basisniveau. Absoluut gezien hebben de meeste gehuwde vrouwen met een beroep een opleiding op uitgebreid lager niveau; relatief gezien komt het verrichten van beroepsarbeid door gehuwde vrouwen vaker voor onder vrouwen met een hoger onderwijsniveau. Bij alle onderwijsniveaus neemt het percentage gehuwde vrouwen met een beroep na het 24ste jaar sterk af.

Ten aanzien van de variabele *sociale groep* valt op te merken, dat het de arbeiders met meer dan 12.000 gulden per jaar zijn die het eerst de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» verlaten en ook het eerst trouwen. Daarna volgen de middelbare employé's en tenslotte volgen de lagere employé's en de lager betaalde arbeiders. Het percentage gehuwden is het laagst in de laatstgenoemde categorie. Bij de vrouwen valt een groot aantal buiten de analyse, omdat de sociale groep alleen vastgesteld wordt van degenen met een beroep. Er bestaan geringe verschillen tussen de onderscheiden sociale groepen met betrekking tot de leeftijd waarop men de positie «ongehuwd, bij ouders, met beroep» verlaat. Meer vrouwen dan mannen van degenen met een beroep wonen ongehuwd zelfstandig ten opzichte van de ouders. Bij de vrouwen zijn het veelal de middelbare en de hogere employé's, die zelfstandig ten opzichte van de ouders wonen; bij de mannen zijn het vooral degenen die tot de wetenschappelijk zelfstandig en vrije beroepen behoren. De meeste gehuwde vrouwen met een beroep behoren tot de categorie van de lagere employé's; relatief gezien behoren meer gehuwde vrouwen met een beroep tot een hogere sociale groep.

Tussen de drie grootste categorieën van *kerkelijke gezindte* (Rooms-Katholiek, Nederlands-Hervormd en Gereformeerd) bestaan geringe verschillen met betrekking tot de posities van de jongeren. De sterkste differentiaties worden gevonden bij de categorieën «buitenkerkelijk» en «andere kerkelijke gezindte». Veel meer jongeren uit deze categorieën wonen zelfstandig ten opzichte van hun ouders. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is aanzienlijk hoger dan bij de andere kerkelijke gezindten. Het percentage jongeren dat behoort tot de categorie «gehuwd geweest of gehuwd, niet samenwonend» is aanzienlijk hoger bij degenen die behoren tot «andere kerkelijke gezindte».

De analyse van de variabele *urbanisatiegraad* leert dat er in de grote steden veel meer jongeren wonen dan in de andere onderscheiden categorieën. In de grote steden wonen veel jongeren zelfstandig ten opzichte van hun ouders; in de kleine steden wonen de meeste gehuwden. Ongehuwde vrouwen die geen dagonderwijs volgen noch een beroep uitoefenen komen het meest voor op het platteland. Het percentage gehuwde vrouwen met een beroep is het hoogst in de grote steden en het laagst op het platteland.

Jongeren uit *één-oudergezinnen* blijken minder lang dagonderwijs te volgen dan jongeren uit twee-oudergezinnen. In één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd is het percentage jongeren dat dagonderwijs volgt lager dan in één-oudergezinnen met een vrouwelijk hoofd. Het percentage ongehuwde meisjes zonder beroep of dagonderwijs is het hoogst bij de moederloze gezinnen.

Ontwikkelingen na 1971

Sedert 1971 heeft zich een aantal demografische en sociologische ontwikkelingen voorgedaan die consequenties hebben voor de posities van de jongeren. Deze ontwikkelingen werken niet allemaal in dezelfde richting. De ontwikkelingen met betrekking tot de huwelijksfrequentie en de huwelijksleeftijd brengen met zich mee dat het aantal gehuwden daalt. Het hoge echtheidsniveau betekent een afname van het aantal gehuwden en een groei van het aantal gehuwd geweest zijnden. De ontwikkeling van de hertrouw geeft een lichte tendens in tegengestelde richting. De stijging van het onderwijsniveau veroorzaakt dat een groter deel van de jongeren die bij ouders thuiswonen dagonderwijs volgt. Bovendien betekent een stijging van het onderwijsniveau dat meer jongeren zelfstandig ten opzichte van de ouders gaan wonen. De ontwikkelingen met betrekking tot de woonsituatie geven aan dat meer jongeren zelfstandig een huishouden gaan voeren. In de slotbeschouwing is geconcludeerd dat met behulp van Volkstellingsgegevens slechts een deel van de veranderingen die plaatsvinden met betrekking tot huwelijk en gezin zichtbaar te maken is.

7. Beleidsaanbevelingen

1. Uit de gegevens van de Volkstelling 1971 blijkt dat er nog aanzienlijke verschillen bestaan tussen de posities van mannen en vrouwen: vrouwen volgen minder lang en minder hoog gekwalificeerd onderwijs, behoren tot de laagste classificaties van sociale groep, trouwen eerder en houden na hun huwelijk op met de uitoefening van hun beroep. Op basis van deze gegevens kan geconcludeerd worden dat aandacht van de overheid voor vrouwenemancipatie noodzakelijk is.
2. De toename van het aantal jongeren dat zelfstandig woont ten opzichte van hun ouders, de groei van het aantal ongehuwd samenwonenden, de ontwikkeling van het aantal echtscheidingen en de veranderingen met betrekking tot de huwelijksleeftijd en het geboortepatroon, geven aan dat op tal van beleidsterreinen rekening gehouden moet worden met het bestaan van verschillende typen samenlevingsvormen naast huwelijk en gezin. Met name in het huisvestingsbeleid dient rekening gehouden te worden met een differentiatie in behoeftenpatronen, waarbij niet alleen te denken valt aan het woonruimteaspect maar ook aan het kostenaspect. Het zijn vooral de jongeren die behoren tot de lagere inkomenscategorieën en daardoor belemmerd worden in het realiseren van hun behoefte aan zelfstandige woonruimte.
3. Jongeren die deel uitmaken van één-oudergezinnen dienen speciale aandacht te krijgen met betrekking tot hun onderwijskansen. Uit de gegevens is gebleken dat jongeren uit één-oudergezinnen aanzienlijk minder vaak volledig dagonderwijs volgen dan jongeren die in twee-oudergezinnen wonen. De problematiek is het grootst onder de meisjes in één-oudergezinnen met een mannelijk hoofd. Voorwaarde bij eventuele maatregelen is dat rekening gehouden wordt met de specifieke problemen waarmee hoofden van één-oudergezinnen te kampen hebben.
4. Het verdient aanbeveling dat er onderzoek gedaan wordt naar veranderingen die optreden in de maatschappelijke definiëring van het begrip volwassenheid. Door het ontstaan van verschillende samenlevingsvormen verliest het huwelijk haar karakter van enige «eindfase» van het socialisatieproces, waardoor de gehuwde staat maatschappelijk gezien een minder duidelijk criterium wordt om «volwassenheid» aan te geven. Ook de stijging van het onderwijsniveau en de groei van de werkloosheid kunnen gevolgen hebben voor de wijze waarop volwassenheid gezien wordt.

Lijst van geraadpleegde literatuur

1. Assen, J. G. M. Differentiële Nuptialiteit, Intern rapport NIDI, Voorburg, 1977.
2. Beuckens-Vries, M. Verschijningsvormen van het gezin. Interimrapport censusmonografie, Amsterdam, 1976.
3. Boelmans-Kleinjan, A. C. en M. Beuckens-Vries Beroepsarbeid door vrouwen. Interimrapport censusmonografie, SISWO, Amsterdam, 1974.
4. C.B.S. Maandschrift, april 1978.
5. C.B.S. Mededelingen, nr. 7674, januari 1978.
6. C.B.S. De Nederlandse Jeugd. Deel I. Demografie en Gezondheid, 's-Gravenhage, 1977.
7. C.B.S. Statistisch Zakboek, 1972.
8. Clausen, J. A., O. G. Brim jr., A. Inkeles e.a. Socialization and society, Boston, 1968.
9. Erikson, E. H. Child and society, New York, 1969, Utrecht, 1972.
10. God in Nederland, Amsterdam, 1967.
11. Gottschalch, W., M. Neumann-Schonwetter, u.a. Sozialisationsforschung, Fischer, 1975.
12. Hoog, C. de De Volkstelling bezien, Amsterdam, 1976.
13. Huisvesting alleenstaanden en twee-persoonshuishoudens. Nota Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 's-Gravenhage, 1975.
14. Jonkergouw, Th. A. J. M. Werk-en-de-Jeugd, Alphen aan de Rijn, 1971.
15. Kerckhof, A. C. Socialization and social class, Prentice Hall, 1972.
16. Kruyt, J. P. De onkerkelijkheid in Nederland, Groningen, 1933.
17. Neidhardt, F. Schichtspezifische Elterneinflüsse im Sozialisationsprozess, in: Die Familie als Sozialisationsfaktor, Stuttgart, 1968.
18. Niphuis-Nell, M. De Gezinsfasen. Interimrapport censusmonografie, SISWO, Amsterdam, 1974.
19. Olde Daalhuis, A. Leefomstandigheden van verweduwden en gescheidenen. Concept gezins-sociologische censusmonografie, Wageningen, 1977.
20. Parsons, T. en R. F. Bales Family, socialization and interaction process, London, 1956.
21. Rolff, H. G. Sozialisation und Auslese durch die Schule, Heidelberg, 1973.
22. Shibutani, T. Society and personality; an interactionist approach, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1961.
23. Trendrapport. Enkele lange-termijn-ontwikkelingen binnen de volkshuisvesting, Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 's-Gravenhage, 1977.
24. Veld-Langeveld, H. M. in 't Vrouw-beroep-maatschappij; analyse van een vertraagde emancipatie, Utrecht, 1969.
25. Wurzbacher, G. (hrsg.) Der Mensch als soziales und personales Wesen, Stuttgart, 1968.